

ISSN: 2149-2239

RECEP TAYYİP
ERDOĞAN
ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
RECEP TAYYIP ERDOĞAN UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

SAYI | ISSUE : 5
(HAZİRAN | JUNE 2017)

ISSN: 2149-2239

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Adına Sahibi / Owner on Behalf of
Recep Tayyip Erdogan University Social Sciences Institute

Doç. Dr. Ahmet İshak DEMİR
Müdür

Editör / Editor

Yrd. Doç. Dr. Musa GÜN

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Abdurrahman HAÇKALI
Prof. Dr. Alaattin KIZILTAN
Prof. Dr. Ali AKDOĞAN
Prof. Dr. Halis DEMİR
Prof. Dr. Hasan Ali ESİR
Prof. Dr. İstiklal Yaşar VURAL
Prof. Dr. Mehmet KÜÇÜK
Doç. Dr. Halis Türker BALAYDIN
Doç. Dr. İhsan ARSLAN

Sekreteryä / Editorial Secretary

Arş. Gör. Ali Haydar BÖLÜKBAŞ
Arş. Gör. Ayşegül TOPRAK
Arş. Gör. Sümeyra NALBANT

İÇİNDEKİLER | CONTENTS
Makaleler | Articles

- Tütün Eksperleri ve Tütün Teknolojisi Mühendislerinin; Tütüncülük ve Değişimi ile İktisat, Sağlık, Kültür ve Turizm Konularıyla İlişkisine Ait Görüşlerinin İncelenmesi 11-39**
A Review on the Views of Tobaccoism and Change, Economics, Health, Culture and Tourism of Tobacco Experts and Tobacco Technology Engineers
Prof. Haluk TANRIVERDİ; Mustafa SEYDİOĞULLARI
- Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Genel Görünümü: 2002 Sonrası Döneme İlişkin Bir Değerlendirme 41-79**
A General Appearance of Poverty in the World and Turkey: An Evaluation of the Period After 2002
Kemal ÇELİK; İstiklal Yaşar VURAL; Güner TUNCER
- Üç Sufi Tabakat Kitabının Mukayesesi: Nefehâtü’l-Üns, Nesâyimü’l-Mahabbe ve Fütûhu’l-Mucâhidîn81-115**
A Comparison of Three Sufi’s Books: Nefehâtu’l-Uns, Nesâyimu’l-Mahabbe and Futuhu’l-Mucahidîn
Hasan Ali ESİR; Songül KARACA
- Nükleer Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Literatür Üzerinden Bir İnceleme117-133**
Nuclear Energy Consumption and Economic Growth Relationship: An Investigation on the Literature
Yrd. Doç. Hüseyin ÖNDER; İbrahim GÜNDÜZ
- Algoritma Eğitiminin Problem Çözme Becerisi Üzerine Etkisi.....135-153**
The Effect Of Algorithm Training On Problem Solving Skills
Yrd. Doç. Mehmet Can ŞAHİN; Nihan ARSLAN NAMLI
- Snelman’ın “Beyaz Zambaklar Ülkesi” ile Türk Devriminin Aydınlanma Yüzü: Bir Karşılaştırma155-175**
Snelman’s “The Land of the White Lily” Face of the Revolution with Turkish Enlightenment: A Comparison
Seyithan ALTAŞ

ISSN: 2149-2239

Baskı / Printing

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Rektörlüğü Matbaası
Recep Tayyip Erdoğan University Rectorate Press

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi yılda iki kez (Haziran-Aralık) yayınlanan hakemli bir dergidir. Bu dergide yayınlanan makalelerin bilim, etik ve dil bakımından sorumluluğu yazarlara aittir. Dergide yer alan makalelerdeki görüş ve düşünceler yazarların kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'nin veya Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün görüşlerini yansıtmaz. Tüm hakları saklıdır. Derginin adı belirtilmeden hiçbir alıntı yapılamaz.

Recep Tayyip Erdoğan University Journal of Social Sciences is a refereed journal and published biannually (June-December). Authors are responsible for the content and linguistic of their articles. Articles published here could not be used without referring to the Journal. The opinions in the articles published belong to the authors only and do not reflect those of Recep Tayyip Erdoğan University and Recep Tayyip Erdoğan University, Graduate School of Social Sciences. No part of this publication may be reproduced or utilized in any form without referring the name of the journal.

Bilim Danışma Kurulu / Science Advisory Board

- Prof. Dr. Abdullah OKUMUŞ, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Abdurrahman HAÇKALI, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Ercan GEGEZ, Altınbaş Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ÖGKE, Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Alaattin KIZILTAN, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Rıza ABAY, Yalova Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Rıza AKDENİZ, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ayfer KOCABAŞ, Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram Zafer ERDOĞAN, Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir BULUÇ, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ, Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Cansu Filik İŞCEN, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Cemalettin İPEK, Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Coşkun TOPAL, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Çavuş ŞAHİN, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Fikret KARAPINAR, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ, Bartın Üniversitesi
Prof. Dr. Halis DEMİR, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Havva Tunç ÇELEBİ, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati AKYOL, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin Sabri KURTULDU, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. İsrail BALCI, Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal YILDIZ, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan AYDIN, Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan ÇELİK, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ, Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Osman KARAMUSTAFA, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Remzi ALTUNIŞIK, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Salih Sabri YAVUZ, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Seyfettin ARTAN, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Sima NART, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ALBAYRAK, Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşe Zişan FURAT, İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Barış ÇAYCI, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Cahit PESEN, Siirt Üniversitesi
Doç. Dr. Erol DURAN, Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim COŞKUN, Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. Muharrem ÖNDER, Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Nil Yıldız DUBAN, Afyon Kocatepe Üniversitesi

Sayı Hakemleri / Reviewers of the Issue

Prof. Dr. İhsan SAFİ,
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Doç. Dr. Gelengül KOÇASLAN,
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. İlhan TURAN,
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Doç. Dr. Yılmaz GEÇİT,
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Adil AKINCI,
Kırklareli Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Elif Şebnem DEMİRCİ
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Ercan ÖZDEMİR,
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Fatih CAMADAN,
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Fazlı YILDIZ,
Dumlupınar Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Haydar KARADAĞ,
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Korkmaz YILDIRIM,
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sait ÇALKA,
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ MAKALE YAZIM İLKELERİ

Dergide yayımlanması istenen yazılar, sosyal bilimler alanında, bilime katkısı olan, özgün çalışmalar olmalı ve aşağıda belirtilen nitelikleri taşımalıdır.

- 1- Derginin yazı dili Türkçe olmakla birlikte, yaygın olarak kullanılan diğer dillerde yazılmış yazıların yayınlanması yayın kurulunun kararına bağlıdır.
- 2- Dergiye verilen yazıların, dergi kurallarına göre düzenlenmiş ve basıma hazır hale getirilmiş olması gerekir. Yayın Komisyonu, yazım kurallarına uymayan yazıları yayınlamama veya düzeltmek üzere yazara iade etme yetkisine sahiptir.
- 3- Türkçe ve yabancı dildeki başlıklar; yazının kapsamıyla uyumlu; yazının konusunu kısa, açık ve yeterli ölçüde yansıtmalıdır.
- 4- Türkçe ve yabancı dildeki özetler; yazının amacını, kapsamını ve sonuçlarını yansıtmalı ve yazının diğer bölümlerinden ayrı olarak yayımlanabilecek biçimde hazırlanmış olmalıdır. Yayına kabul edilen Türkçe çalışmanın yazar/lar/ından geniş İngilizce özet hazırlamaları beklenmektedir. Geniş İngilizce özetle kaynakçada yer alan her bir referansa atıf yapılması gerekmektedir. Türkçe çalışmalar için talep edilen geniş İngilizce özet, yayım kabulü alındıktan sonra gönderilmelidir.
- 5- Yazı, dil ve ifade yönünden, dilbilgisi kurallarına uygun olmalı, açık ve yalın bir anlatım yolu izlemeli, amaç ve kapsam dışına taşan gereksiz bilgilere yer verilmemeli ve makale yazım kurallarına uygun olmalıdır.
- 6- Makalenin hazırlanmasında bilinen bilimsel yöntemlere uyulmalı, çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, hazırlanma gerekçesi vb. bilgiler yeterli ölçüde ve belirli bir düzen içinde verilmelidir. Makalede kullanılan şekil, tablo, fotoğraf ve diğer belgeler, bilimsel kurallara uygun olarak hazırlanmalı, yazının amacına ve kapsamına uygun olarak seçilmeli, yazıda değinilmemiş gereksiz belgelere ve kaynaklara yer verilmemelidir.
- 7- Makalede kullanılan şekil, tablo, fotoğraf ve diğer belgelerin kolayca anlaşılacak biçimde yalın ve yeterli bir açıklaması bulunmalıdır.
- 8- Yazıda kullanılan kaynaklar yazım kurallarına uygun olarak düzenlenmeli, değinilen her belge kaynaklar kısmında yer almalı, ancak yazıda değinilmeyen belgelere kaynaklar kısmında yer verilmemelidir.
- 9- Sonuçlar, araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olmalı, ana çizgileriyle ve öz olarak verilmeli, metinde sözü edilmeyen veri ya da bulgulara yer verilmemelidir.
- 10- Makalelerin yayınlanabilmesi için Enstitümüzün tayin edeceği iki hakemden olumlu rapor gelmesi şartı aranır. Bir hakemin olumsuz, diğer hakemin olumlu görüş bildirmesi halinde çalışma üçüncü bir hakemin incelemesine gönderilir. Böyle bir raporda göz önünde bulundurulacak bilimsel esaslar şunlardır:
 - a. Araştırma yöntemi,
 - b. Konu bütünlüğü,
 - c. Bilimsel özgünlük
 - d. İlgili bilim dalının terim bilgisine hakimiyet,
 - e. Konuyla ilgili eski ve yeni çalışmaları görebilmek,
 - f. Yararlanılan kaynaklarda uygunluk ve yeterlilik,
 - g. Değerlendirme yapabilme ve sonuca ulaşabilme,
 - h. Alanına katkı sağlama,
 - i. Dil hakimiyeti/anlaşılabilirlik, akıcılık.

Yazılar aşağıdaki biçimde düzenlenmiş olmalıdır:

- 1- Makale hazırlanmasında web sayfamızda yer alan Makale yazım şablonunu kullanınız.
- 2- Yazılar A4 kâğıdının bir yüzüne 14x20 cm. boyutunda basılır (Yazılar aşağıda belirtilen şekilde olmalıdır:
 - Üst: 5,5 cm, Alt: 5,5 cm
 - Sol: 4,5 cm, Sağ: 4,5 cm
 - Karakter: Bookman Old Style (Metin 10 punto, Dipnot ve Öz 8,5 punto)
 - Satır aralığı: Tek
 - Paragraf aralığı: 6 nk.
- 3- Yazılar Microsoft Word programında tek satır aralıklı olarak yazılır. Kaynaklar listesi satır başlarında 1,0 cm boşluk bırakılarak asılı paragraflar halinde 10 punto ile yazılır.
- 4- Makalenin başlığı ilk sayfanın başına kalın 14 punto büyük harflerle sayfa ortalanarak yazılır. Türkçe başlığın altına yabancı dilde başlık ilk harfler büyük diğerleri küçük olarak yazılır. Metin içindeki başlıklar öncesinde 12 punto sonrasında 6 punto boşluk bırakılır.
- 5- Başlıktan sonra 12 punto aralık verilerek yazar ad(lar)ı unvansız olarak sayfa ortalanarak yazılır. Unvan, çalıştığı kurum ve e-posta adresi dipnot olarak belirtilir.
- 6- Çalışma herhangi bir kurumun desteği ile gerçekleşmiş ise kurumun adı ilk sayfanın altında dipnot olarak belirtilir.
- 7- Yazar adından sonra 12 punto boşluk bırakılarak Türkçe ve yabancı dilde **150** kelimeyi geçmeyen özet yazılır ve yazının ana konusunu tanımlayan anahtar kelimeler bu özetlerde belirtilir.
- 9- Şekil, tablo ve fotoğraflar bilgisayar ortamında hazırlanıp metin içinde ya da sonunda sayfa boyutlarını (14x20 cm.) aşmayacak şekilde yerleştirilir. Sayfa boyutlarını aşan şekil, tablo ve fotoğraflar ile renkli basılan sayfaların basım masrafları yazar tarafından karşılanır. Makalede yer alan fotoğraf ve şekillerin yoğunluğu düşük olmalıdır. Tablo ve şekillerin sayfanın kenarlarının dışına taşmaması sağlanmalıdır. Tablo numaralandırılmalı ve tablonun başlığı, içeriğini anlatacak şekilde yazılmalı ve tablonun üst tarafında verilmelidir. (**Tablo 1: İşçilerin kararlara katılma düzeyleri**). Tablo başlığı ikinci satıra sarkıyor ise ikinci satır tablo numarası hizasından sonra başlamalıdır. Tablo eğer başka bir çalışmadan aktarılmış ise ayrıca tablonun altına, alıntı yapılan kaynak gösterilmelidir. Kaynak verilirken Kaynak: Yazarın Soyadı, kaynağın basım tarihi: Tablonun kaynaktan alındığı sayfa sayısı ya da sayfa aralığı (**Kaynak:** Solak, 2006: 25-26) biçiminde verilmelidir. Tablo sadece yatay ve dikey çizgiler kullanılarak oluşturulmalıdır. Şekiller numaralandırılmalı, başlıklar da şeklin içeriğini anlatacak şekilde yazılmalı ve şeklin altında yer almalıdır. (**Şekil 1: Gelirin yıllara göre dağılımı**). Eğer şekil başka bir kaynaktan aktarıldıysa, şekil açıklamasının altına kaynakla ilgili bilgi verilmelidir. (**Kaynak:** Solak, 2006: 12). Tablonun kendisi ortalanmalıdır. Ayrıca tablo ve şekiller, word veya excel formatında hazırlanmalıdır. Fotoğraf şeklinde gönderilmemelidirler.
- 10- Atıfta bulunulan kaynaklar metin içinde, yazarın soyadı ve yayın yılı parantez içinde gösterilir. Açıklamalar ise sayfa altında dipnot olarak verilir. Yazılarda kullanılan kaynaklara gönderme metin içinde (Yazarın soyadı, Basım yılı: Sayfa numarası) şeklinde olmalıdır. **Örnek: (Demir, 2002: 185)**

Kaynak Gösterim Örnekleri

Tek Yazarlı Kitap Örneği:

Demir, A. (2001). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

İki Yazarlı Kitap Örneği:

Egeli, H. ve Özen, A. (2010). *Teoride ve Uygulamada Bütçe Politikası*. İzmir: Altın Nokta Basım Yayın Dağıtım.

Üç Yazarlı Kitap Örneği:

Di Gerenimo, T. F., Grene, A. ve Pavini, J. (2010). *Sağlıklı Bebek Yetiştirme Rehberi*. İstanbul: Havy Kitap.

En Az Dört Yazarlı Kitap Örneği:

Ayhan, H., Dodurgalı, A., Köknel, Ö. ve diğerleri. (2010). *Çocuk ve Ergen Eğitiminde Anne Baba Tutumları*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kitap İçinde Bölüm Örneği:

Gür, T. H. (2001). Turizm Sektörü. A. Şahinöz (Ed.). *Türkiye Ekonomisi*. (s. 220-244). Ankara: İmaj Yayınevi.

Tek Yazarlı Makale Örneği:

Demir, A. (2001). Türkiye'nin Ekonomik Yapı Sorunları. *Mülkiyeliler Dergisi*, V(2), 212-226.

Çok Yazarlı Makale Örneği:

Aştı, N., Acar, G., Bağcı, H. ve diğerleri. (2005). Sağlık Bakım Profesyoneli Olarak Yetiyecek Öğrencilerin Ruhsal Durumları ve Yaklaşımlar. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı (15), 25-35.

İnternette Kaynak Kullanımı Örneği:

Erman, K., Şahan, A. ve Can, S. (2008). *Sporcu Bayan ve Erkeklerin Benlik Saygısı Düzeylerinin Karşılaştırılması*. Erişim tarihi:

21.02.2008, <http://www.bilalcoban.com/index.php?id=dokuman&islem=oku&yer=2&kat=14&no=97>

Ciltli Eser Örneği:

Meydan Larousse. (1998). *Bilgi Dünyasına Yolculuk*. Cilt (15), Ankara: 3B Yayıncılık.

Yukarıda belirtilmeyen durumlar için APA (American Psychological Association- Amerikan Psikoloji Derneği) kuralları geçerlidir. Detaylı bilgi için APA'nın web sitesine (<http://www.apastyle.org>) başvurunuz.

11- Metin içinde değinilen bütün kaynaklar makalenin sonundaki kaynaklar bölümünde yazar soyadına göre alfabetik olarak dizilir. Kaynakların önüne sıra numarası konulmaz ve diğer bibliyografya kurallarına uyulur.

Makale teslim edilirken:

1- Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi online olarak yayınlanır ve değerlendirme süreci elektronik ortamda çift-körleme (double-blinded) yöntemiyle yürütülür. Yayınlanması istenen makaleler, bilgisayar ortamında hazırlanıp online olarak iletilir. Dosyalarda yazar ad(lar)ı ve adresleri belirtilmez.

2- Makale teslim edilirken, özgün bir yazı olduğunu ve daha önce herhangi bir yerde yayımlanmadığını belirten bir yazı (teslim formu) çıktı alınarak imzalanır ve daha sonra bu dosya da online olarak iletilir.

3- Hakem önerileri doğrultusunda yeniden düzenlenen ve yayınlanabilir kararı verilen makalenin son şeklini gösteren dosya yine sisteme online olarak aktarılır.

4- Hakemlerden olumlu rapor alamayan makale yayınlanmaz ve yazarına iade edilmez; bu konuda idari ve adli bir sorumluluk kabul edilmez.

ISSN: 2149-2239

Makale değerlendirme s¼reci:

- 1- Makale, MS Word kullanılarak ve derginin yazım kurallarına uygun bir şekilde yazılmalıdır.
- 2-Makale www.DergiPark.gov.tr internet adresi ¼zerinden giriş yapılarak Makala G¼nder adımları izlenerek iletilmelidir.
- 3- Makale, Sosyal Bilimler Dergisi Edit¼r Kurulu tarafından Şekil incelemesi tamamlandıktan sonra hakemlere ulaştırılır.
- 4- Edit¼r, makaleyi hakemlere g¼ndermeden reddedebilir.
- 5- Hakem raporlarına g¼re yazar(lar)a bilgi verilir.

Yazışma Adresi:

**Recep Tayyip Erdoğan ¼niversitesi Sosyal Bilimler Enstit¼s¼
M¼d¼rl¼ę¼ 53200 – RİZE
Tlf : 0 (464) 217 29 19
Faks: 0 (464) 217 29 18
E-Posta: sbdergi@erdogan.edu.tr**

**TÜTÜN EKSPERLERİ VE TÜTÜN TEKNOLOJİSİ
MÜHENDİSLERİNİN; TÜTÜNCÜLÜK VE DEĞİŞİMİ İLE İKTİSAT,
SAĞLIK, KÜLTÜR VE TURİZM KONULARIYLA İLİŞKİSİNE AİT
GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ**

A Review on The Views of Tobaccoism and Change, Economics,
Health, Culture and Tourism of Tobacco Experts and Tobacco
Technology Engineers

Haluk Tanrıverdi* | Mustafa Seydiogulları**

ÖZ: Tütün ve tütün mamulleri, üretimi, ticareti, imalatı ve pazarlaması, vergilendirilmesiyle ülke ve devlet ekonomileri, sosyo-kültürel yapıda önemli bir yere sahipken; diğer taraftan sağlık yönüyle de önemli bir risk oluşturmakta ülkelerce ciddi anlamda sınırlamalara tabi tutulmaktadır. Böylesine öneme sahip tütün ve tütüncülük sektörünün gelişimi ve iktisadi yaşam, kültürel yapı içindeki yerine ilişkin tütünde tek uzmanlık kolu olan tütün mütehassıslarının algılarının belirlenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmada bu amaca yönelik olarak demografik nitelikteki sorular ile; tütüncülük ve önemi, iktisat, sağlık, kültür ve turizm faktörlerin ve toplam 12 maddeden oluşan bir anket uygulaması yapılmıştır. Ankete 133 tütün ekperi ve tütün teknoloji mühendisi katılmıştır. Ankete katılanlar kolayda örneklem yöntemine göre belirlenmiştir. Araştırma tarama modeline dayanmaktadır. İki bağımsız grup arasında niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılmasında t-testi,

ABSTRACT: Tobacco and tobacco products have an important place for countries economy in respect to production, trade, production and marketing, taxation of state and state economies, socio-cultural structure on the other hand it poses a significant risk in terms of health and countries have serious limitations. The aim of this work is to determine the perceptions of tobacco specialists, who are the sole expertise of the tobacco and tobacco sector with such a focus on the place of development and economic life in the cultural structure. Within the scope of this study a questionnaire, which contains 12 statements about tobacco and precaution, economics, health, culture and tourism was conducted to 133 tobacco expert and tobacco technologist. Convenience sampling method and relational screening model were used to collect data. T-test was used to compare quantitative continuous data between two independent groups and to compare quantitative continuous data among more than two independent groups

* Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, haluk.tanriverdi@istanbul.edu.tr

** Uzman, Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurulu,
mustafa.seydiogullari@tapdk.gov.tr

<i>Hakemli Araştırma Makalesi Peer-reviewed Research Article</i>		
Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
27.04.2017	27.06.2017	30.06.2017

ikiden fazla bağımsız grup arasında niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılmasında Tek yönlü (One way) Anova testi kullanılmıştır. Anova testi sonrasında farklılıkları belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analizi olarak Scheffe testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında, %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. Araştırmada tütün eksperleri harmanlanmış yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizdeki artışını olumlu bulmadıkları, tütün ve tütün mamullerinin üretimi ticari ve tüketilmesinde önemli ekonomik kayıp yaşadığını, sağlık açısından ülkemizde tüketilen tütün ve tütün mamullerinin faaliyetinin insan ve toplum sağlığı açısından ciddi risk oluşturduğunu, tütünün üretim ve tüketiminin yol açtığı, sağlık sorunları konusunda ciddi tedbirler alınması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Anahtar Sözcükler: Tütün, Tütün Eksperliği, Kültür, Turizm, Sağlık, İktisat.

one-way ANOVA was used. The Scheffe test was used as a complementary post-hoc analysis to determine the differences after the Anova test. The findings were evaluated at the 95% confidence interval and at the 5% significance level. As a result of this study, tobacco experts have found that the increase of production and consumption of foreign-type cigarettes are not favourable in our country, there is a significant loss in the trade and consumption of the production of tobacco and tobacco products. Also it was found that the activity of tobacco and tobacco products consumed in our country have a serious risk for human and community health. Therefore, serious precautions should be taken about the health problems caused by the production and consumption of tobacco.

Keywords: Tobacco, Tobacco Expertise, Culture, Tourism, Health, Economics.

GİRİŞ

Tütün ve Tütün Eksperliği

Tütün ve tütün teknolojisinde uzman, bilirkişi sözlük anlamındaki tütün eksper kelimesi unvan olarak kullanılarak tütünün üretiminden mamul hale getirilmesi de dahil geçen evreleriyle ilgili bütün işlemlerde bilgi ve beceri sahibi meslek mensupları için kullanılmaktadır. Diğer bir ifade ile; tütün eksperleri; iç ve dış tütüncülük alanında tütünün tohum duman analiz safhası da dahil tüm evrelerde; üretim, pazarlama, bakım, işleme, endüstri, araştırma, teknoloji, mesleki eğitim ve tepe yönetim konularında, teknik, mesleki, mali, sosyal ve idari sorumlulukla yükümlü hizmetleri ifa eden akademik bir öğrenim ve uzmanlık niteliğine sahip teknik bir elemandır (Tanrıverdi, 1988: 516-529).

Tütün eksperliği mesleğinin Osmanlı Coğrafyasındaki mazisi yüzlerce yıl geriye dayanır. Keza tütün eksperliği eğitiminin de mazisi

130 yılın ötesine gitmektedir. 1880'li yıllarda, O zamanki kurumlarca Memaliki Osmaniye Duhanları Müşterekil Menfaa Reji Şirketi vb.) tütün eksperliği eğitiminin Cibali Sigara Fabrikası merkezli olarak başladığı bilinmektedir.

Tütün Eksperi yetiştiren kurumları ve tarihleri aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir.

a) Tekel Enstitüleri Öncesi Dönem kurumları (Reji ve Sonrası Dönem - 1889-1928)

b) Tekel Tütün Enstitüsü Dönemi TE Yetiştirme Kurumu (Eksper Kursu Dönemi - 1929-1975)

c) Gümrük ve Tekel Bakanlığı, Tütün Eksperleri Yüksekokulu Dönemi (1975-1995)

d) YÖK Kurumu bünyesine alınan Tütün Eksperleri Yüksek Okulu Dönemleri

-İstanbul Ü, Orman Fakültesi, Tütün Eksperleri Yüksekokulu (1975-1995)

-Ege Ü. Tütün Eksperleri Yüksekokulu (Yasayla da olsa bağlandığı fakat fiili olarak işlevsiz kalan dönem kurum - 1987-1992); ve son olarak da

-CBÜ TEYO kurumu dönemleri (1995-Halen devam ediyor)

olarak sınıflandırılabilir (Tanrıverdi, 1988: 516-529; Tanrıverdi, 1989: 74-77).

1976 da yılında Gümrük ve Tekel Bakanlığı bünyesinde 2 yıl eğitim-öğretim ve 1 yıl da staj uygulamaları olarak yüksekokul seviyesinde eğitim süresi önce 2 yıla; 1978 yılında 3 yıla, 1982 yılında ise 4 yıla çıkarılmıştır. Tütün Eksperliği Yüksekokulu 1983 yılında Yüksek Öğretim Kurulu bünyesine alınarak İstanbul Üniversitesi'ne bağlanmıştır. Öğretim süresinin 4 yıla çıkarılması ve İstanbul Üniversitesine bağlanması ile eğitim ve öğretim üniversiter bir yapı kazanmış, öğretim programında tütün ve sigara endüstrisinin gelişen ihtiyaçları göz önünde tutularak gerekli formasyon kazandırılması amaçlanmıştır. Bu nedenle 1987 yılından itibaren mezunlarına "Tütün Endüstri Mühendisi" unvanı verilmeye başlanmış ancak bu unvan daha sonra Yükseköğretim Kurulunca (YÖK) "Tütün Teknolojisi Mühendisi" olarak değiştirilmiştir. Okul

1992 yılında Celal Bayar Üniversitesi, Tütün Ekspertliği Yüksekokulu olarak adı, yeri ve bağlantısı değiştirilerek 1 bölüm ve 4 anabilim dalı şeklinde varlığını devam ettirmektedir.

Tütünün sosyal, iktisadi ve siyasi ağırlığı, okulun burslu olması dolayısıyla mezuniyet sonrası TEKEL’de işe başlama garantisi, gelir durumu gibi etkenler 2000’li yıllara kadar tütün ekspertliği mesleğini popüler kılmış, TEYO’nun üniversiteye giriş puanlarının tıp ve mühendislik fakülteleri seviyesinde olmasını sağlamıştır.

Yüz yılı aşkın bir süredir Tütün Muhammini, Tütün Eksperti, Tütün Endüstri Mühendisi ve Tütün Teknolojisi Mühendisi ad ve unvanlarıyla kurs, enstitü ve yüksekokul dönemlerinden günümüze kadar 72’si kadın olmak üzere 1.888 Tütün Eksperti ve Tütün Teknolojisi Mühendisi mezun olmuştur. CBÜ TEYO’dan “Tütün Teknolojisi Mühendisi” unvanı ile 2016 yılı (38. Dönem) mezunları dâhil toplam 612 kişi mezun olmuştur. 17/01/2017 tarihi itibarıyla, CBÜ, TEYO’da 17’si kız öğrenci olmak üzere toplam 147 öğrencinin kaydı bulunmaktadır.

Tütün Ekspertlerinin Görev, Yetki ve Sorumlulukları

1177 Sayılı Yasa’yı yürürlükten kaldıran 09/01/2002 tarihinde yürürlüğe giren 4733 sayılı Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun’un 6’ncı maddesinin son fıkrası, “...Türkiye’de tütün ekspertliği yapmak için, tütün ekspertliği yüksek okullarından veya muadili yerli ve yabancı okullardan lisans düzeyinde yüksek öğrenim diploması alarak mezun olmak şarttır. Tütün eksperti unvanına sahip olmayanlar, tütün alım ve satım muayenelerini, tütün vasıf, değer ve nevelerinin belirlenmesini ve tütün işleme, bakım, fabrikasyon ekspertliği yapamazlar, tütün işlerinde bilirkişi ve hakem olamazlar...” hükmü ile hâlihazırda Türkiye’de tütün ekspertliği ve tütün teknolojisi mühendislerinin meslek, görev ve yetki tanımlarını açıkça belirlemiştir.

24/01/2008 tarihli ve 26776 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tütün Ekspertlerinin Görev, Yetki ve Meslekî Sorumlulukları İle İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’te Tütün eksperti; “Tütün ekspertliği yüksek okullarından veya muadili

yerli ve yabancı okullardan lisans düzeyinde yüksek öğrenim diploması alarak mezun olmuş, tütün alım ve satım muayenelerini yaparak tütünlerin vasıf, değer ve nevilerini belirleyen, tütün işleme, bakımı ve fabrikasyonu konularında uzman olan, tütün eksperti veya tütün teknolojisi mühendisi unvanına sahip teknik elemanları” şeklinde tanımlanmaktadır.

Tütün Ekspertlerinin mesleki kuruluşu olan Tütün Ekspertleri Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Servet YAPRAK’tan şifahi olarak alınan bilgiler göre; 24/01/2017 tarihi itibarıyla Derneğin üye sayısı 942’dir. Dernek üyelerinin 410’u Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Gümrük ve Ticaret Bakanlığı gibi kamu kurum ve kuruluşlarında, 226’sı tütün ve tütün ürünleriyle ilgili özel sektör firmalarında çalışmaktadır. Üyelerden 180’i emekli olup 126’sı ise tütün sektörü dışında muhtelif işlerde çalışmakta ya da ne iş yaptığı konusunda kesin bilgi bulunmamaktadır.

Tütün Ekspertlerinin mesleki örgütleri arasında 1996 yılında kurulmuş Tütün Ekspertleri Vakfı (TÜTEV) da bulunmaktadır. Vakfın, 30/01/2017 tarihi itibarıyla 49 üyesi mevcuttur.

Tütün Teknolojisi Mühendisleri, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) bünyesinde bağımsız odası olmayan birkaç mühendislik disiplininin biri olup halen TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası (ZMO) çatısı altında çalışmalarını sürdürmektedir. 30/01/2017 tarihi itibarıyla Türkiye genelinde ZMO’ya kayıtlı 76 Tütün Teknolojisi Mühendisi bulunmaktadır.

1990’lı yılların ortasından itibaren tütün üretiminin daralması, TEKEL’in tütün eksperti istihdamına son vermesi, 2001 yılında TEKEL’in özelleştirme kapsamına alınması, 2008 yılında sigara biriminin özelleştirilmesi, 2010 yılında yaprak tütün biriminin lağvedilmesi, buna paralel olarak tütün teknolojisi mühendisi unvanlı tütün ekspertlerinin Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) bünyesinde 1992 yılından bu yana bağımsız oda yapılanmasını gerçekleştirememesi tütün eksperti mesleğini olduğu kadar TEYO’nun durumunu ve geleceğini olumsuz olarak etkilemiştir. Bununla birlikte, özellikle TEYO’nun Akhisar’a naklinden sonra akademik boyutta nitelik kazandırıcı hizmet ve

çalışmaların yetersizliği de bugünkü olumsuz tablonun oluşmasına neden olmuştur.

Tütün eksperliği mesleği 1988 yılına kadar Gümrük ve Tekel Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü bünyesinde mecburi hizmet karşılığı ifa edilen bir meslek iken, 2002 yılından itibaren Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğünün lağvedilmesiyle birlikte istihdam imkânları oldukça azalmış olmakla beraber, günümüzde tütün eksperleri Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlı İl Tarım Müdürlükleri, özel sektör temsilcisi yaprak tütün ve sigara işletmelerinde, çeşitli bakanlıklara bağlı kurumlarda ve akademik kurumlarda istihdam edilmektedirler.

Tütün ve İktisat

Dünya'da 2013 yılı tütün üretimi 7.435.067.000 kg olup bu miktarın yaklaşık %40'ı Çin'de üretilmektedir. Çin'i sırasıyla Brezilya, Hindistan, ABD, Endonezya, Zimbabve, Malavi, Arjantin ve Pakistan takip etmektedir (ETİB, 2015, s:4).

Dünya'da üretilen tütünler, kurutulmaları sırasında uygulanan yöntemlere göre tasnif edilmekte ve genellikle Virginia Tipi Tütün (Flue-Cured), Burley Tipi Tütün (Air-Cured), Şark Tipi Tütün (Sun-Cured) ve Ateşte Kurutma Tipi Tütün (Fire-Cured) olarak isimlendirilmektedir.

Özellikle sigara üretiminde kullanılan Virginia (Flue-Cured) ve Burley (Air-Cured) tipi tütünlerin üretildiği toprak ve iklim şartlarının benzerliğine karşın, Türkiye'nin üretiminde dünya liderliğini yaptığı Şark Tipi tütünler kıraç ve fakir topraklarda ürünüdür.

TAPDK verilerine göre, Türkiye'de 2015 yılında 919.691 da alanda 67.989.945 kg sözleşmeli tütün üretimi gerçekleştirilmiş, 62.337.772 kg tütün 839.845.822 TL bedelle firmalar tarafından satın alınmıştır (TAPDK, 2017a). 2015 yılında 5.652.173 kg tütünün sözleşmesiz olarak üretilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Resmi olmayan verilere göre, sözleşmesiz ve kayıt dışı tütün üretiminin 13 milyon kilogramı bulduğu, bu tütünlerin de yasa dışı

sarmalık kıyılmış tütün ticaretine konu olduğu ifade edilmektedir (Uznay vd., 2016, s:227).

Türkiye’de tütün üretimi, 2006 ürününden bu yana 100.000 tonun altında gerçekleşmektedir. 2002 yılında 405.882 olan üretici sayısı 2015 yılında 56.082’ye düşmüştür. 2016 yılında tedarikçi firmalar tarafından alımı yapılan 2015 yılı ürünü tütünlerin ortalama fiyatı 13,47 TL/kg olup üretici başına elde edilen gelir aylık 1.248 TL’dir. Bu rakam, 2016 yılı itibarıyla tespit edilen asgari ücretin (1300,99 TL) bile altında kalmaktadır. 2015 yılında 92.266 ton tütün 528.404.049 dolar karşılığında ithal edilmiş, buna karşılık 53.857 ton tütün 382.796.797 dolar bedelle ihraç edilmiştir (TAPDK, 2017a). Türkiye’de yerleşik sigara üreticisi firmalar, 2007 yılında 32.689.446 kg (%32,14) yerli tütün kullanırken, bu miktar ve oran 2016 yılında 15.479.455 kilograma (%13,33) gerilemiş, buna karşılık ithalatta 2010 yılından itibaren Tütün Fonu kesintisi sıfırlanan tütün çeşitlerinin miktar ve oranları artmıştır (TAPDK, 2017b).

2010 yılından bu yana ithal edilen tütünlerden alınan Tütün Fonu, “şişirilmiş tütün” ve “şişirilmiş damar” ile “homojenize tütün” de sıfırlanmış; yaprak tütün ithalatında ise 3 dolar/kg olan Tütün Fonu tutarı her yıl azaltılarak 01/01/2017 tarihinden itibaren 0,3 dolar/kg olarak belirlenmiştir. Avrupa Birliği ile Türkiye’nin “16. Fasıl: Vergilendirme” kapsamında yaptığı protokole göre yaprak tütün ithalatından alınan Tütün Fonu, 2018 yılında sıfırlanmış olacaktır (AB Bakanlığı, 2016, s: 33-56).

Türkiye’nin ürettiği tütün ile ithal ettiği tütün miktarları 2009 yılı itibarıyla başa baş noktasına gelmiştir. TEKEL’in sigara biriminin özelleştirilmesi, TEKEL’in tütün piyasasından çekilmesi ve Tütün Fonu’nun kaldırılmasıyla sigara harmanlarında yerli tütün kullanımının azalmasına neden olmuştur. Tütün ülkesi diye bilinen Türkiye, son altı yıldır ithal ettiği tütün miktarı yerli üretiminden fazla olan, tütün ihracat geliri ise ithalata ödediği bedelin altında gerçekleşen “net ithalatçı” ülke konumuna gelmiştir.

Tütün ve Sigara Harman Tipleri

Sigaralar, harmanını oluşturan tütünlere göre; İngiliz (Virginia), Amerikan Blend, Şark (Oriental), Dark (Fransız) ve Kretek tipleri olmak üzere beş ana gruba ayrılmaktadır. Şark (Oriental) Tipi: Farklı menşe ve nevideki Şark ve Yarı Şark Tipi tütünlere genelde sos ve koku kullanılmadan sigara yapılmasıdır. Son yıllarda, bazı Şark Tipi harmanlarda sos ve koku kullanılsa da bu tarz sigaraların tüketiciler tarafından tercih edilmediği bilinmektedir.

1930-1940 yılları arasında Avrupa'da tüketilen tütün ve sigaraların %90'ı Türkiye çıkışıdır. Avrupa'nın en büyük alıcı ve sigara imalatçıları olan Almanya ve Avusturya'da yapılan sigaralarda, Şark Tipi tütünün harmanlara katılma oranı %95-97'ye kadar ulaşmıştır. Bu durum, İkinci Dünya Savaşı'na kadar böyle devam etmiştir.

Yüzde yüz yerli tütünden mamul sigaraların 2007 yılında pazar payı %10'lar seviyesinde iken 2008 yılında TEKEL'in sigara biriminin özelleştirilmesinden sonra her geçen yıl marka çeşitliliğinin ve tüketiminin azaldığı bilinmektedir. 2016 yılı itibarıyla pazar payının %1'in altında olduğu tahmin edilmektedir (TEKEL, 2008, s: 66-73).

Amerikan Blend sigaralar, 20 nci yüzyılın başında piyasaya sürülmüş, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ve insan sağlığını hiçe sayan abartılı reklamların etkisi ile tüketimi dünyada hızla yaygınlaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü yıllarında Avrupa ülkelerinde sigara üretimi neredeyse tümüyle durmuş, savaşan ABD'li askerlere gönderilen sigaralar blended içim tarzının sivil tüketiciler tarafından da tanınıp yayılmasının ilk adımını oluşturmuştur. Bu yöndeki tanıtım ve satış faaliyeti savaş sonrasında artarak devam etmiştir.

ABD, Virginia ve Burley tütünlerinden yapılan sigaraların yayılmasını devlet politikası olarak ele almış, savaş sonrası yapılan yardımlar bu amaçla kullanılmıştır. 1948-1953 yıllarını kapsayan beş yıllık yardım programı (Marshall Yardımları) çerçevesinde özellikle Avrupa ülkelerine yapılan yardımlar arasında tütün ve sigara da yer almıştır.

Bu tip sigaralarda bağımlılığı, içim tadını (taam), cazibeyi ve yanmayı artırıcı, sertliği maskeleyici, renk özelliği sağlayan, sağlığa yararlı olduğu izlenimi yaratan hatta, enerji ve yaşama gücü ile ilişkilendirilen kimyasal maddeler kullanılmaktadır. Amerikan Blend sigaralar mevcut haliyle tütün ürünü olmaktan ziyade kimyasal bir ürün haline dönüştürülerek tüketiciye sunulmaktadır.

Gelişmiş ülkeler tütün ürünlerinin zararlı etkileri konusunda toplumu bilinçlendirip tüketim oranlarını düşürme yolunda ilerlerken tütün endüstrisi de az gelişmiş ülkelerde özellikle gençlere ve kadınlara yönelik çeşitli strateji ve taktiklerle pazarını ve rantını sürdürme gayreti içine girmiştir (Seydioğulları, 2010, s:11).

Tütün endüstrisi, son yıllarda geleneksel tütün ürünlerinin zararlı etkileri konusunda küresel bilinçlenme karşısında “yeni nesil ürün” adını ve imajı verdiği ısıtılmak suretiyle tüketimi sağlanan sözde riski azaltılmış ürünler ile varlığını sürdürmek istenmektedir. Isıtılmış tütün ürünlerinde kullanılan tütün miktarı, geleneksel sigaralarda kullanılan miktardan %75-80 oranında daha az olduğundan sözde riski azaltılmış tütün ürünlerinin tüketiminin artmasıyla Şark Tipi tütünlerin pazar hacminin kaçınılmaz olarak daralacağı kestirilmektedir.

Dünya genelinde en yaygın olarak tüketilen tütün ürünü olan sigara, 2014 yılında yaklaşık bir milyar tüketici tarafından 5,8 trilyon adet tüketilmiştir. Bu miktarın perakende satış fiyatı üzerinden toplam bedelinin 722 milyar dolar olduğu hesaplanmaktadır (American Cancer Society, 2015).

Gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde sigara tüketimi sürekli olarak artarken, gelişmiş ülkelerde dikkat çekici bir şekilde gerilemektedir. Örneğin, ABD’de 1976-1980 arasında yıllık ortalama 620 milyar adetle en yüksek düzeyine çıkan sigara tüketimi, sonraki yıllarda sürekli gerileyerek 1995’de 487 milyar adede, 2005 yılında 378 milyar adede ve 2015 yılında 264 milyar adede gerilemiştir (Seydioğulları, 2010, s:11; CDC, 2017).

1998 yılından başlayarak ABD’de çeşitli eyaletlerin sigara şirketlerine karşı açtıkları milyar dolarlık tazminat davaları, yüksek vergilendirme ve pazarlama kısıtlamaları ABD’de sigara satışlarını azaltmıştır. Tütün endüstrisi, kendi iç pazarında kaybettiği gelirini

ilk zamanlar sigara ihracatıyla karşılama yoluna gitmiştir. Bu da yeterli olmayınca özellikle gelişmekte olan ülkelerin milli tekellerini ele geçirmeyi planlamışlar, sonuçta küreselleşme rüzgârını da arkalarına alarak başarılı olmuşlardır. Bu arada hedef ülkelerde, çeşitli yöntemlerle kaçakçılığı teşvik etmişler, soslu sigaralarla tüketicilerin damak zevkinin değiştirilmesini sağlamışlar, yöneticileri ayartmışlar, iç hukuka ilişkin düzenlemelerde etkili olmuşlardır (Seydioğulları, 2010, s:11).

Türkiye’de 24/04/2017 tarihi itibarıyla 7 sigara, 9 nargilelik tütün mamulü, 2 puro ve sigarillo, 2 pipo tütün mamulu, 7 sarmalık kıyılmış tütün mamulü üreticisi faaliyetini sürdürürken; yaprak sigara kağıdı üretimi yapan 1, makaron üretim ve ticareti yapan 8, puro ve sigarillo ithalatçısı 9 firma bulunmaktadır (TAPDK, 2017b). Türkiye’de 2016 yılında 105.488.652.808 adet sigara, 47.950.493.321 TL’lik bedel ile yurt içinde satılmış olup, 50.539.562.500 adet sigara ise 506.099.855,16 ABD Doları bedel ile yurt dışına ihraç edilmiştir (TAPDK, 2017b).

Tütün ürünleriyle ilgili olarak 01/12/2016 tarihinde yapılan vergi düzenlemelerinden sonra perakende satış fiyatı 10 TL olan sigara üzerindeki vergi yükü %83,7 olmuştur. Bununla birlikte, yurt içinde tütün ürünlerinin satışlarından elde edilen Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) geliri 2015 yılında 26.967.031.000 TL, 2016 yılında ise 32.235.133.000 TL olarak gerçekleşmiştir (Maliye Bakanlığı, 2017).

Türkiye’de toplam sigara tüketiminin yaklaşık % 15’inin kaçak sigaradan oluştuğu ve bu konuda devletin gelir kaybının yıllık 4,5 milyar TL düzeyinde olduğu ifade edilmektedir (İçişleri Bakanlığı, 2017).

2017 yılı Ocak ayı itibarıyla TAPDK belgeli tütün mamulü perakende ve toptan satıcı sayısı 160.000, Nargilelik Tütün Mamulü Sunum Uygunluk Belgesi sahibi işletme sayısı ise 1.250 civarındadır (TAPDK. 2017c).

TEKEL’in sigara birimi pazar payı %30’lar civarında iken 2008 yılında 1,72 milyar Dolara British American Tobacco (BAT) şirketine satılmıştır. Aynı firma, daha önce %42,2 hissesine sahip olduğu Reynold’s American şirketine tamamen hakim olmak için kalan hisseyi 49,4 milyar dolarlık bir meblağ ile satın almış ve dünyanın

borsaya kote en büyük tütün şirketi olmuştur (Uzun, 2010, s: 48), (Hürriyet, 2017).

Türkiye’de tütün ürünleri imalat sektöründe “Yabancı Kontrol Oranı (YKO)” 2007 yılında %69 iken TEKEL’in sigara biriminin 2008 yılında özelleştirilmesi sonrasında 2014 yılında %89,6’ya yükselmiştir ki bu oran imalat sektöründe en yüksek YKO’dur (TÜİK, 2016).

Türkiye’de olduğu gibi gelişmekte olan ülkelerde milli tekellerin yerini çokuluslu tekeller almaktadır. Bu tekeller, kurallarını belirledikleri piyasa oyunlarını iyi oynamakta, halkın sağlığını değil kendi ticari çıkarlarını öncelemektedir.

Tütün ve Sağlık

Eskilerin “devaikül” dedikleri tütün, yaprak dizilişi (altın oran) ve özellikle yaprağının kimyasal terkibi ile sıradan bir nebat olmadığını düşündürmektedir. Tütün yaprağının en önemli bileşeni olan nikotin ve türevleri; ilaç, ecza, parfüm sanayinin yanı sıra tarımsal üretimde insektisit olarak ve gübrelemede kullanılmaktadır.

Son yıllarda, bazı tütün çeşitlerinin uçak yakıtı imalatında ve AIDS’e karşı aşı geliştirme çalışmalarında kullanıldığı kaydedilmektedir (Richard Dawkins Foundation, 2014); Youtube, 2015).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ile Amerikan Ulusal Kanser Enstitüsü’nün araştırmalarına göre, dünya genelinde 1,1 milyar kişi sigara içmekte, bu sayıya ilaveten 346 milyon kişi de ağızdan kullanım tütün ürünü tüketmektedir. Araştırmada, tütün ürünleri kullanımının dünyadaki en büyük önlenebilir ölüm nedeni olduğu, 600 bini pasif etkilenimden olmak üzere yaklaşık yılda 6 milyon insanın tütün ürünleri tüketiminin yol açtığı etkiler yüzünden öldüğü, hastalıkların tedavisi sonucu oluşan maliyet ve yaşanan iş kayıplarının yol açtığı verimlilik kaybının yılda 1 trilyon ABD Dolarına ulaştığı ifade edilmektedir (NIH, 2016: 616).

Ayrıca, 2013-2014 yıllarında devletlerin tütün ürünleri vergisinden 269 milyar dolar gelir etmesine karşın bu gelirin yalnızca 1 milyar dolarını tütün kontrolü çalışmalarında kullandıkları, oysa

tütün ürünleri tüketiminin azaltılmasına dair önlemlerin ekonomi ve insan sağlığı açısından faydalı olduğu belirtilmiştir (NIH, 2016:7).

Kimi ülkeler, tütün ürünleri tüketiminin ortaya koyduğu tıbbi ve toplumsal zararları artık iyi hesaplamakta ve tütünsüz/dumansız ülke hedefi için tarih ve kural belirlemektedir. Örneğin, Danimarka, 2030 yılına kadar sigarasız bir toplum oluşturmayı; Finlandiya, ülkede sigara kullanımını sınırlamayı; Rusya, 2015 yılından sonra doğanlara sigara satmamayı planlamaktadır (Bahar Haber Merkezi, 2016; BBC Türkçe, 2017; Posta Gazetesi, 2017).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) üyesi ülkeler, tütün kullanımı ve tütün dumanına maruz kalmanın yaygınlığını sürekli ve özlü bir şekilde azaltmak ve mevcut ve gelecek nesilleri, tütün tüketimi ve tütün dumanına maruz kalmanın yıkıcı sağlık, sosyal, çevresel ve ekonomik sonuçlarından korumak amacıyla 21/05/2003 tarihinde Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (TKÇS)'ni kabul etmiştir. TKÇS, Dünya Sağlık Örgütü himayesinde görüşülen ve imzalanan ilk halk sağlığı antlaşması olup, tüm bireylerin en yüksek sağlık standardında yaşama hakkını onaylayan kanıta dayalı tek antlaşmadır.

Türkiye, Dünya'da 40 ıncı ülkenin onayını izleyen 90 ıncı gün olan 27/02/2005 tarihinde yürürlüğe giren TKÇS'yi 28/04/2004 tarihinde imzalayarak "taraf" olmuştur. 5261 sayılı Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, 30/11/2004 tarihli ve 25656 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

22/01/2017 tarihi itibarıyla 180 ülke imza koyarak "taraf" olduğu TKÇS, 11 bölüm ve 38 maddeden meydana gelmektedir. TKÇS'nin özünü ve felsefesini ortaya koyan 5.3 No'lu maddesi, "Taraflar, tütün kontrolü ile ilgili halk sağlığı politikaları geliştirilmesinde ve uygulanmasında, ulusal kanunlar doğrultusunda, bu politikaları tütün endüstrisinin ticari ve diğer çıkar çevrelerinden korur." şeklinde ifade edilmiştir.

TKÇS'nin öngördüğü mevzuat düzenlemeleri 2008 yılında Türkiye'de iç hukukun bir parçası haline getirilmiştir.

1996 yılında çıkarılan 4207 sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun, 2008 yılında

5727 ve 5752 sayılı Kanunlarla revize edilip güçlendirilmiş, beraberinde düzenlenen “Dumansız Hava Sahası/Havanı Korumaya” kampanyaları ile tütün kontrolüne ilişkin uygulamalar etkinlik kazanmıştır.

Küresel Yetişkin Tütün Araştırması (KYTA-2008)'na göre, Türkiye'de 15 yaşın üzerinde tütün ürünü kullanım sıklığı %31,2 iken Küresel Yetişkin Tütün Araştırması (KYTA-2012) sonuçlarına göre, bu oran %27,1'e gerilemiştir. 2012 sonuçları, 2008'den bu yana tütün ürünü kullanım sıklığında %13,4'ük bir azalmayı göstermektedir. %27,1'lik değer, 14,8 milyon yetişkine karşılık gelmekte olup erkeklerde tütün ürünü kullanımı (%41,5) kadınlara (%13,1) göre daha fazladır. Yaklaşık olarak 11,1 milyon erkek ve 3,6 milyon kadın sigara içmektedir (THSK, 2008, s:113-115).

TÜİK tarafından gerçekleştirilen Türkiye Sağlık Araştırması-2014 yılı sonuçlarına göre ise 15 yaşın üzerinde tütün ürünü kullanma durumu %32,5 olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2015).

Son yıllarda 15 yaş altı çocuklarda tütün ürünlerine başlama sıklığının artması, tütün kontrolü tedbir ve uygulamalarındaki gevşeme, Suriyeli sığınmacı sayısındaki artış bu rakamın doğru olabileceğine işaret etse de doğru mukayesenin Küresel Yetişkin Tütün Araştırması (KYTA-2016)'nın açıklanacak sonuçları ile ortaya çıkacağı değerlendirilmektedir.

Öte yandan, Küresel Gençlik Tütün Araştırması (KGTA)'nın 2003-2012 yılları sonuçlarının karşılaştırılması yapıldığında; 13-15 yaş okul öğrencilerinde sigara kullanımının %51, diğer tütün ürünü kullanımının % 88 arttığı, gelecek yıl sigara içmeye başlayabileceğini söyleyen gençlerde ise %96 oranında artış olduğu ifade edilmektedir (TTD, 2016).

Tütün Ekspertlerinin tütün ürünleri ve sağlık konusuna yaklaşımları

Tütün Ekspertleri ve Tütün Ekspertliği Yüksek Okulu (TEYO) öğrencilerinde tütün ürünleri tüketim sıklığının aldıkları eğitim ve mesleki pratikleri nedeniyle Türkiye ortalamasının altında olmadığı tahmin edilmektedir.

Bilir, Aslan ve Önalı tarafından Tütün Eksperliği Yüksek Okulu mezunu 366 ve Tütün Eksperliği Yüksek Okulu (TEYO) öğrencisi 111 olmak üzere toplam olarak 477 kişiye yapılan çalışmada;

- Mezunların %53,4'ünün, öğrencilerin ise %47,3'ünün sigara içmekte olduğu,
- Mezunlar arasında ara-sıra sigara içenler ve eskiden sigara içmiş ve bırakmış olanlar da katıldığında mezunların %81,8'inin sigara içmiş olduğu,
- Öğrencilerde de içip bırakmış olanlarla ara-sıra sigara içenler eklendiğinde sigara içenlerin oranı %55,5'e yükseldiği,
- Mezunlar günde ortalama 17,9±10,3, öğrencilerin ise 15,6±8,9 sigara içtiği

Sonuçları elde edilmiştir (Tütün Eksperleri Derneği Bülteni, 2005, s:18-19).

Tütün Eksperleri, varlık sebebi tütün olan bir mesleğin mensupları olmalarına rağmen halk sağlığını ilgilendiren politika ve düzenlemelere her zaman destek olmuşlardır. Örneğin, 1996 yılında "4207 sayılı Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanun" kabul edildiğinde, 2008 yılında önemli değişikliklere uğradığında Tütün Eksperleri Derneği Yönetim Kurulu yayınladığı 28/01/2008 tarihli basın bildirisinde, "...Türk halkının sağlığını sigara şirketlerinin her türlü ticari kaygılarından daha önemli görüyor ve savunuyoruz. Ancak, Tütün Eksperlerinin, dünyada son sigara söndürölene kadar Türk tütünü üretiminin sürdürölmeye ve üreticimizin hak ve menfaatlerinin korunması düşüncesi tavizsiz devam etmektedir. Ayrıca, Tütün Eksperlerinin TEKEL'in sigara fabrikalarının özelleştirilmesine net olarak karşı olduklarını kamuoyuna bir kez daha hatırlatmak isteriz..." şeklinde görüş açıklamıştır.

Türk Toraks Derneğinin 1997 yılında İzmir'de gerçekleştirdiği 2 nci Bahar Toplantısı'na katılan Tütün Eksperleri Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Hüseyin KOÇ, yaptığı konuşmada tütün sektöründen ekmek yediklerini ancak sigara tüketimini teşvik eden kampanyalara karşı olduklarını belirterek, "Ölkemizde tütün üretimi kısıtlandığında bu boşluğu çok uluslu şirketlerin pazarlayacağı sigaralar dolduracak. Bu da ölkemiz için büyük bir ekonomik kayıp olur." şeklinde ifade etmiştir.

Aynı toplantıya katılarak bir konuşma yapan “Çiftçi Dostu” yazar Sadullah USUMİ, 05/02/1995 tarihli “Amerikalılara Karşı Türk Tütününü Korumalıyız” başlıklı makalesinde Tütün ekspertlerinden “...İhracatçılar gibi korkmayan, Amerika ile dostluk ilişkilerine pek aldırmayan kadrolarımız da var çok şükür!.. Örneğin Tütün Ekspertleri Derneği... Memur oldukları halde önerilerini cesaretle açıklıyorlar...” şeklinde bahsetmiştir (Usumi, 1999, s:87).

Tütün Ekspertleri ve mesleki örgütü Tütün Ekspertleri Derneği, “TEKEL’i savunmak, sağlığı savunmaktır!” bilinciyle TEKEL’in pazarlama ve dağıtım, sigara ve yaprak tütün birimlerinin özelleştirilmesine karşı tütün üreticileri, TEKEL işçileri hatta hekim örgütleriyle birlikte tütün ve tütün ürünleri piyasasının çok uluslu şirketlerin eline geçmesine karşı mücadele yürütmüştür.

Tütün ve Kültür/Turizm

Genel bir kabulle Christoph COLOMBUS tarafından Amerika kıtasında keşfedilen Kızılderililerin “petom” adını verdikleri tütün, ilkin mucizevi bir ilaç gibi bazı hastalıkların tedavisinde kullanılmıştır (Zeki Nafiz, 1932, s:3).

Günümüzde ise saç kılından ayak tırnağına kadar tüm organlara zarar verdiği ve öldürdüğü kanıtlanmış belalı bir üründür.

Tüketeni için sağladığı sahte keyfe karşılık neden olduğu hastalık ve ölümler; sosyal ve ekonomik alanda yarattığı kazancın yanı sıra sebep olduğu kayıplar tütünün karışıklıklarla dolu tarihini ve kendisini ilginç kılmaktadır (Demirkol, 2013, s: 36, 492,493).

Yaklaşık 400 yılı aşkın süredir Anadolu topraklarında var olan tütün; bu süre içerisinde üretim, ticaret ve tüketim ilişkisiyle sosyal hayatın etkili bir ögesi olmuştur.

Tütün ve tütün ürünlerinin üretiminden tüketimine değin tüm zamanlarda yaşananlar adeta fayda-zarar ilişkisi adeta bir çelişki yumağıdır. Cumhuriyetimizin ilk yıllarında Anadolu’nun demir ağlarla örülmesinde ve ülkenin topyekün kalkınmasında tütün gelirleri ile yaratılan kaynağın ayrı bir önemi vardır.

Üretici ailelerin geçiminde, çocukların ve gençlerin okumasında, iş ve meslek sahibi olunmasında, düğünlerin

yapılmasında, kızların çeyizinde, çarşı pazarın canlanmasında, esnafın sevincinde tütün parasının yeri ve ağırlığı olmuştur.

Tarihi süreçte tütünün tohumundan duman safhasına kadar yaşananlardan bazıları günümüze çeşitli şekillerde ulaşmıştır.

Tütün, üzerinde en çok araştırılan ve eser üretilen zirai ürünlerin başında gelmektedir. Hatta, zirai ürün kimliğinden daha baskın olmak üzere siyasi ürün kimliği öne çıkmaktadır ki Dimitr Dimov'un Tütün (Sarı Dünya) romanı ile Necati Cumalı'nın "Tütün Zamanı" üçlüsünün Zeliş, Yağmurlarla Topraklar'dan sonra gelen "Acı Tütün" romanı bu kapsamda ilk akla gelen kitaplardır. Tütün temalı şiir, şarkı türkü, tiyatro oyunu, sinema filmi vb. yüzlerce eser mevcuttur.

Tütün ve tütün ürünlerinin üretim, ticaret ve tüketim boyutlarıyla ilgili bina, tesis, araç, gereç vb. envanterin ortak kültür mirası gibi korunması ve halka sunulması turizm açısından da önemli görülmektedir. Reji, İnhisarlar ya da TEKEL İdareleri, ülkenin en ücra köşesine kadar teşkilatlanarak faaliyet yürütmüş kuruluşlardır. Tütünle ilgili kişi ve kuruluşlara ait binaların bazıları mimari özellikleri itibarıyla parmakla gösterilen şaheserlerdir.

Tütün ve tütün ürünlerine ilişkin varlık ve malzemeler, İstanbul'da Rezan Has Müzesi ile Ankara'daki Sanayi ve Teknoloji Tarihi Müzesi'nin yanı sıra Samsun Kent Müzesi'nde, İzmir-Selçuk Kent Belleği Müzesi'nde, Bafra Tütün Müzesi (TÜTMÜ), İzmir-Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi'nde sergilenmektedir.

Daha önce İstanbul'da tarihi Cibali Sigara Fabrikası içinde bulunan TEKEL Müzesi bu binanın Kadir Has Üniversitesi'ne hibe edilmesinden sonra Üsküdar-Paşalimanı'ndaki TEKEL tesislerine nakledilmiş, buranın da Kültür ve Turizm Bakanlığı'na devrinden sonra, Cevizli'deki tütün depolarına konulmuş, bu depoların içinde yer aldığı Cevizli TEKEL kampusun Şehir Üniversitesi'ne devrinden sonra da bir kısmının tekrar Cibali'deki Kadir Has Üniversitesi bünyesinde açılan Rezan Has Müzesi'ne, bir kısmının Ankara'daki Sanayi ve Teknoloji Tarihi Müzesi'ne, bir kısmının da Samsun Kent Müzesi'nde sergilenmek üzere geçici olarak devredildiği öğrenilmiştir.

İstanbul'da Beşiktaş'ta bulunan Austro Türk Yaprak tütün bakım ve işleme evi ile Cağaloğlu'nda bulunan Reji Dönemi yönetim

binaları restore edilerek bugün beş yıldızlı konaklama işletmesi olarak turizm açısından değerlendirilmektedir.

Yukarıdaki verilerden görüldüğü gibi, tütünün yapı ve bileşiminde her ne kadar çeşitlilik artmış olsa da gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelere aleyhine tütün ve tütün mamullerinin kullanımında artış ortaya çıkmakta, bununla beraber, iktisadi boyutu, getirdiği sağlık sorunları ve kültürel boyutunun da bir bütün halinde incelenmesini gerektirmiştir. Bu çalışmada bir çok bilim disiplini açısından önemli bir yer tutan tütün ve tütüncülüğün seyri ve ilgili diğer bilim alanlarıyla ilişkisi üzerine tütün eksperlerinin meseleye bakışı ve algıları analiz edilmeye çalışılmıştır. Tütünde tek uzmanlık kolu olan tütün eksperlerinin meseleye sözü geçen konulara bakışı ve bu konuda bu yönlü yapılan ilk çalışma oluşu da konunun önemini ortaya koymaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Tütünde tek uzmanlık kolu olan tütün mütehassıslarının tütünün gelişimi ve değişimi ile; tütünün iktisat, sağlık, kültür ve turizm disiplinleriyle olan ilişkilerini nasıl algıladıklarını ortaya koymak bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Kapsamı

Araştırma Türkiye’de kamu ve özel sektörde görev yapan tütün eksperleri, tütün teknoloji mühendislerini kapsamaktadır.

Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Tüm Türkiye’de görev yapan tütün eksperleri ve tütün teknoloji mühendisleri oluştururken; örneklemi ise kolayda örneklem metoduna göre seçilen ve araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden tütün eksperleri, tütün teknoloji mühendisleri oluşturmaktadır.

Verilerin İstatistiksel Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiksel yöntemleri olarak sayı, yüzde, ortalama, standart sapma kullanılmıştır. Ölçek boyutlarının aldığı puanlar 1 ile 5 arasında değerlendirilmektedir. Bu aralık 4 puanlık genişliğe sahiptir. Bu genişlik beş eşit genişliğe ayrılarak 1.00- 1.79 arası “çok düşük”, 1.80- 2.59 arası “düşük”, 2.60- 3.39 “arası orta”, 3.40-4.19 arası yüksek, 4.20-5.00 arası çok yüksek olarak bulgular yorumlanmıştır (http://www.istatistikanaliz.com/faktor_analizi.asp). İki bağımsız grup arasında niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılmasında t-testi, ikiden fazla bağımsız grup arasında niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılmasında Tek yönlü (One way) Anova testi kullanılmıştır. Anova testi sonrasında farklılıkları belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analizi olarak Scheffe testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında, %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

Araştırmada kullanılan likert ölçek için kişilerin verilen önermelerle ilgili görüşlerini, çok olumludan çok olumsuzu kadar sıralanan seçeneklerden belirtmeleri istenmiştir. Buna göre; (5) kesinlikle katılıyorum, (4) katılıyorum, (3) kararsızım, (2) katılmıyorum, (1) kesinlikle katılmıyorum şeklinde bir ölçek kullanılmıştır. Ölçek sonuçları 5.00-1.00=4.00 puanlık bir genişliğe dağılmışlardır. Bu genişlik beşe bölünerek ölçeğin kesim noktalarını belirleyen düzeyler belirlenmiştir. Ölçek ifadelerinin değerlendirilmesinde aşağıdaki kriterler esas alınmıştır.

Seçenekler	Puanlar	Puan Aralığı	Ölçek Değerlendirme
Kesinlikle Katılmıyorum	1	1,00 - 1,79	Çok düşük
	2	1,80 - 2,59	Düşük
	3	2,60 - 3,39	Orta
	4	3,40 - 4,19	Yüksek
Kesinlikle Katılıyorum	5	4,20 - 5,00	Çok yüksek

BULGULAR

Bu bölümde, araştırma probleminin çözümü için, araştırmaya katılan eksperlerin ölçekler yoluyla toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır. Elde edilen bulgulara dayalı olarak açıklama ve yorumlar yapılmıştır.

Tablo 1. Tanımlayıcı istatistik Veriler

Tablolar	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Yaş	45 Yaş ve Altı	34	25,6
	46-55	75	56,4
	56 ve üzeri	24	18,0
	Toplam	133	100,0
Cinsiyet	Kadın	1	0,8
	Erkek	132	99,2
	Toplam	133	100,0
Medeni Durum	Bekar	8	6,0
	Evli	125	94,0
	Toplam	133	100,0
Çalışılan Alan	Tütünde Çalışan	28	21,1
	Tütün Dışı Çalışan	105	78,9
	Toplam	133	100,0
Unvan	Tütün Eksperti	123	92,5
	Tütün Eksperti ve Uzman	10	7,5
	Toplam	133	100,0
Mezuniyet	Lisans	119	89,5
	Lisansüstü	14	10,5
	Toplam	133	100,0
Çalışılan Kurum	Gıda Tarım ve Hay. Bak	91	68,4
	Tütün- TAPDK	16	12,0
	Bakanlıklar	12	9,0
	Üniversiteler	3	2,3
	Özel Tütün Şirketleri	11	8,3
	Toplam	133	100,0
Çalışılan Yer	Kamuda Çalışıyor	122	91,7
	Özelde Çalışıyor	11	8,3
	Toplam	133	100,0
Tütün Ekspertliği Mesleğinde Çalışılan Süre	5-10	11	8,3
	10-15	15	11,3
	15-20	37	27,8
	20-25	34	25,6
	25 Yıl üstü	36	27,1
	Toplam	133	100,0

Diğer Kurumda Çalışılan Süre	3-5	32	24,1
	5-10	87	65,4
	10 Yıldan Fazla	14	10,5
	Toplam	133	100,0

Tablo 1 incelendiğinde; Tütün eksperleri ve tütün teknoloji mühendisleri yaş değişkenine göre 34'ü (%25,6) 45 yaş ve altı, 75'i (%56,4) 46-55, 24'ü (%18,0) 56 ve üzeri olarak dağılmaktadır. Eksperler cinsiyet değişkenine göre 1'i (%0,8) Kadın, 132'si (%99,2) Erkek olarak dağılmaktadır. Eksperler medeni durum değişkenine göre 8'i (%6,0) Bekar, 125'i (%94,0) Evli olarak dağılmaktadır. Eksperler çalışılan alan değişkenine göre 28'i (%21,1) Tütünde çalışan, 105'i (%78,9) Tütün dışı çalışan olarak dağılmaktadır. Eksperler unvan değişkenine göre 123'ü (%92,5) Tütün Eksperi, 10'u (%7,5) Tütün Eksperi ve Uzman olarak dağılmaktadır. Eksperler mezuniyet değişkenine göre 119'u (%89,5) Lisans, 14'ü (%10,5) Lisans üstü olarak dağılmaktadır. Eksperler çalışılan kurum değişkenine göre 91'i (%68,4) Gıda Tarım ve Hay. Bak, 16'sı (%12,0) Tütün- TAPDK, 12'si (%9,0) Bakanlıklar, 3'ü (%2,3) Üniversiteler, 11'i (%8,3) Özel Tütün Şirketleri olarak dağılmaktadır.

Tütün eksperleri ve tütün teknoloji mühendisleri çalışılan yer değişkenine göre 122'si (%91,7) Kamuda Çalışıyor, 11'i (%8,3) Özelde Çalışıyor olarak dağılmaktadır. Eksperlerin tütün eksperliği mesleğinde çalışılan süre değişkenine göre 11'i (%8,3) 5-10, 15'i (%11,3) 10-15, 37'si (%27,8) 15-20, 34'ü (%25,6) 20-25, 36'sı (%27,1) 25 yıl üstü olarak dağılmaktadır. Eksperler diğer kurumda çalışılan süre değişkenine göre 32'si (%24,1) 3-5, 87'si (%65,4) 5-10, 14'ü (%10,5) 10 yıldan fazla olarak dağılmaktadır.

Araştırmaya katılan eksperlerin tütün ve tütüncülük ile ilgili ifadelerine verdiği cevapların dağılımları Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. eksperlerin tütün ve tütüncülük ile ilgili ifadelere verdiği cevapların dağılımları

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Karasızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Ort	Ss
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Genel hatlarıyla tütüncülüğün ülkemizdeki önemi gittikçe artmaktadır	31	23,3	59	44,4	8	6,0	23	17,3	12	9,0	2,444	1,270
Türk tütününü ve tütüncülüğünün önemi gittikçe artmaktadır	32	24,1	62	46,6	7	5,3	22	16,5	10	7,5	2,368	1,228
Harmanlanmış-yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizde artış göstermesi olumludur	68	51,1	45	33,8	7	5,3	9	6,8	4	3,0	1,767	1,029
Genel hatlarıyla tütüncülüğün iktisadi yapı içindeki rolü oldukça önemlidir	6	4,5	18	13,5	6	4,5	67	50,4	36	27,1	3,820	1,114
Türk tütüncülüğünün ülke ekonomisi içindeki yeri ve etkisi iktisadi açıdan yeterlidir	26	19,5	59	44,4	13	9,8	26	19,5	9	6,8	2,496	1,204
Tütün ve tütün mamullerinin üretimi ticari ve tüketilmesinde önemli ekonomik kayıplar yaşanmaktadır	2	1,5	10	7,5	7	5,3	58	43,6	56	42,1	4,173	0,942

Ülkemizde tüketilen tütün ve tütün mamullerinin faaliyeti insan ve toplum sağlığı açısından ciddi risk oluşturmaktadır	6	4,5	9	6,8	10	7,5	63	47,4	45	33,8	3,993	1,048
Tütün ve tütün mamullerinin kullanılmasına getirilen kısıtlamalar yeterlidir	14	10,5	33	24,8	17	12,8	54	40,6	15	11,3	3,173	1,228
Tütünün üretim ve tüketiminin yol açtığı sağlık sorunları konusunda ciddi tedbirler alınmalıdır	4	3,0	3	2,3	5	3,8	62	46,6	59	44,4	4,271	0,880
Türk tütününü ve tütüncülüğü ülkemiz kültürel dokusuna zenginlik katar	5	3,8	17	12,8	13	9,8	60	45,1	38	28,6	3,820	1,100
Tütün binası, tütün ve tütün mamulleriyle ilgili materyallerin çekici özellikleri vardır	3	2,3	26	19,5	22	16,5	67	50,4	15	11,3	3,489	1,005
Tütün ve tütüncülük faaliyetleri, turizm hizmetleri sunumuna katkı sağlar	13	9,8	42	31,6	27	20,3	38	28,6	13	9,8	2,970	1,180

Araştırmaya katılan eksperlerin tütün ve tütüncülük ile ilgili ifadelerine verdiği cevaplar incelendiğinde;

“Genel Hatlarıyla Tütüncülüğün ülkemizdeki Önemi Gittikçe Artmaktadır” ifadesine eksperlerin, zayıf ($2,444 \pm 1,270$) düzeyde

katıldıkları saptanmıştır. “*Türk Tütünü Ve Tütüncülüğünün Önemi Gittikçe Artmaktadır*” ifadesine eksperlerin, zayıf ($2,368 \pm 1,228$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Harmanlanmış-yabancı Tip Sigara üretim ve Tüketiminin ülkemizde Artış Göstermesi Olumludur*” ifadesine eksperlerin çok zayıf ($1,767 \pm 1,029$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Genel Hatlarıyla Tütüncülüğün İktisadi Yapı İçindeki Rolü Oldukça Önemlidir*” ifadesine eksperlerin, yüksek ($3,820 \pm 1,114$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Türk Tütüncülüğünün ülke Ekonomisi İçindeki Yeri Ve Etkisi İktisadi Açından Yeterlidir*” ifadesine eksperlerin, zayıf ($2,496 \pm 1,204$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Tütün Ve Tütün Mamullerinin üretimi Ticari ve Tüketilmesinde Önemli Ekonomik Kayıplar Yaşanmaktadır*” ifadesine eksperlerin, yüksek ($4,173 \pm 0,942$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Ülkemizde Tüketilen Tütün Ve Tütün Mamullerinin Faaliyeti İnsan Ve Toplum Sağlığı Açısından Ciddi Risk Oluşturmaktadır*” ifadesine eksperlerin, yüksek ($3,993 \pm 1,048$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Tütün ve Tütün ürünlerinin Kullanılmasına Getirilen Kısıtlamalar Yeterlidir*” ifadesine eksperlerin, orta ($3,173 \pm 1,228$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Tütünün üretim Ve Tüketiminin Yol Açtığı Sağlık Sorunları Konusunda Ciddi Tedbirler Alınmalıdır*” ifadesine eksperlerin, çok yüksek ($4,271 \pm 0,880$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Türk Tütünü Ve Tütüncülüğü ülkemiz Kültürel Dokusuna Zenginlik Katar*” ifadesine eksperlerin, yüksek ($3,820 \pm 1,100$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Tütün Binası, Tütün ve Tütün Mamulleriyle İlgili Materyallerin Çekici Özellikleri Vardır*” ifadesine eksperlerin, yüksek ($3,489 \pm 1,005$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Tütün ve Tütüncülük Faaliyetleri, Turizm Hizmetleri Sunumuna Katkı Sağlar*” ifadesine eksperlerin, orta ($2,970 \pm 1,180$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Diğer taraftan araştırmaya katılan eksperlerin “*harmanlanmış-yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizde artış göstermesi olumludur*” puanları ortalamalarının tütün eksperliği mesleğinde çalışılan süre değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($F=2,443$; $p=0,050 < 0.05$). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi

yapılmıştır. tütün eksperliği mesleğinde çalışılan süre 5-10 olanların harmanlanmış-yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizde artış göstermesi olumludur puanları ($2,455 \pm 1,128$), tütün eksperliği mesleğinde çalışılan süre 15-20 olanların harmanlanmış-yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizde artış göstermesi olumludur puanlarından ($1,432 \pm 0,867$) yüksek bulunmuştur. tütün eksperliği mesleğinde çalışılan süre 5-10 olanların harmanlanmış-yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizde artış göstermesi olumludur puanları ($2,455 \pm 1,128$), tütün eksperliği mesleğinde çalışılan süre 20-25 olanların harmanlanmış-yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizde artış göstermesi olumludur puanlarından ($1,765 \pm 1,075$) yüksek bulunmuştur.

Diğer puanları ortalamalarının tütün eksperliği mesleğinde çalışılan süre değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p > 0.05$).

Araştırmaya katılan eksperlerin “*tütün ve tütün mamullerinin üretimi ticari ve tüketilmesinde önemli ekonomik kayıplar yaşanmaktadır*” puanları ortalamalarının çalışılan alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t = -2.258$; $p = 0.026 < 0,05$). Tütün Dışı Çalışanların tütün ve tütün mamullerinin üretimi ticari ve tüketilmesinde önemli ekonomik kayıplar yaşanmaktadır puanları ($x = 4,267$), tütünde çalışanların tütün ve tütün mamullerinin üretimi ticari ve tüketilmesinde önemli ekonomik kayıplar yaşanmaktadır puanlarından ($x = 3,821$) yüksek bulunmuştur.

Diğer puanları ortalamalarının çalışılan alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p > 0,05$).

Araştırmaya katılan eksperlerin “*harmanlanmış-yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizde artış göstermesi olumludur*” puanları ortalamalarının çalışılan yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi

sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur($t=-2.032$; $p=0.044<0,05$). Özelde Çalışanların harmanlanmış-yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizde artış göstermesi olumludur puanları ($\bar{x}=2,364$), kamuda çalışanların harmanlanmış-yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizde artış göstermesi olumludur puanlarından ($\bar{x}=1,713$) yüksek bulunmuştur.

Araştırmaya katılan eksperlerin diğer puanları ortalamalarının çalışılan yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$).

SONUÇ

Araştırmaya katılan tütün eksperleri ve tütün teknoloji mühendislerinin tütün ve tütüncülük ile, iktisat, sağlık, kültür ve turizm alanlarındaki görüşlerine göre;

Genel hatlarıyla tütüncülüğün ülkemizdeki öneminin ve Türk tipi tütün ve Türk tütünü ve tütüncülüğünün öneminin artmakta olduğu fikrine katılmadıkları, harmanlanmış yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizdeki artışını olumlu bulmadıkları, buna karşın genel hatlarıyla tütüncülüğün iktisadi yapı içindeki rolünü oldukça önemli buldukları görülmüştür. Mesleki birikimi 15-20 yıl olan ve kamu da çalışan Tütün eksperleri, ülkemizde harmanlanmış sigara tüketiminin artışını endişeyle karşılanmaktadır.

İktisadi açıdan ise; Türk Tütüncülüğünün ülke ekonomisi içindeki yeri ve etkisini iktisadi açıdan zayıf buldukları, tütün ve tütün mamullerinin üretimi ticari ve tüketilmesinde önemli ekonomik kayıplar yaşandığı fikrinde oldukları görülmüştür. Bu kayıpları tütün sektöründe çalışan tütün eksperleri daha fazla önemsemektedirler.

Sağlık açısından ülkemizde tüketilen tütün ve tütün mamullerinin faaliyeti insan ve toplum sağlığı açısından ciddi risk oluşturduğunu, tütün ve tütün ürünlerinin kullanılmasına getirilen

kısıtlamaları da yeterli buldukları, tütünün üretim ve tüketiminin yol açtığı sağlık sorunları konusunda ciddi tedbirler alınması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Kültürel ve turizm bağlamında ise; Türk tütünü ve tütüncülüğünün ülkemiz kültürel dokusuna oldukça zenginlik kattığı, tütün binası, tütün ve tütün mamulleriyle ilgili materyallerin çekici özelliklerinin bulunduğunu, tütün ve tütüncülük faaliyetlerinin, turizm hizmetleri sunumuna katkı sağlayacaklarını ifade ettikleri görülmüştür.

Elde edilen bulgulara göre tütün eksperlerinin tütün ve tütüncülük konuları ile tütünün ekonomisi, sağlığı ve kültürel yapılarına oldukça duyarlı oldukları ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

American Cancer Society., World Lung Foundation. (2015). *The Tobacco Atlas*. Fifth Edition

Erişim tarihi: 26.01.2017

<http://www.tobaccoatlas.org/topic/cigarette-use-globally/>

Avrupa Birliği (AB) Bakanlığı. (2016). 2016 Türkiye Raporu. Ankara: *AB Bakanlığı Yayını*.

Bahar Haber Merkezi. (2016, Ağustos 25). *Danimarka 2030 yılında sigarasız topluma geçmek istiyor*, Erişim tarihi: 29.01.2017

<http://www.bahar.dk/danimarka-2030-yilinda-sigarasiz-toplumuna-gecmek-istiyor/>

BBC Türkçe. (2017, Ocak 15). Finlandiya sigara yasağını genişletecek. Erişim tarihi: 29.01.2017

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/01/100114_finland_smoking.shtml

Center of Disease Control and Prevention (CDC). (2017). *Economic Trends in Tobacco*, Erişim tarihi: 30.01.2017

https://www.cdc.gov/tobacco/data_statistics/fact_sheets/economics/econ_facts/

- Demirkol A. (2013). *Tütün Teleskobundan Ruhumuz*. İstanbul: GOA Basım ve Yayın.
- Ege Tütün İhracatçıları Birliği (ETİB). (2015). *Çalışma Raporu (2014-2015 Dönemi)*. İzmir: *EİB Yayını*.
- Hürriyet Gazetesi. (2017, Ocak 17). *British American Tobacco, Reynolds American'ın tamamına sahip oldu*. Erişim tarihi: 29.01.2017 <http://www.hurriyet.com.tr/british-american-tobacco-reynolds-americanin-tamamina-sahip-oldu-40338007>
- İçişleri Bakanlığı. (2017). *Süleyman Soylu Trabzon'da "Bizim için terör ne ise uyuşturucu da odur"* Erişim tarihi: 29.01.2017 <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakani-suleyman-soylu-trabzonda>
- Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü. (2017). *Genel Bütçe Gelirleri Tahsilât Tahakkuk Oranları Ekod4*, Erişim tarihi: 29.01.2017 <https://www.muhasibat.gov.tr/content/duyuru/genel-butce-gelirleri-tahsilat-tahakkuk-oranlari-ekod4/179282>
- Nafiz Z. (1932). *Tütün Ziraati ve Hastalıkları*. Birinci Cilt, Cezri Matbaa.
- National Cancer Institute (NIH). (2016). *The Economics of Tobacco and Tobacco Control*. Erişim tarihi: 24.04.2017 <https://cancercontrol.cancer.gov/brp/tcrb/monographs/21/index.html>
- Posta. (2017 Ocak 11). *Rusya'dan çok radikal sigara kararı!*, Erişim tarihi: 29.01.2017 <http://www.posta.com.tr/rusya-dan-cok-radikal-sigara-karari-haberi-1256901>
- Richard Dawkins Foundation. (2014, August 11). *Ebola and Tobacco: A Teachable Moment*. National Center for Science Education (NCSE), Erişim tarihi: 29.01.2017 <https://richarddawkins.net/2014/08/ebola-and-tobacco-a-teachable-moment/>

- Seydioğulları, M. (2010). Dünyada ve Türkiye'de Tütünün Tarihçesi, Üretimi, Ticareti ve Temel Politikaları. *Türk Toraks Derneği Yayını içinde, Tütün ve Tütün Kontrolü* (s. 3-20). İstanbul: Aves Yayıncılık.
- Tanrıverdi, H. (1989). Bir Asırlık Meslek: Tütün Eksperliği, *Tekel Dergisi*, Kasım-Aralık 1989, Sayı:3, Yıl:3, 74-77, İstanbul: Tekel Ambalaj İşletmesi Matbaası.
- Tanrıverdi, H. (1988). Tütün Dünyasında Eksperlikten Mühendisliğe Geçiş, *Ülkemizin Kalkınmasında Mühendisliğin Rolü Sempozyumu*, Yıldız Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi. 20-24 Haziran 1988., Yıldız Üniversitesi Merkez Kampüsü, Yıldız. İstanbul: *İnşaat Mühendisliği, Jeodezi ve Fotogrametri Mühendisliği Ortak Konular Bildirileri Kitabı*, (s. 516-529).
- TEKEL Genel Müdürlüğü. (2008). TEKEL Faaliyet Raporu-2007. İstanbul: *TEKEL Yayınları*.
- Türk Toraks Derneği (TTD). (2016). Türk Toraks Derneği Uyarıyor: Ülkemizde tütün kullanımı yeniden artıyor. Erişim tarihi: 26.01.2017 <http://www.toraks.org.tr/News.aspx?detail=3067>
- Türkiye Halk Sağlığı Kurumu (THSK). (2014). Küresel Yetişkin Tütün Araştırması Türkiye 2012. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayını.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2015). Türkiye Sağlık Araştırması 2014. Erişim tarihi: 29.01.2017 http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1095
- Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK). (2017a). Piyasa Düzenlemeleri (Tütün Piyasası). Erişim tarihi: 28.01.2017 <http://www.tapdk.gov.tr/tr/piyasa-duzenlemeleri/tutun-piyasasi/yaprak-tutun-alim-verileri.aspx>
- Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK). (2017b). Piyasa Düzenlemeleri (Tütün Mamulleri Piyasası). Erişim tarihi: 24.04.2017 <http://www.tapdk.gov.tr/tr/piyasa-duzenlemeleri/tutun-mamulleri-piyasasi/tutun-mamulleri-istatistikleri.aspx>

- Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK). (2017c).
Online Satış Belgesi Sistemi Ayrıntılı Satıcı Bilgi Sorgulama
Ekranı, Erişim tarihi: 28.01.2017
<http://212.174.130.210/NewTapdk/ViewApp/srg.aspx>
- Tütün Eksperleri Derneği Bülteni. (2005). Tütün Eksperliği Yüksek
Okulu Mezunları ile Öğrencilerinin Tütün Tüketim Sıklıklarının
ve Sağlıklı Yaşama Dair Bazı Davranışlarının Saptanması.
İzmir: *TED Bülteni*, Temmuz-Ağustos-Eylül 2005 (Sayı: 71).
- Usumi, S. (1999). *Yağma-Tütün ve Sigara Pazarlarımızda Vurgun*.
İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Uznay F., Gümüş Güler S. (2016). Türkiye’de Kayıtdışı Sarmalık
Tütün Piyasası ve Yasallaştırılması Üzerine Bir Model Önerisi.
İzmir. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 223-233.
- Uzun, Ö. (2010). *Tütün ve Sigaranın İktisadı*. Bursa: Ekin Basın
Yayın ve Dağıtım.
- Youtube. (2015. February 4). Boeing and South African Airways
turning Tobacco into jet fuel. Erişim tarihi: 29.01.2017
<https://www.youtube.com/watch?v=HC-GvVwGrnE>

**DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN GENEL GÖRÜNÜMÜ:
2002 SONRASI DÖNEME İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME***

A General Appearance of Poverty in the World and Turkey: An
Evaluation of the Period After 2002

Kemal ÇELİK**, İstiklal Yaşar VURAL***, Güner TUNCER****

ÖZ: Ekonomi biliminin temel sorunsalı mevcut kıt kaynaklarla daha iyi bir yaşamı toplum bireylerine sunmaktır. Ancak yoksulluk sadece kaynakların kıtlığından değil paylaşımındaki adaletsizliklerden de kaynaklanmaktadır. Günümüz dünyasında üç milyara yakın insan Dünya Bankası'nın 3.10 ABD doları olarak belirlenen yoksulluk sınırı altında yaşarken, iki milyara yakın insan günlük 1.90 ABD doları olan aşırı yoksulluk sınırının altında yaşam mücadelesi vermektedir. Yoksulluğun şiddetini hafifletici tedbirlerin alınması toplumsal huzurun da sağlanması açısından tüm dünyada olduğu gibi Türkiye için de son derece önemlidir. Bu çalışmada yoksulluğun kavramsal ve kuramsal analizi yapılarak tüm boyutlarıyla ele alınması hedeflenmiş ve Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Türkiye İstatistik Kurumunun güncel verileri ışığında Dünya'da ve Türkiye'de yoksulluğun genel görünümü üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yoksulluk, Yoksulluk Profili, İnsani Gelişme.

ABSTRACT: The main problem of economics is giving a better life to the people of a society through scarce resources. However, poverty arises from not only scarcity of resources but also injustices in sharing them. In today's world, nearly three billion people live below the poverty line determined as 3.10 US dollars by the World Bank and almost two billion people are struggling to live below extreme poverty line of 1.90 US dollars per day. Taking measures to alleviate the violence of poverty is extremely important for Turkey as it is in the whole world in terms of ensuring social peace. In this study, it is aimed to discuss all dimensions of poverty by making conceptual and theoretical analysis. In this context, an evaluation of the general appearance of poverty in the world and Turkey has been carried out in the light of current information of the World Bank, United Nations Development Program and Turkish Statistical Institute.

Keywords: Poverty, Poverty Profile, Human Development.

* Bu çalışma "Yoksullar Lehine Maliye Politikası: Türkiye'de 2002 Sonrası Döneme İlişkin Bir İnceleme" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

** Arş. Gör. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, Rize, kemal.celik@erdogan.edu.tr

*** Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Rize, istiklal.vural@erdogan.edu.tr

**** Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, Kütahya, guner.tuncer@dpu.edu.tr

<i>Hakemli Araştırma Makalesi Peer-reviewed Research Article</i>		
Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
25.05.2017	25.06.2017	30.06.2017

GİRİŞ

Yoksulluk, asgari yaşam koşullarına erişememe nedeniyle hayatın idame ettirilmesini tehdit eden ve tüm toplumların üzerinde durduğu, küresel ölçekte mücadele edilmesi gereken bir sorundur. Günümüzde ülkelerin farklı sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi temel alındığında yoksulluğun kavramsal anlamı ve boyutunun oldukça değiştiği görülür. Gelişmiş ülkelerde belli bir refah düzeyine ulaşmak bilgi iletişim teknolojisi ile sosyo-kültürel faaliyetlerden faydalanma tarzında iken, gelişmemiş ülkelerde belirli bir yaşam standardına erişmek yalnızca açlıktan kurtulma olarak algılanmaktadır (Hüner ve Es, 2005: 260) . Bu nedenle yoksulluk kavramı aşırı yoksulluğun hüküm sürdüğü ülkeler ile daha yüksek yaşam düzeylerinin erişildiği gelişmiş ülkeler için aynı anlamı ifade etmemektedir.

Yoksulluk kavramı beşeri ihtiyaçlar kavramına dayanır. İnsan toplumsal bir varlık olduğu için fiziki varlığını sürdürmek amacıyla gerekli olan beslenme ihtiyacının yanı sıra giyim, barınma, eğitim, sağlık, kültür, dinlenme, estetik gibi sosyo-kültürel ihtiyaçlara da gereksinim duyar. İnsanın toplumsal bir varlık olmasının sonucunda ortaya çıkan bu beşeri ihtiyaçlar, özünde ekonomik koşullara bağlı olarak karşılanabilen ihtiyaçlar (maddi nitelikte) ve ekonomik koşullara bağlı olmayan ihtiyaçlar (manevi nitelikte) olmak üzere iki ana grupta toplanabilirler. Yoksulluk kavramının maddi nitelikte olmayan ihtiyaçların (sevgi, yaratıcılık, özgürlük vb.) karşılanmasını da içermesi bazı sorunlara yol açabilir. Örneğin, yalnız yaşayan ancak çok zengin olan birisi yoksul olarak nitelendirilebilir veya bekârken elde ettiği gelire yaşam standartlarını karşılayan birisi evlendiğinde ya da çocuk sahibi olduğunda aynı gelir düzeyinde yoksulluk riski sınırına girebilir (Aktan ve Vural, 2002: 40).

Çalışmanın ilk kısmında yoksulluğun kavramsal analizi yapılarak tanımı, türleri, ölçülmesinden bahsedilecektir. Ardından yoksulluğun kuramsal analizi kapsamında yoksulluğa yol açan faktörler ve iktisat teorilerinin yoksulluk konusundaki yaklaşımlarına değinilecektir. Çalışmanın son kısmında ise Dünya Bankası (WB), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri ışığında 2002 sonrası Dünya’da ve Türkiye’de yoksulluğun mevcut profili ortaya konularak genel bir değerlendirme yapılacaktır.

1. Yoksulluğun Kavramsal Analizi

Algılanması kolay olan ancak tanımlanması, sınırının belirlenmesi ve tutarlı bir kavram haline dönüştürülmesi güç olan yoksulluk; ekonomik boyutunun yanı sıra sosyo-kültürel, felsefi, politik ve hatta ahlaki boyutları da içermektedir (Altay, 2005: 158). Bu açıdan bakıldığında birçok disiplinin ilgi alanına giren yoksulluk kavramı, gelirin bölüşümü açısından iktisadi, yoksulların farklı bir toplumsal sınıf oluşturmalarından dolayı sosyolojik, objektif ölçütlerin yanında subjektif algılamayla da ilişkili olması açısından psikolojik, yoksullar ile yoksul olmayanların yerleşim alanlardaki mekânsal farklılıklarından ötürü kent bilimsel özellikler taşımaktadır (Önder ve Şenses, 2005: 200). Dolayısıyla çok yönlü kavram olan yoksulluk tüm boyutlarıyla ele alınırken öncelikle değişik açılardan yoksulluğun tanımına ve buna bağlı olarak türlerine değinilmesi yerinde olacaktır.

1.1. Yoksulluğun Tanımı ve Türleri

Sözlük anlamı ile yoksul, yeterli düzeyde parası olmayan, geçimini sağlamakta çok sıkıntı çeken veya rahat bir şekilde yaşamak için gerekli olan araçlara sahip olamayan kişi, toplum ya da ülkedir (Akalin, 2005: 2188). Yoksulluk ise genellikle maddi kaynaklardan bazen de kültürel kaynaklardan mahrum olunan bir durum için kullanılmaktadır (Marshall, 1998: 683). Başka bir ifadeyle, yoksulluk kelimesi “yokluk” durumunu, yani gereksinimlerini karşılayacak temel maddi olanaklardan “yoksun” olmayı ifade etmektedir.

TÜİK, yoksulluk tanımını dar ve geniş anlamda olmak üzere iki farklı şekilde yapmaktadır. Dar anlamda yoksulluk, açlıktan ölecek durumda olma ve barınağa sahip olmama durumudur. Geniş anlamda yoksulluk ise gıda, barınma ve giyim gibi olanaklara sahip olarak yaşamını devam ettirebildiği halde toplumun genel refah düzeyinin gerisinde kalma durumunu ifade eder (TÜİK, 2008: 32).

Yoksulluk kavramı literatürde değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Yapılan bu tanımlara ek olarak yoksulluğu daha geniş bir şekilde; bireylerin ve hane halkının yaşamlarını devam ettirme ve temel ihtiyaçlarını karşılama adına, göç, işsizlik, ekonomik şoklar ve olağan üstü durumlar neticesinde bireylerin yaşamlarını

sürdürebilmeleri, nitelikli bir yaşama sahip olabilmeleri, temel eğitim ve sağlık olanaklarından faydalanabilmeleri, siyasi karar alma mekanizmasında yeterince sesini duyurma ve temsil edilebilme olanaklarına sahip olabilmeleri için gerekli niteliklere, mal ve hizmetlere sahip olamaması ve yeterli gelir kaynağına ulaşamaması şeklinde ifade edebiliriz. Yoksulluk kavramına yönelik ortaya koyulan bu farklı tanımlar aynı zamanda yoksulluk türlerini de oluşturmaktadır. Aşağıdaki Tablo 1'de farklı boyutları itibariyle yoksulluğun tanımı ve türleri özetlenerek gösterilmiştir.

Tablo 1. Farklı Boyutları İtibarıyla Yoksulluğun Tanımı ve Türleri

YOKSULLUK TÜRÜ	YOKSULLUĞUN TANIMI	YOKSULLUĞU AZALTMANIN AMACI
Mutlak Yoksulluk	Yaşamak için gerekli olan fiziki ihtiyaçları karşılayan kaynaklardan yoksun olma	Temel ihtiyaçların karşılanması
Görelî Yoksulluk	İçinde yaşanılan topluma göre normal kabul edilen bir hayat sürmek, toplumda kendisine biçilen rolleri oynayabilmek ve toplumsal ilişkilere katılabilmek için gerekli olan yaşam standartlarından yoksun olma	Toplumdaki diğer bireylere denk/eşit olma
Objektif Yoksulluk	Tespit edilebilir ve doğruluğu kanıtlanabilir bir standart ya da standartlar setinin aşağısında kalma durumu	Birerlerin standartların üzerine çıkarılması
Subjektif Yoksulluk	Kişilerin ya da hane halkının kendileri için uygun görecekları belirli bir tatmin düzeyini sağlamaya yetecek bir gelire sahip olamamaları	Birey tercihleri esas alınarak oluşturulan asgari ihtiyaçların karşılanması
Gelir Yoksulluğu	Satın alma gücünden yoksun olma veya bir nevi <i>parasızlık</i>	Satın alma gücünün artırılması
İnsani Yoksulluk	Bireyin insan olarak toplumsal hayata katılabilmesi veya insanca yaşam için gerekli olan iktisadi, sosyal ve kültürel temel olanaklardan yoksun olması	Eğitim, sağlık vb. hizmetlere ulaşımın ve kalitenin artırılması
Kırsal Yoksulluk	Kırsal alanda geçinme olanaklarının ve umudunun yitirilmesi	Kırsal alandaki gizli işsizliğin önlenmesi

Kentsel/Yeni Yoksulluk	Kent özelinde yaşanan yoksulluk	Kentlere göçün önlenmesi
Geçici Yoksulluk	Kısa vadeli ve kalıcı olmayan yoksulluk	Konjonktürel dalgalanmaların asgarileştirilmesi ve sigorta düzenlemeleri
Kronik/Ultra Yoksulluk	Yoksulluğun bireylerin yaşamlarında uzun süre etkili olarak kalıcı hale gelmesi	Yoksulluğun nesilden nesile geçişini önleme
Bağımlı Olma	Hayatını sürdürebilmek için başkalarının yardımına muhtaç olacak şekilde yaşam için elzem olan varlıklardan yoksun olma	Kendi kendine yeterlilik
Sosyal Dışlanma	Kişiyi/aileyi ekonomik ve sosyal faaliyetlerden izole eden yoksunluk ve marjinalleşme süreci	Toplumsal dışlanmanın önlenmesi
Yetenek Yoksunluğu/Kapasite Yoksunluğu	Yeterli bir yaşam standardı sürdürmek ve medeni, siyasi, ekonomik ve sosyal haklardan yeterince yararlanabilmek için gerekli olan güç, güvenlik, tercih, olanak ve yeteneklerden yoksun olma	İnsani gelişim
Yoksulluk Kültürü	Yoksulluğa maruz kalmış grupların ortak inanç, değer ve kültürlerinin tarihi süreç içinde kurumsallaşması	Marjinalleşme, çaresizlik, dışlanma vb. önlenmesi

Kaynak: Loewen, 2009: s.5; Lok-Dessallien, 2000: s.3; Veenhoven, 2004: s.1; Aktan ve Vural, 2002: s.44; UNDP, 1997: s. 15; Sipahi, 2006: s176; Thorbecke, 2004: s.2; Barrientos ve Shepherd, 2003: s.3; Gajdosikiené, 2004: s. 89-90.

1.2. Yoksulluğun Ölçülmesi

Ulusal ve uluslararası boyutta yoksulluğun ölçülmesinde en önemli unsur yoksulluk profilinin doğru bir şekilde oluşturulmasıdır. Bu nedenle yoksulluk ölçümlerinde, ekonomistler, yoksulluk profilini belirlemede bazı sorularla karşı karşıya kalırlar. Bunlar çoğunlukla bireylerin yaşam standartlarının nasıl ölçülmesi gerektiği, bir bireyin yoksul olup olmadığını gösteren sınırın nasıl tayin edileceği ve yoksul olduğu varsayılan bireylerin refah göstergelerinin nasıl bir araya getirileceği şeklindeki sorulardır (Ravallion ve Huppi, 1991: s.60). Yoksulluğun ölçülmesinde ilk aşama yoksulluk sınırının belirlenmesi, ikinci aşama ise yoksulluğun boyutunu ve şiddetini belirlemek üzere uygun bir yoksulluk endeksinin oluşturulmasıdır.

Yoksulluk sınırı (yoksulluk çizgisi), ülkelerarası veya aynı ülke içinde karşılaştırmalar yapılması, yoksul olanlarla olmayanların bir birinden ayırt edilmesi (Dumanlı, 1996: s. 9) ve toplam nüfus içinde kimlerin yoksul olduğunun belirlenmesi açısından önemli bir kavramdır (Kumar vd., 1996: s.43). En basit tanımla yoksulluk sınırı, yoksul olarak sınıflandırılan bir kişinin altındaki hayat standardı seviyesidir (World Bank, 1993: s.14). Bir başka ifadeyle, yoksul bireylerin geçinmelerine imkân tanımayan bir sınırın altındaki gelir ya da harcama düzeyidir (Erdem, 2006: s.327). Yoksulluk sınırının belirlenmesinde mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk ve sübjektif (öznel) yoksulluk olmak üzere üç farklı yaklaşım söz konusudur ve bunlar aynı zamanda yoksulluk sınırı türleridir (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Yoksulluk Sınırı Türleri

YOKSULLUK SINIRI YAKLAŞIMLARI	
Mutlak Yoksulluk Sınırı	Bireylerin asgari düzeyde yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum ihtiyaçların belirlendiği sınırı ifade eder. Bu sınırın altında kalan bireyler mutlak yoksul olarak nitelendirilir. Yoksullukla ilgili uluslararası karşılaştırmalar yapmak ve ulusal yoksulluk sınırının belirlenmesinde ortak ölçütlerin geliştirilmesi için Dünya Bankası tarafından 2011 yılı satın alma gücü paritesine göre çeşitli mutlak yoksulluk sınırları belirlenmiştir. Bu sınırlar kişi başına günlük 1.90 \$ ve 3.10 \$ olarak hesaplanmıştır.
Görelî Yoksulluk Sınırı	Toplam nüfusun belirli bir oranın yer aldığı, medyan gelirin yarısından az olmak üzere gelir veya harcama düzeyine sahip olan kesimlerin yoksul olarak kabul edildiği sınırdır. Gelire dayalı görelî yoksulluk sınırı OECD tarafından ortalama gelirin %50'si olarak belirlenirken EUROSTAT tarafından %60'ı olarak belirlenmektedir.
Sübjektif Yoksulluk Sınırı	Temel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan asgari gelirin belirlenmesi ile ilgili sorulara hanehalkı tarafından verilen cevaplar temel alınarak belirlenen yoksulluk sınırıdır. Geleneksel yoksulluk sınırı yaklaşımlarından farklı olan sübjektif yoksulluk sınırı doğrudan haneler veya bireyler için neyin gerekli olduğuna odaklanarak daha basit süreçleri önermekte ve daha az veriye ihtiyaç duyduğu için doğal olarak yoksulluk yaklaşımı açısından daha demokratiktir. Ancak kullanım alanı son derece sınırlıdır.

Yoksulluğun farklı disiplinler ve farklı düşünce akımları tarafından üzerinde uzlaşılan ortak bir tanımının bulunmayışı

yoksulluğun ölçülmesinde de çeşitli endekslerin geliştirilmesine neden olmuştur (Çeştepe ve Genç, 2011: s.54). Yoksulluk ölçütlerinde yaygın olarak kullanılan endeksler, Kafa Sayısı Yoksulluk Endeksi, Yoksulluk Açığı Endeksi, Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi ve UNDP tarafından geliştirilen Birleşik Yoksulluk Endeksleridir.

Kafa Sayısı Yoksulluk Endeksi, en basit ve en yaygın biçimde kullanılan yoksulluk ölçütü endeksidir ve “kafa sayım oranı” veya “yoksulluk oranı” olarak da adlandırılmaktadır. B. Seeböhm Rowntree tarafından kullanılan bu endeks, yoksulluk sınırı altında bulunan nüfusun toplam nüfus içindeki yüzdesini ifade etmektedir (Kumar vd., 1996: s.56). Kafa sayısı endeksi (H), yoksulluk sınırı altında kalan kişi sayısının (Q) toplam nüfusa (N) bölünmesi suretiyle elde edilir:

$$H = Q/N$$

Yukardaki bu endeks 0 ile 1 arasında bir değer alır. Eğer endeks 1 değerini alırsa tüm nüfusun yoksul olduğu, 0 değerini alırsa toplumda yoksulluk sınırı altında hiçbir bireyin bulunmadığını gösterir (Haughton ve Khandker, 2009: s.69).

Yoksulluk Açığı Endeksi, yoksulluğun derinliğini ifade eder. Yoksul bireylerin yoksulluk sınırının üzerine çıkabilmeleri için gerekli olan ortalama gelir ya da harcama düzeyini gösterir (Uzun, 2003: s.157). Bir başka ifadeyle bu endeks, bireylerin ya da hanehalkının yoksulluk sınırının ne kadar uzağında olduğu ve yoksul bir kişinin gelirini yoksulluk sınırının üzerine çıkartılabilmesi için ne kadar destekleme yapılması gerektiği konusunda bilgi verir.

PG yoksulluk açığı endeksini, H kafa sayısı endeksini ve I gelir açığı oranını göstermesi koşuluyla bu endeksin basit matematiksel ifadesi şu şekildedir:

$$PG = H \cdot I$$

Yoksulluk açığı endeksinin artıyor olması yoksulluğun gittikçe derinleştiğini gösterir. Yoksulluk açığı endeksi de kafa sayısı endeksinde olduğu gibi gelirin yoksullar arasında nasıl dağıldığına karşı duyarlı olmadığı için yoksulluğun şiddetini yansıtmaz.

Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi, yoksulluk açığı endeksinin karesi alınarak hesaplanır ve yaşanan yoksulluğun şiddeti hakkında

bilgi verir. Yoksulluk Açığının Karesi (P_2), Yoksulluk Sınırı Altında Olan Kişilerin Sayısı (q), Nüfusun Büyüklüğü (N), Yoksulluk Sınırı (z) ve Bireyin Harcaması (Geliri) (y_i) olması koşuluyla endeks matematiksel olarak şu şekilde ifade edilebilir:

$$P_2 = \frac{1}{N} \sum_i^q = 1 \left(\frac{z - y_i}{z} \right)^2$$

Yoksulluk açığının karesi endeksi yoksullar arası eşitsizliği ölçmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu endeksin yoksulluk açığı endeksinden farkı tüketim harcamaları yoksulluk sınırından daha uzakta olan hanelere daha fazla ağırlık vererek yoksullar arasındaki eşitsizlikleri dikkate almasıdır. Böylece yoksulluk açığının karesi endeksi sayesinde en yoksul olanlara ulaşılabilmesi konusunda büyük kolaylık sağlanır (TÜİK, 2008: s.39-40).

Yoksulluk ölçümlerinde son zamanlarda yaygın olarak kabul gören anlayış yoksulluğun tek bir ölçüt ile ölçülemeyeceği bu nedenle gelir ve tüketim harcamalarına ilişkin verilerin yanı sıra sağlık, eğitim ve diğer sosyoekonomik göstergelerin (fiziksel özürlülük ve engellilik vb.) birlikte bileşik göstergeler halinde kullanılmalıdır (Kaya, 2009: s.17). Bu kapsamda, UNDP tarafından geliştirilen, zaman içerisinde kullanılan göstergelerde ve ölçüm yöntemlerinde bazı değişikliklerin söz konusu olduğu *insani gelişme endeksi* (İGE) ve *çok boyutlu yoksulluk endeksi* (ÇBYE) en yaygın kullanılan bileşik endeksleridir.

İnsani Gelişme Endeksi (İGE): Birleşik ölçütler arasında en ilgi çekici olan ve genel kabul gören, UNDP tarafından geliştirilen ve 1990'dan beri İnsani Gelişme Raporlarında kullanılan endekstir (Uygur ve Yıldırım, 2011: s. 33). Endeksin amacı, gelir dışında eğitim ve yaşam beklentisi gibi çeşitli göstergelerin kullanılmasıyla ekonomik gelişmeyi ve artan refahı ölçmek ve böylece ülkeler arası sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerini karşılaştırmaktır (Kesici, 2007: s.125). İGE, uzun ve sağlıklı yaşam, bilgiye erişim ve kaliteli bir yaşam standardı olmak üzere üç boyutta oluşturulan sağlık, eğitim ve gelir endeksinin geometrik ortalaması alınarak hesaplanmakta ve insani gelişmeyi ölçmektedir. Endeksin I ile simgelenmesi halinde, matematiksel olarak, İGE hesaplama formülü şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$\text{İGE} = \sqrt[3]{I \text{Yaşam} \cdot I \text{Eğitim} \cdot I \text{Gelir}}$$

Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi: UNDP tarafından yayınlanan İnsani Gelişim Raporları’nda 1997 yılından 2009 yılına kadar yoksulluğu ölçmek için *İnsani Yoksulluk Endeksi* kullanılmıştır. Ancak UNDP 2010 yılında yayınladığı raporunda insani yoksulluğu çok boyutlu bir bakış açısıyla değerlendirmiş ve yeni bir yoksulluk ölçüm yöntemi olarak Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksini (ÇBYE) tanıtmıştır. Yeni İnsani Gelişim Raporlarında İYE yerine bu endeks yayınlanmaktadır. ÇBYE ile aynı hane içinde sağlık, eğitim ve yaşam standardı göstergeleri kullanılarak yaşanan birden fazla yoksulluğun ölçülmesi ve yoksulluğun yoksunluk temelinde hesaplanması hedeflenmektedir. Endeks, çok boyutlu yoksul insanların sayısını ve hane temelinde karşı karşıya kaldıkları yoksullukları göstermektedir. Yoksulluk oranını H, yoksulluğun yoğunluğunu (şiddetini) ise A ile simgelersek, matematiksel olarak, Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (MPI) hesaplanma formülü aşağıdaki şekilde gösterilebilir:

$$MP = H \cdot A$$

Özetle yoksulluk göstergeleri kullanılarak yapılan hesaplamalar sonucunda yoksulluk oranı ve yaşanan yoksulluğun yoğunluğu tespit edilmekte ve ardından bu iki değer çarpımından Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksine ulaşılmaktadır.

2. Yoksulluğun Kuramsal Analizi

Çalışmanın bu kısmında yoksulluğa yol açan faktörler iktisadi, sosyal, siyasi, demografik ve ekolojik olarak sınıflandırılarak incelenecek ve ardından Klasik, Neo-Klasik, Keynesyen-Liberal, Marksist-Radikal ve İşlevsel yoksulluk teorileri kapsamında iktisat teorilerinin yoksulluk konusundaki yaklaşımlarına değinilecektir.

2.1. Yoksulluğa Yol Açan Faktörler

Yoksulluk birçok nedene dayalı olarak ortaya çıkan bir sorundur. Ülkelerin iktisadi, coğrafi, siyasi ve diğer konular açısından sahip oldukları farklılıklar (yaş, ırk, dini inanç vb.) yoksulluğa yol açan unsurların ülkeden ülkeye ya da bölgeden bölgeye değişiklik göstermesine yol açmaktadır. Ayrıca yoksulluğa

yol açan faktörler olarak görülen unsurlar aynı zamanda yoksulluğun sonucu olarak da değerlendirilebilir.

Literatürde yoksulluğa yol açan faktörler değişik şekillerde sınıflandırılmakta ve açıklanmaya çalışılmaktadır. Örneğin, Dünya Bankası 2000 yılında yayınladığı raporunda yoksulluğa yol açan üç unsur (gelir ve varlıktan yoksun olma, söz ve güç sahibi olamama ve kırılabilirlik) üzerinde durmuş ve yoksulluğu azaltmak için bu unsurların asgari düzeye indirilmesini savunmuştur (World Bank, 2000: s.34-37). Yoksulluğa yol açan faktörlere yönelik bir diğer sınıflandırma yoksulluğun nedenini kişisel sebeplere (bireysel faktörlere) ve dışsal etmenlere (yapısal faktörlere) bağlayan görüştür. Bireyselci bakış açısı yoksulluğun sebeplerini kişilerin yetenekleri, sorumluluk ve disiplin anlayışları, tutumluluk derecesi ve gösterdikleri caba gibi kişinin bireysel özelliklerine dayandırmaktadır. Yapısalcı bakış açısı ise yoksulluğa neden olan etmenleri bireylerin dışında gelişen başta ekonomi politikaları olmak üzere, düşük ücretler, yetersiz büyüme, istihdam ve eğitim olanakları, ayrımcılık, savaşlar ve doğal afetler gibi birtakım faktörlere bağlı olduğunu savunmaktadır (Taylor, 1991: s.40 – 45).

Çok net çizgilerle ayırmanın mümkün olmadığı yoksulluk nedenlerinden bazıları aşağıdaki Tablo 3’de gösterilmektedir. Yoksulluğa yol açan faktörler iktisadi, siyasi, politik, ekolojik, demografik ve sosyolojik olarak sınıflandırılmıştır. Böyle bir sınıflandırmaya gidilmesinin nedeni yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olması ve yoksulluğun nedeninin sadece ekonomik unsurlara indirgenememesinden kaynaklanmaktadır. Unutulmamalıdır ki yoksulluğa yol açan bu faktörlerden bazıları direkt; bazıları ise dolaylı etkiye sahiptir ve hiç birisi kendi başına ya da her toplum için geçerli yoksulluğa yol açan bir faktör değildir.

Tablo 3. Yoksulluğa Yol Açan Faktörler

İKTİSADİ FAKTÖRLER	<ul style="list-style-type: none"> •İş gücü Piyasası, işsizlik ve kayıtdışı istihdamın yapısı •Teknolojik gelişme •Küreselleşme •Yapısal uyum programları •Mülkiyet yapısı ve servetin dağılımı 	<ul style="list-style-type: none"> •Piyasanın yapısı (eksik rekabet) •Enflasyon •Ekonomik kriz ve şoklar •Yetersiz üretim ve büyüme •Kamusal mal ve hizmetlerin niteliği ve dağılımı
SİYASİ FAKTÖRLER	<ul style="list-style-type: none"> •Siyasal karar alma mekanizmasına katılımın yetersiz olması •Hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması ve insan hakları ihlalleri 	<ul style="list-style-type: none"> •Savaşlar •Yolsuzluk •Ayrımcılık (Irk, cins v.b.) •İç çatışma ve terörizm
EKOLOJİK- DEMOGRAFİK FAKTÖRLER	<ul style="list-style-type: none"> •İklim koşulları ve doğal afetler •Doğanın tahrip edilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> •Hızlı nüfus artışı •Bölgesel gelişmişlik farklılıkları ve göçler
SOSYOLOJİK FAKTÖRLER	<ul style="list-style-type: none"> •Hanehalkının özellikleri (Boşanma, ölüm, eğitim durumu ve özürüllük) •Sosyal Dışlama, Bağımlılık 	<ul style="list-style-type: none"> •Güçsüzlük ve sesini duyuramama •Zayıflık ve korunmasızlık •İzolasyon

Yoksulluğun ana nedeni olarak iktisadi nedenleri gören görüş oldukça yaygındır. Bu iktisadi nedenlerin temelini ulusal ve uluslararası kuruluşlarca küresel çapta uygulanan kalkınmayla ilgili plan, politika ve strateji uygulamaları oluşturur. İster ekonomiye devlet müdahalesini öngören politikaların isterse de devlet müdahalesinin minimum düzeyde olduğu neo-liberal politikaların uygulandığı dönemlerde olsun yoksulluk problemi özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin en önemli sorunu olmuştur. Devlet müdahalesinin yoğun olduğu 1950-1970 yılları arasında uygulanan bir dizi başarısız politikalar ödemeler dengesi kriziyle sonuçlanmış ve bu durum yoksulluğu artırmıştır (Hatıplı ve Aytaç, 2011: s.71-72).

Siyasi ve politik faktörlerin de yoksullukla yakından ilişkisi vardır. Siyasal karar alma mekanizmasına katılımın yetersizliği ve örgütlenme düzeyinin düşük kalması yoksulluğa yol açan siyasi faktörlerdendir. Alt yapının yetersiz olması, kamusal mal ve hizmetlerin yeterli düzeyde sunulmaması gelir düzeyi düşük olan kesimlerin siyasi karar alma mekanizmalarına katılmalarını engellemektedir. Ayrıca ekonomik açıdan örgütlenme olanakları

kısıtlı olan yoksul bireylerin siyasal ve ekonomik taleplerini sendikalar ve dernekler yoluyla dile getirememeleri veya etkili bir baskı ve çıkar gurubu oluşturmamaları siyasal süreçte seslerini yeterince duyuramamalarına ve yoksulluktan kurtulamamalarına yol açmaktadır (Öztürk ve Öztürk, 2010: s. 65–66). Savaşlar, iç çatışma ve terörizm de yoksulluk düzeyini etkileyen faktörler arasındadır. Özellikle son yıllarda yaşanan ve kıtlık boyutuna varan yoksulluk problemleri savaşlar, iç çatışmalar veya terörizmle ilişkilendirilmektedir.

İklim koşulları, doğal afetler ve doğanın tahrip edilmesi yoksulluğa yol açan ekolojik faktörler arasında bulunmaktadır. İklim koşulları açısından kuraklık ve beraberinde gelen uzun dönemli kıtlık yoksulluğa neden olmaktadır. Dünya genelinde bu durumun en can alıcı örneği Kuzey Afrika ülkelerinde yaşanmaktadır. Deprem, sel, fırtına, toprak kayması ve yangın gibi doğal afetler de insanların yaşam standartlarını olumsuz yönde etkilemekte ve yoksulluğa neden olmaktadır. Doğal afetlerin yoksulluk üzerindeki etkisi, bu olayların meydana geldiği mekânın özellikleri (nüfus yoğunluğu) ve şiddeti gibi çeşitli faktörlere bağlıdır. Artan nüfus baskısı daha çok üretmek ve üretilenleri tüketmek adına doğanın bilinçsizce tahrip edilmesine yol açarak uzun vadede yoksulluğa neden olmaktadır (Kılıç, 2013: s. 12–17).

Yoksulluğa yol açan sosyolojik faktörlerin başında hane halkı özellikleri büyük önem arz etmektedir. Ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle birlikte yapılan çalışmalarda genellikle hane halkı reisinin kadın olduğu ailelerde ve çok çocuklu büyük ailelerde yoksulluk riskinin yüksek olduğu gözlemlenmektedir (Şenses, 2013: s. 157–160). Güçsüzlük ve sesini duyuramama ya da başka bir ifadeyle yeterince söz ve güç sahibi olamama da yoksulluğun kronik bir hale gelmesine yol açan sosyolojik faktörlerdendir. Yoksulluğa yol açan sosyolojik faktörlerden zayıflık ve korunmasızlık (kırılganlık); mevcut durumda yoksul olmayan birey veya hane halkının geliri ya da tüketimi açısından her an yoksulluk sınırının altına düşme riski ile karşı karşıya kalmasını veya zaten yoksul ise yoksulluktan kurtulma şanslarının düşük olmasını ifade etmektedir. Sosyal dışlanma, bağımlılık ve izolasyon da yoksulluğa yol açan diğer sosyolojik faktörlerdendir. Sosyal dışlanma, belirli kişilerin toplumsal

bütünün ve sermaye birikim sürecinin dışında kalması ve ekonomik büyümeye yaptığı katkıdan daha az yararlanmasıdır (Öztürk ve Çetin, 2009: s.2669). Sosyal dışlanmaya uğramış kişiler veya guruplar eşitsizliğe uğradıkları (eğitim, sağlık, iş imkânı vb.), her türlü risklere karşı (ölüm, sakatlık, işten çıkarılma vb.) savunmasız ve korunmasız oldukları için yoksulluğun hem nedeni hem de sonucu olarak görülebilir (Erdem vd., 2010: s.5).

2.2. Yoksulluğun Azaltılmasına Yönelik İktisadi Teoriler

Yoksulluğu azaltmayı hedefleyen politikalar, politikaları oluşturan ve karar alma mekanizmasında bulunan kesimlerin ihtiyacı olan ana çerçeveyi oluşturan ve uygulamaya konulacak politikaların sonuçlarının tahmin edilmesine yardımcı olan iktisat teorilerini esas alır. Yoksulluk ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik iktisadi teoriler on dokuzuncu yüz yılda yoksullukla ilgili ilk tanımlamaları yapan Klasik ve Neo-klasik teoriler; bu teorilerin varsayım, hipotez ve çıkarımlarına reaksiyon olarak ortaya çıkan ve klasiklerin temel yaklaşımlarını kabul etmekle birlikte bir dizi yenilik ortaya koyan Keynesyen/Liberal görüşler ile sorunu klasiklerin ele aldığı sosyo-ekonomik sistemden tamamen farklı bir boyutta ele alan Radikal/Marksist ekonomik teoriler ve son olarak da toplumlarda farklı sosyal mevkilerin olduğu ve alt düzeyde yoksulluğun kaçınılmaz olduğunu iddia eden işlevsel yoksulluk teorisi olmak üzere beş ana başlık altında ele alınacaktır (Agola ve Awange, 2014: s.s52-59).

Klasik yoksulluk teorisi Klasik iktisatçıların değer ve dağılım kavramları ile ilgili görüşlerine dayanır. Piyasada ortaya çıkan dağılım ve tahsis etkindir ve cari ücret düzeyi bireysel üretkenliği adil bir biçimde yansıtır. Dolayısıyla yoksulluk, bireylerin doğuştan sahip oldukları yeteneklerin farklılığı ve genetik özellikleri potansiyel yoksulluk kaynaklarından olmakla birlikte, bireysel üretkenliği etkileyen bireysel tercihlerin sonucunda ortaya çıkan bir olgudur. Bireylerin piyasa mekanizması içinde yaptıkları yanlış tercihler kendilerini yoksulluk tuzağı içinde bulmalarına yol açabilir. Piyasaya devlet tarafından yapılan müdahaleler piyasanın etkinliğini ortadan kaldıracığı için refah programlarının devreye girmesi bu programlara bağımlılığı artırarak yoksulluğun yeniden üretilmesine yol açar.

Hasta, malul veya çalışamaz konumda olan yoksulları desteklemek veya çalışanların üretkenliğini artırmayı amaçlayan programlar hariç piyasaya yönelik kamusal müdahaleler piyasanın etkinliğini ortadan kaldırdığı ölçüde yoksulluğu kronik bir hale getirir ve yoksulluğa yol açan ana faktörlerden birini oluşturur.

Klasik yaklaşımda zaman içinde ortaya çıkan davranışsal teori ve alt kültür teorisi olmak üzere iki farklı yaklaşımdan söz edilebilir (Davis ve Sanchez-Martinez, 2015: s. 19-22). Davranışsal teoriye göre bireyler büyük ölçüde bireysel farklılıklardan kaynaklanan yoksulluklarından sorumludurlar. Yoksulluğa yol açan bireysel farklılıklar çalışma etiğinden yoksun olma, gerekli eğitimi alamama veya piyasanın talep ettiği rekabetçi yeteneklere sahip olamama gibi farklılıklardır. Öte yandan, davranışsal görüşe göre “yoksulluk gereklidir zira yoksulluk olmasaydı çalışanların çalışmaya istekli hale gelmeleri mümkün olmazdı”(Townsend, 1979: s.61 – 87). Yoksulluk bireylerin kendilerinin seçimleri nedeniyle ortaya çıkar, piyasanın başarısızlığının bir sonucu değildir ve bireysel çaba ve yeteneklerin yetersizliğinden kaynaklanır.

Neo-klasik yoksulluk teorisi gelir dağılımı hususunda üç ana dogmaya sahiptir. Öncelikle, bu yaklaşıma göre, gelir dağılımı eşitsizliği iktisadi büyüme ve etkinlik için son derece gereklidir. İkinci olarak, Neo-klasik iktisatçılara göre iktisadi değişim ve iktisadi büyümenin varlığı halinde gelir dağılımı eşitsizliği zaman içinde azalmaya mahkûm olduğundan yoksulluk da yavaş yavaş ortadan kalkmak zorundadır. Son olarak, öngörülen bu mekanizmaya rağmen arzu edilmeyen gelir dağılımı farklılıkları daima oluşmaktadır.

Geleneksel Neo-klasik yaklaşımın gelir dağılımı eşitsizliği ve sonuçta yoksulluk konusunda sahip olduğu bu görüşlerin gerçek yaşamda isabet kaydetmemesi üç noktaya aşırı önem vermesinden kaynaklanmaktadır. Öncelikle kişisel gelir dağılımındaki farklılıkların tek nedeni faktör yoğunluğundaki farklılıklar değildir. Kişisel kabiliyetteki, çalışma koşullarındaki, risk alma eğilimindeki, alınan eğitimdeki ve iş tecrübesindeki farklılıklar emeğin yetişkinler arasındaki dağılımında eşitsizliğe yol açarak gelir dağılımının eşitsizliğine neden olmaktadır (Baumol ve Blinder, 1988: s.830). Öte yandan, enflasyon ve iktisadi krizlerin yanı sıra sosyal norm ve

düzenlemeler (Tanzi, 1998: s.1-24), küreselleşme ve teknolojik gelişmeler de bu eşitsizliği artırmaktadır. İkinci olarak, yoksulluğun azaltılması için gereken transfer miktarının çok fazla olmadığı kabul edilmektedir. Nihayet, bu yaklaşım büyümeden sorumlu olan kurumların gelir dağılımı karşısında yansız olmadıkları gerçeğini gözden uzak tutar. Gerçek hayatta iktisadi büyümeden kaynaklanan milli gelir artışlarının en büyük hissesi en zenginlerin payına düşer.

Klasik yaklaşımda olduğu gibi Neo-Klasik yaklaşım da bireylerin üretkenliğini belirleyen başlangıçtaki beceri, yetenek ve sermaye farklılıklarının yoksulluk üzerinde ciddi etkileri olduğunu kabul eder. Dışsalıklar, eksik bilgi, ahlaki zarar ve ters seçim gibi piyasa başarısızlıkları yoksulluğu meydana getiren ana unsurlardır (Davis, 2007: s. 3-22). Öte yandan belirsizlikler de yoksulluğa yol açan önemli bir faktördür zira yoksul kişiler yoksulluğa düşmelerine yol açacak şoklara (hastalık, durgunluk, ailelerin yıkılması, savaş v.b.) karşı daha zayıf ve korunmasız bir durumdadırlar.

Liberal yoksulluk teorisi piyasa başarısızlıklarına ilaveten az gelişmişliğin yoksulluğu ortaya çıkardığı fikrini savunur. Keynesyen yoksulluk teorisi ise iktisadi büyümenin iktisadi kalkınmayı teşvik ederek yoksulluğu azaltacağını ve bu nedenle para ve maliye politikaları yoluyla gönüllü işsizliği ortadan kaldırmaya yönelik kamu müdahalelerinin yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunacağını savunur. Liberallere göre bir bölge veya ülkedeki az gelişmişlik beşeri sermayenin, fiziki sermayenin, altyapının, doğal sermayenin, kurumsal sermayenin ve bilgi sermayesinin yetersizliği nedeniyle ortaya çıkar (Sachs, 2005). İktisadi kalkınmayı sağlayan makroekonomik faktörlerin piyasaya dayalı yöntemlerle teşvik edilmesi yoksullukla mücadelede en önemli araçlardan biridir. Bu çerçevede Neo-Klasik yoksulluk teorisiyle Keynesyen teori yoksullukla mücadelede en önemli unsurun iktisadi büyüme olduğu hususunda ortak görüşe sahiptir.

Keynesyen-Liberal teorilerde yoksulluk çalışmak istemelerine rağmen işsiz kalan, çalışamayan veya çalışma olasılığı kalmayan azınlık grupların şansızlığına bağlanır. Yoksulluğu azaltan bir iktisadi büyümenin gerçekleştirilmesi için işsizliği asgari düzeye indirme potansiyeline sahip olan toplam yatırımların artırılması gerekir. Öte yandan iktisadi büyüme doğrudan yoksulluğu azaltma

kabiliyetine sahiptir zira büyüme toplumdaki herkesin gelirini artırır. İktisadi büyümenin yoksulluğun azaltılmasındaki olumlu etkisi gelir dağılımı düzeldiğinde veya düşük gelirlilerin gelirindeki artış yüksek gelirlilerinkine kıyasla daha fazla olduğunda yükselir.

Marksist iktisatçılara göre kapitalizm ve sınıf ayrımına dayalı diğer sosyo-ekonomik faktörler yoksulluğun temel nedenlerini meydana getirir. Bu görüşün taraftarlarına göre “piyasa doğası gereği işlevsizdir” (Blank, 2010: s. 448-450). Düşük ücretler ve süreç içinde ortaya çıkan işsizler ordusu yoksulluğu besler. Bu nedenle kapitalist bir ekonomide yoksulluk ancak asgari ücret uygulaması gibi piyasaya yönelik katı düzenlemeler yoluyla önenebilir. Ayrıca bu görüşü savunanların bir diğer iddiası, emek piyasasındaki şartların hem ülkeler arasında hem de ülke içinde aynı olmadığı ve emek piyasalarının “parçalı” bir yapıda olduğudur. Bu durum hem ülke içinde hem de farklı endüstrilerde nitelikleri farklılık gösteren *ikili emek piyasasının** oluşmasına neden olabilir. Dolayısıyla ancak ikincil sektörlerde iş bulabilen kişiler yoksul kalırken birincil sektörlerde iş bulma şansına kavuşanlar refah düzeylerini de artırma olanağına kavuşabilmektedirler. Ancak ikili emek piyasası yoksulluğun bütün boyutlarını izah etme yeteneğinden yoksundur.

Yoksulluğu ve yoksulluğu azaltmaya yönelik radikal iktisat teorisi büyük ölçüde Marksist geleneğe dayanır ancak Klasik Marksizm’in temel varsayımlarını modern sosyal ve tarihi gelişmelere cevap verecek bir biçimde yeniden modellendirir. Bu teoriye göre toplumdaki sınıfsal bölünme ve sınıfların göreceli dağılımı bireysel gelir dağılımını da önemli ölçüde değiştirir. Ayrıca bir ürünün piyasa fiyatı o ürünün marjinal değerini de etkiler. Emek kuramına göre üretim sürecinde ortaya çıkan değer miktarı bir yandan işçilerin niteliklerine; öte yandan, bu süreçte kullandıkları emeklerinin karmaşık olup olmamasına göre belirlenir. Karmaşık işlerde çalışan bir işçi basit işlerde çalışan işçiye göre daha fazla değer üreteceğinden aldığı ücret de o ölçüde yüksek olacaktır ve basit işlerde çalışanlara kıyasla daha fazla zengin olacaktır. Kişisel

* İstihdamın istikrarlı, ücret ödemelerinin tatminkâr ve sendikaların güçlü olduğu *birincil sektörler* ile istihdamın istikrarsız, ücretlerin düşük ve sendikaların zayıf ve önemsiz olduğu *ikincil sektörlerin* bir arada faaliyet gösterdiği durumdur.

çabalar, eğitim, tecrübe, doğuştan gelen fiziki veya entelektüel farklılıklar da alınan ücret düzeyinin farklı olmasına yol açar.

Radikal iktisat teorisi yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi için yeniden dağıtıcı adalet anlayışı savunulur. Bu teoriye göre sosyalist ve komünist aşamalarda bile kişisel gelir farklılıklarının tamamen ortadan kaldırılması öngörülmez. Ortadan kaldırılması gereken temel eşitsizlikler sınıf ve etnik yapı farklılığından kaynaklanan eşitsizlikler ile siyasi-sosyal güç ve yetkilerin kullanımı sonrasında ortaya çıkan veya piyasa sisteminin işlemeden kaynaklanan eşitsizliklerdir. Bu nedenle radikal iktisat teorisi yeniden dağıtıcı politikaların azami ölçüde kullanılması halinde bile toplumda belirli ölçülerde yoksunluğa sahip yoksul kesimlerin olabileceğini öngörür.

İşlevsel teoriye göre ise tüm toplumlarda farklı sosyal durumlar ve mevkiiler bulunur. Her sosyal mevkiinin toplum için sahip olduğu işlev farklıdır. Her mevki göreceli bir öneme sahiptir ve her mevki kendi işlevini yerine getirmediğinde toplumsal düzeyde azami verimlilik ve refaha ulaşılamaz. Yoksulluk farklı mekanizmalarla bu toplumsal mevki ve konumların doldurulmasına ve işlevlerini yerine getirmelerine katkıda bulunduğu için gereklidir. (Gans, 1972: s.275 – 289). Bu yüzden H. Gans’a göre yoksulluk ya zenginler için işlevsiz bir hale gelirse ya da yoksullar sosyal tabakalaşma sistemini değiştirecek güce erişirse ancak o zaman ortadan kaldırılabilir.

3. Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Genel Görünümü

Çalışmanın bu kısımda WB, UNDP ve TÜİK’in yoksulluk göstergeleri dikkate alınarak dünyada ve ülkemizde yoksulluğun genel durumu hakkında bilgi verilecektir. Tablo 4’de WB’nın 2002 ve 2013 yıllarına ait 1.90\$ ve 3.10\$ mutlak yoksulluk sınırı yaklaşımına göre çeşitli yoksulluk istatistiklerine yer verilmektedir.

Tablo 4. Mutlak Yoksulluk Sınırı Kapsamında Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Genel Görünümü

BÖLGE	Yoksulluk Oranı (1)		Yoksulluk Açığı (2)		Yoksulluk Açığının Karesi (3)		Yoksul Sayısı (Milyon)		Toplam Nüfus (Milyon)	
	2002	2013	2002	2013	2002	2013	2002	2013	2002	2013
2011 Yılı Satın Alma Gücü Paritesine Göre Günlük Geliri 1.90 ABD Dolarının Altında Olan										
Doğu Asya/Pasifik	29,0	3,5	8,7	0,7	3,6	0,22	535	71	1848	2006
Avrupa/ Merkez Asya	6,3	2,2	1,9	0,6	1,0	0,27	29	10	466	479
L.Amerika Karayipler	13,0	5,4	5,3	2,6	3,2	1,82	71	34	544	622
Güney Asya	38,5	15,1	9,4	2,8	3,2	0,79	552	256	1437	1698
Sahra Altı Afrika	55,6	41,0	25,0	16,0	14,6	8,37	391	389	704	948
Dünya Geneli	25,3	10,7	8,1	3,2	3,8	1,53	1588	766	6277	7178
Türkiye	1,71	0,33	0,22	0,06	0,04	0,02	1,11	0,25	65	76
2011 Yılı Satın Alma Gücü Paritesine Göre Günlük Geliri 3.10 ABD Dolarının Altında Olan										
Doğu Asya/Pasifik	54,8	16,0	22,0	4,1	11,3	1,5	1013	321	1848	2006
Avrupa/ Merkez Asya	14,4	6,5	5,1	2,0	2,6	0,9	67	31	466	479
L.Amerika/ Karayipler	25,6	11,3	10,7	4,8	6,3	3,0	139	71	544	622
Güney Asya	73,8	50,3	28,5	14,6	13,6	5,7	1060	854	1437	1698
Sahra Altı Afrika	76,5	65,0	41,5	30,8	26,9	18,2	539	616	704	948
Gelişmekte Olan Dünya*	55,0	31,7	23,3	10,9	12,5	5,3	2923	1932	6103	6026
Türkiye	9,94	2,62	2,28	0,54	0,75	0,17	6,47	2,0	65	76

Notlar: (1) Yoksulluk sınırı altında bulunan birey sayısının toplam nüfusa oranını ifade eder; (2) Yoksulluğun derinliğini ifade eder ve yoksul bireylerin yoksulluk sınırının ne kadar uzağında olduğunu gösterir; Yoksulluk açığının artıyor (azalıyor) olması yoksulluğun gittikçe derinleştiğini (hafiflediğini) gösterir; (3) Yaşanan yoksulluğun şiddeti hakkında bilgi verir. Yoksullar arası eşitsizliği ölçmek amacıyla kullanılır; * Dünya Bankasının sınıflandırmasında düşük ve orta gelir gurubundaki ülkeleri ifade eder. Kişi başına GSYH’si 1.045\$ ve daha az olan ülkeler düşük, 1.045\$ ve 12.735\$ arasında olan ülkeler orta gelir gurubunu temsil etmektedir.

Kaynak: WB verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur. <http://data.worldbank.org/topic/poverty> ve <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL> (20/06/2017)

Tablo 4’de en dikkat çekici gelişme 2002 yılında günlük geliri 1.90\$ (açlık sınırı) olan insan sayısı dünya genelinde yaklaşık olarak 1,6 milyar iken (yoksulluk oranı %25,3) 2013 yılında bu sayı yaklaşık yarıya düşerek 766 milyona (yoksulluk oranı %10,7) gerilemiştir. Benzer durum Türkiye içinde geçerli olmuş, 2002 yılında 1,11 milyon (%1,71) insan açlık sınırının altında yaşarken 2013 yılında 250 bin kişiye (%0.33) gerilemiştir. Dünya çapında yoksulluğun en az olduğu bölge ise Türkiye’nin de içinde bulunduğu Avrupa ve Merkez Asya ülkeleri iken yoksulluğun en fazla olduğu bölge ise Sahra Altı Afrika ülkeleri olduğu görülmektedir. Sahra Altı Afrika ülkeleri hariç dünyanın diğer bütün bölgelerinde yoksulluk oranlarında kayda değer düşüşler yaşansa da (özellikle Doğu Asya/Pasifik) dünyanın halen en ciddi probleminin yoksulluk olduğunun ve yeryüzünde halen 800 bine yakın insanın açlıkla karşı karşıya kaldığını belirtmekte fayda vardır.

Mutlak yoksulluk sınırı kişi başına günlük 3.10\$ kabul edildiğinde kaçınılmaz olarak yoksulluk ile ilgili göstergeler çok daha yukarılara sıçramaktadır. 2002 yılında gelişmekte olan dünya ülkelerinde 3 milyara yakın (yoksulluk oranı %55) insan yoksulluk sınırı altında yaşarken 2013 yılında bu sayı 1,9 milyar (yoksulluk oranı % 32) gibi hala ciddi seviyelerdir. 2013 yılında dünya genelinde yoksulluk sınırının altında yaslayan 1,9 milyar insanın çoğunluğu daha az gelişmiş olan Sahra Altı Afrika, Güney Asya, Doğu Asya ve Pasifik bölgelerinde yaşayan insanlardan oluşmaktadır. Türkiye’de 2002 yılında 6,5 milyon insan (nüfusun %10’u), 2013 yılında ise 2 milyon insan (nüfusun %2,6’sı) halen yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır. 2013 yılı itibariyle Dünya’da yoksulluğun en az görüldüğü yer ise yine hiç kuşkusuz Avrupa ve Merkez Asya (%6,5) ile Latin Amerika ve Karayipler (%11,3) bölgeleridir.

Yoksulluğun derinliğini ifade eden yoksulluk açığı ve yaşanan yoksulluğun şiddetini ölçen yoksulluk açığının karesi endeksleri açısından da yoksulluk sınırının ister 1.90 \$ isterse de 3.10 \$ olarak belirlenmesi durumunda hem dünya genelinde hem de Türkiye’de yoksulluk göstergelerinde ciddi iyileşmelerin yaşandığı söylenebilir. Ancak Tablo 4 genelinde rakamlarda görülen bu olumlu gelişmelere rağmen 21. yüzyılda ekonomik gelişme ve refahın bazı ülke ve bölgelerde zirve yaptığı bir dönemde bile dünya genelinde halen bu

kadar ciddi bir yoksulluk probleminin olması ve zenginlik ve refahın tüm dünyaya yeterince yayılmaması ayrıca düşündürücü görülmektedir. Yoksulluğun daha çok gelişmemiş ve az gelişmiş bölgelerde kendisini bu derece hissettirmesi de yoksulluğun asıl kaynağının düşük gelişme düzeyi olduğunu göstermektedir. Burada şüphesiz yoksullukla mücadelede uluslararası kuruluşlara ve zengin ülkelere çok iş düşmekte ve yoksulluğun azaltılmasında daha etkin bir rol oynayarak fakir ülke ve bölgelere yönelik daha fazla cömert olmaları gerekmektedir.

Tablo 5’de UNDP tarafından her yıl düzenli olarak yayınlanan ve önemli bir yoksulluk göstergesi olan İGE’nin 1990 – 2015 yılları arasında Dünya’da ve Türkiye’deki seyri gösterilmiştir. Tabloda yer alan bilgiler dikkatlice incelendiğinde Dünyada ve Türkiye’deki İGE’nin ifade ettiği değerler WB’nın mutlak yoksulluk sınırı yaklaşımıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Zira İGE’nin en düşük olduğu bölgeler WB’nın yoksulluk oranlarının da yüksek olduğu Sahra Altı Afrika ve Güney Asya bölgeleridir. İGE’nin en yüksek olduğu yerler ise WB’nın yoksulluk oranlarının da görece düşük olduğu Avrupa ve Merkez Asya ile Latin Amerika ve Karayipler bölgeleridir.

Tablo 5. İnsani Gelişim Endeksi Kapsamında Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Genel Görünümü

BÖLGE	İnsani Gelişim Endeksi (İGE) Değerleri					Yıllık Ortalama İGE Artışı (%)
	1990	2000	2005	2010	2015	
Doğu Asya ve Pasifik	0.516	0.595	0.641	0.688	0.695	1.35
Avrupa ve Merkez Asya	0.652	0.665	0.700	0.732	0.733	0.59
Latin Amerika-Karayipler	0.626	0.683	0.705	0.730	0.737	0.74
Güney Asya	0.438	0.491	0.533	0.583	0.582	1.40
Sahra Altı Afrika	0.399	0.421	0.452	0.497	0.495	1.09
Dünya	0.597	0.639	0.667	0.696	0.698	0.74
Türkiye	0.576	0.653	0.687	0.737	0.752	1.15

Kaynak: UNDP, 2014: s. 164 – 167 ve UNDP, 2016: s. 202–205.

1990-2015 yılları arasındaki İGE hem Dünya genelinde hem de Türkiye’de sürekli olarak yükselmektedir. Türkiye 2015 yılında 188 ülke arasında İGE sıralamasında 0.752 değerle 71. sıraya yükselmiş ve yüksek İGE kategorisinde ki ülkeler içinde yerini almıştır. 2015

yılında İGE’nin en yüksek olduğu ülke Norveç (0.949) iken en düşük olduğu ülke ise Orta Afrika Cumhuriyetidir (0.352). 1990 – 2015 yılları arasında bölgeler itibariyle İGE’nin yıllık ortalama artışı en fazla Güney Asya da görülmektedir. Türkiye’nin 1990 – 2015 arası dönemde İGE açısından dünya ortalamasının üstünde bir endeks değerine sahip olması yoksulluğun azaltılmasında diğer birçok ülkeden daha başarılı olduğunu göstermektedir (UNDP, 2016: s.202–205).

3.1. Türkiye’de Harcamaya Dayalı Mutlak Yoksulluk Göstergeleri

Türkiye’de yoksulluk göstergelerine yönelik çalışmaların ilki Dünya Bankası ve Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE*) tarafından 1987 ve 1994 yıllarına ilişkin Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketlerinden elde edilen veriler dikkate alınarak yapılmıştır. 2001 yılından itibaren Dünya Bankası’ndan sağlanan kredi desteği ile yürütülmekte olan “Sosyal Riskin Azaltılması Projesi” kapsamında, hanehalkı bütçe anketlerinin uygulanması ve anketin sonuçlarına dayalı olarak yoksulluk verileri oluşturulmuştur. Bu kapsamda 2002 yılında uygulanan Hanehalkı Bütçe Anketi’nden (HBA) elde edilen verilere dayalı olarak Türkiye’de “*harcamaya dayalı mutlak yoksulluk oranları*” ve buna ilişkin çeşitli istatistikler “Yoksulluk Çalışması” adı altında TÜİK tarafından her yıl düzenli olarak yayınlanmaktadır.

TÜİK (2015) Yoksulluk Çalışmasında elde edilen bulgulara göre 2002’de açlık sınırının altında yaşayan nüfus %1,35 iken bu oran yıllar itibariyle düşerek 2008 yılında %0,54 gerilemiştir (Bkz. Tablo 6). Diğer bir ifadeyle az gelişmiş ülkelerin sorunu olarak bilinen gıda yoksulluğu (açlık-aşrı yoksulluk) konusunda Türkiye ciddi oranda iyileşme kaydetmiştir. Benzer bir eğilim gıda ve gıda dışı harcamaları kapsayan mutlak yoksulluk sınırı ile ilgili verilerde de gözlenmektedir. Aynı dönemlerde söz konusu yoksulluk oranlarına yerleşim yeri ayrımı açısından bakıldığında ise gıda yoksulluğunun kentsel bölgelerde 2002 yılında %0,92’den 2008’de %0,25’e, kırsal bölgelerde ise 2002 yılında %2,01’den 2008’ de %1,18 yarı yarıya gerilemiştir. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanların açlık riskinin

* 2005 yılında Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK olarak isim değişikliğine gidilmiştir.

kentsel yerlerde yaşayanlardan daha fazla olması bu alanlarda yerleşik olanların tarımdan yeterli gelir elde edemediklerini, kentlere kıyasla daha az ve yetersiz bir sosyal güvenlik hizmeti aldıklarını ve iş olanaklarının daha düşük olduğunu göstermektedir.

2002-2008 yıllarında Gıda ve gıda dışı yoksulluk rakamlarında ise kentsel alanlarda ciddi düşüşler söz konusu iken (%21,95'den %9,38'e) kırsal alanlarda hemen hemen aynı düzeyde (%34) kaldığı görülmektedir. Gıda ve gıda dışı yoksul nüfusun büyük bir kısmının kırsal alanlarda yaşamasının nedeni olarak piyasa aksaklıkları, demokratik sorumluluğun (bu kırsal kesimlerde yaşayan güçsüzlerin yeterince sesini duyuramaması) ve bağımsız medyanın bulunmaması gösterilebilir.

Tablo 6. Harcamaya Dayalı Mutlak Yoksulluk Sınırı Yöntemine Göre Fert Yoksulluk Oranları (%)

Yoksulluk Sınırı Hesaplama Yöntemleri	Türkiye: Fert Yoksulluk Oranları (%)						
	2002	2004	2008	2012	2014	2015	
Gıda Yoksulluğu (açlık) (1)	1.35	1,29	0.54	-	-	-	
Yoksulluk (gıda+gıda dışı) (1)	26.96	25.60	17.11	-	-	-	
Kişi Başı Günlük 1\$'ın Altı (2)	0.20	0.02	-	-	-	-	
Kişi Başı Günlük 2.15 \$'ın Altı (2)	3.04	2.49	0.47	0.06	0.03	0,06	
Kişi Başı Günlük 4.3 \$'ın Altı (2)	30.30	20.89	6.83	2.27	1.62	1,58	
Yoksulluk Sınırı Hesaplama Yöntemleri	Yer. Yeri	Kır – Kent: Fert Yoksulluk Oranları (%)					
		2002	2004	2008	2012	2014*	2015
Gıda Yoksulluğu (açlık) (1)	Kır	2.01	2.36	1.18	-	-	-
	Kent	0.92	0.62	0.25			-
Yoksulluk (gıda+gıda dışı) (1)	Kır	34.48	39.97	34.62	-	-	-
	Kent	21.95	16.57	9.38			-
Kişi Başı Günlük 1\$'ın Altı (2)	Kır	0.46	0.02	-	-	-	-
	Kent	0.03	0.01	-	-	-	-
Kişi Başı Günlük 2,15 \$'ın Altı (2)	Kır	4.06	4.51	1.11	0.14	-	-
	Kent	2.37	1.23	0.19	0.02	-	-
Kişi Başı Günlük 4,3 \$'ın Altı (2)	Kır	38.82	32.62	15.33	5.88	-	-
	Kent	24.62	13.51	3.07	0.60	-	-

Notlar: (1) 2010 yılından itibaren metodolojik revizyon çalışmaları nedeniyle hesaplanmamaktadır. (2) 1 \$'ın SGP üzerinden TL karşılığı olarak ilgili yılın cari değerleri kullanılmıştır. (*) 2014 yılında örneklem tasarımında yeni idari bölünüş temel alındığı için kır ve kent düzeyinde tahmin üretilmemiştir.

Kaynak: TÜİK, 2015a.

Uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan kişi başına mutlak yoksulluk sınırları dikkate alındığında Tablo 6’da görüldüğü gibi günlük geliri Satınalma Gücü Paritesine (SGP) göre 1\$ altında olan nüfusun oranları 2002 ve 2004 yıllarında son derece düşüktür. Söz konusu bu oranlar 2006 yılından itibaren %0,01’in altında kalarak toplumda günlük geliri 1\$ altında yaşayan nüfusun olmadığını (yok denecek kadar az) göstermektedir. Mutlak yoksulluk sınırına göre günlük geliri 2,15\$ ve 4,3\$ altında kalan fert yoksulluk oranlarında da 2002 ve 2015 yılları arasında önemli derecede azalma görülmektedir. 2002 yılında nüfusun %3,04 ü 2,15\$, %30,30’u 4,3\$ altında yaşarken 2015 yılında bu oran 2,15\$ için %0,06’ya, 4,3\$ için %1,58’e gerilemiştir. Sonuç olarak mutlak yoksulluk sınırı 4,3\$ olarak belirlendiğinde yoksulluk oranları yaklaşık 20 kat, 2,15\$ olarak belirlendiğinde ise 50 kat daha azalarak Türkiye’nin mutlak yoksullukla mücadelede başarılı olduğu söylenebilir.

3.2. Türkiye’de Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Göstergeleri

2006 yılından itibaren TÜİK, uluslararası karşılaştırılabilirliği olan “*görelî gelir yoksulluğuna*” ilişkin rakamları Avrupa Birliği uyum çalışmaları kapsamında panel anket yönteminin kullanıldığı ve periyodik şekilde her yıl uygulanan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) sonuçlarına dayalı olarak hesaplamakta ve yayımlamaktadır.

TÜİK (2015) GYKA sonuçlarına göre Türkiye genelinde gelire dayalı görelî yoksulluk oranları 2006-2015 döneminde aşağıdaki Tablo 7’de görüldüğü üzere %3,5 azalarak %25,4’den %21,9’e düşmüştür*. Benzer şekilde Türkiye genelinde yoksul fert sayısı 2006 yılında 17,2 milyon kişiden 460 bin kişi daha azalarak 2015 yılında

* 2014 yılında AB üyesi 28 ülke için medyan gelirin %50’si dikkate alınarak belirlenen görelî yoksulluk oranı %10,8 olarak hesaplanmıştır. Türkiye’de ise görelî yoksulluk oranı medyan gelirin %50’si dikkate alındığında 2014 yılında da %15 iken 2015 yılında %14,7 olarak hesaplanmıştır. Türkiye’de görelî yoksulluk oranlarının 2014 yılı verileri itibarıyla AB üyesi 28 ülkeden %4,2 oranında daha yüksek olması yoksullukla mücadele konusunda AB üyesi ülkelerin gerisinde kaldığını göstermektedir. Avrupa genelinde görelî yoksulluk oranının en yüksek olduğu ülkeler Romanya (%19,1), Bulgaristan ve İspanya (%15,9) iken en düşük olduğu ülkeler ise Çek Cumhuriyeti (%5,2), Finlandiya (%5,5) ve Hollanda (%5,9) olarak sıralanmaktadır (Eurostat ve TÜİK veri tabanı).

16,7 milyon kişiye gerilemiştir. 2006 yılında 17,2 milyon olan yoksul fert sayısı dokuz yıl gibi uzun bir zamanda 460 bin kişi azalarak 2015 yılına 16,5 milyon kişiye gerilemesi her ne kadar pozitif bir sonuç gibi görünse de 80 milyonluk nüfusun yaklaşık %0,6'sı oranında yoksul fert sayısında azalma yaşanmıştır. Aynı dönem içerisinde Türkiye geneli yoksulluk sınırı 2006 yılında 2.821TL'den 2015 yılında 2,7 kat artarak 7.495TL'ye yükselmiştir.

Kırsal ve kentsel yoksulluk oranları arasında her ne kadar belirgin bir fark (%1-2) olmasa da kırsal ve kentsel yoksul fert sayısına bakıldığında 2006-2012 döneminde kentsel nüfus içerisindeki yoksul fertlerin sayısının kırsal nüfus içerisindeki yoksul fertlerin sayısından yaklaşık olarak 5,5 milyon kişi fazla olduğu görülmektedir. Bunda 2006-2012 yılları arasında kentsel ve kırsal alandaki yoksulluk sınırı arasındaki makasın ortalama olarak 1,5 kat düzeyinde olmasının etkisi de söz konusudur.

Tablo 7. Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı (%) ve Açığı

Yıl	Yerleşim Yeri	Yoksulluk Sınırı (TL)	Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	Yoksulluk Oranı (%)	Yoksulluk Açığı**
2006	<i>Türkiye</i>	2.821	17.165	25,4	33,6
	Kır	1.999	5.222	25,7	31,1
	Kent	3.262	11.320	23,9	28,7
2008	<i>Türkiye</i>	3.797	16.714	24,1	27,9
	Kır	2.754	4.976	22,0	24,8
	Kent	4.359	10.366	22,2	26,7
2010	<i>Türkiye</i>	4.457	16.963	23,8	28,7
	Kır	3.171	5.101	23,0	27,6
	Kent	5.071	10.410	21,2	26,9
2012	<i>Türkiye</i>	5.418	16.741	22,7	29,2
	Kır	3.938	5.309	22,9	27,9
	Kent	6.163	10.621	21,1	26,8
2014*	<i>Türkiye</i>	6.665	16.501	21,8	27,2
2015	<i>Türkiye</i>	7.495	16.706	21,9	26,8

Notlar: (1) Yoksulluk sınırı hesaplamasında eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirin %60 esas alınmıştır. (2) Türkiye, kentsel ve kırsal yerler için ayrı ayrı yoksulluk sınırları hesaplandığından kent ve kır toplamı Türkiye sonuçlarını vermemektedir. (*) 2014 yılında örneklem tasarımında yeni idari bölünüş temel alındığı için kır ve kent düzeyinde tahmin üretilmemiştir. (**) Yoksulluğun derinliğini ifade eder ve yoksul bireylerin yoksulluk sınırının ne kadar uzağında olduğunu gösterir. Yoksulluk açığının artıyor (azalıyor) olması yoksulluğun gittikçe derinleştiğini (hafiflediğini) gösterir.

Kaynak: TÜİK, 2015b.

Yoksulluk açığına baktığımızda ise 2006 yılında %33,6 olan açık 2015 yılında %26,8’e düşmüştür. Yoksulluk açığındaki bu düşüş kırsal ve kentsel yerleşim yerlerinde ise 2008 yılından itibaren (kırsal alanlar hariç) sabit kalmıştır. 2006-2012 yılları arasında 2008 yılı hariç kırsal alanda yoksulluk açığı kentsel alanlardan %1 ile %2 arasında daha yüksek gerçekleşmiştir. 2008 yılında kentsel alanda yoksulluk açığı kırsal alandan yaklaşık olarak %2 oranında daha fazla olmasında 2008 küresel krizinin kentsel alanlarda daha yoğun hissedilmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

TÜİK, 2006 yılından itibaren GYKA kapsamında yoksulluk sınırlarını, yoksul fert sayısını ve yoksulluk oranlarını İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) 1. Düzey bazında hem Türkiye hem de 12 bölge için ayrı ayrı hesaplayıp açıklanmıştır. 2014 yılından itibaren ise TÜİK ilk defa GYKA bülteniyle İBBS 2.Düzey temelinde 26 bölge için yoksulluk sınırını, yoksul sayısını ve yoksulluk oranlarını da ayrı ayrı hesaplamış ve kamuoyuna duyurmuştur.

Bu kapsamda aşağıdaki Tablo 8’de Türkiye için hesaplanan gelire dayalı yoksulluk sınırına göre yoksulluk oranları ve sayısı gösterilmektedir. 2006 yılında yoksulluk oranının ve sayısının en fazla olduğu yer Güneydoğu Anadolu (%26,7- 4,5 milyon kişi) ile Akdeniz (%16,2- 2,8 milyon kişi) bölgesidir. 2015 yılında ise Türkiye’de yoksulların çoğu (%26,4- 4,4 milyon kişi) yine Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaşarken onu Akdeniz Bölgesi (%16,2- 2,7 milyon kişi) takip etmiştir. Yoksul sayısının ve oranının en düşük olduğu yerler ise sırasıyla Doğu Karadeniz (%2,5 – 426 bin kişi), Batı Marmara (%3,3 – 559 bin kişi) ve Doğu Marmara (%4,4 – 736 bin kişi) bölgeleridir.

Tablo 8. Türkiye İçin Hesaplanan Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Bölgesel Yoksul Sayıları ve Yoksulların Oranı (%) – 1. Düzey

Bölge Kodu	Bölge Adı	Yoksul Sayısı (Bin kişi) Yoksulların Oranı (%)	Yıl				
			2006	2008	2010	2012	2015
TR	Türkiye	Yoksul Sayısı	17.165	16.714	16.963	16.741	16.706
		Yoksulların Oranı	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
TR1	İstanbul	Yoksul Sayısı	862	666	994	838	1.355

		Yoksulların Oranı	5,0	4,0	5,9	5,0	8,1
TR2	Batı Marmara	Yoksul Sayısı	478	547	552	529	559
		Yoksulların Oranı	2,8	3,3	3,3	3,2	3,3
TR3	Ege	Yoksul Sayısı	1.638	1.642	1.412	1.162	1.339
		Yoksulların Oranı	9,5	9,8	8,3	6,9	8,0
TR4	Doğu Marmara	Yoksul Sayısı	705	527	969	859	736
		Yoksulların Oranı	4,1	3,2	5,7	5,1	4,4
TR5	Batı Anadolu	Yoksul Sayısı	949	977	1.032	853	782
		Yoksulların Oranı	5,5	5,8	6,1	5,1	4,7
TR6	Akdeniz	Yoksul Sayısı	2.785	2.489	1.936	2.638	2.709
		Yoksulların Oranı	16,2	14,9	11,4	15,8	16,2
TR7	Orta Anadolu	Yoksul Sayısı	724	962	917	826	782
		Yoksulların Oranı	4,2	5,8	5,4	4,9	4,7
TR8	Batı Karadeniz	Yoksul Sayısı	1.304	1.236	1.049	857	939
		Yoksulların Oranı	7,6	7,4	6,2	5,1	5,6
TR9	Doğu Karadeniz	Yoksul Sayısı	440	442	557	451	426
		Yoksulların Oranı	2,6	2,6	3,3	2,7	2,5
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	Yoksul Sayısı	976	939	963	1.036	838
		Yoksulların Oranı	5,7	5,6	5,7	6,2	5,0
TRB	Ortadoğu Anadolu	Yoksul Sayısı	1.724	1.822	1.904	1.931	1.833
		Yoksulların Oranı	10,0	10,9	11,2	11,5	11,0
TRC	Güneydoğu Anadolu	Yoksul Sayısı	4.581	4.464	4.679	4.763	4.408
		Yoksulların Oranı	26,7	26,7	27,6	28,4	26,4

Not: Yoksulluk sınırı hesaplamasında (Türkiye için) eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirin %60 esastır.

Kaynak: TÜİK, 2015b.

Aşağıdaki Tablo 9'da ise her bölge için bölgelerin ortalama refah seviyesinin (yoksulluk sınırının) altında kalan yoksul nüfus sayısı ve oranları gösterilmektedir. 2006-2015 yılları arasında bölgesel yoksulluk oranları ve sayısında yıllar itibariyle zaman zaman artışlar-azalışlar olsa da genel olarak azalışların hâkim olduğu

görülmektedir. 2015 yılında yoksulların oranının en yüksek olduğu yerler sırasıyla Kuzeydoğu Anadolu (%21,5), Akdeniz (%21,2) ve Güneydoğu Anadolu (%20,9) bölgeleridir. Güneydoğu Anadolu bölgesindeki yoksulluk oranının 2014 yılına göre (%17,1) bir yıl içinde %3,8 artarak 2015 yılında %20,9 seviyelerine yükselmesinde bölgede yaşanan terör olaylarının etkisi büyüktür. 2015 yılı itibariyle yoksulluk oranının en düşük olduğu yerler ise Doğu Karadeniz (%16,3) ve Orta Anadolu (%16,7) bölgeleridir. Bölgeler için hesaplanan yoksulluk sınırına göre yoksul sayılarına baktığımızda ise yoksulluk oranının kısmen düşük olduğu (%17,8) İstanbul bölgesi 2,6 milyon yoksul sayısı ile en fazla yoksul barındıran bölgedir. Ardından 2,1 milyon yoksul sayısı ile yoksulluk oranı yüksek olan Akdeniz bölgesi gelmektedir. Yoksul sayısının en düşük olduğu bölge ise 402 bin kişi ile Doğu Karadeniz bölgesidir.

Tablo 9. Bölgeler İçin Hesaplanan Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Bölgesel Yoksulluk Sınırı, Sayıları ve Oranı (%) – 1. Düzey

Bölge Kodu	Bölge Adı	Yoksulluk Sınırı (TL), Sayısı (Bin Kişi) ve Oranı (%)	Yıl				
			2006	2008	2010	2012	2015
TR1	İstanbul	Yoksulluk Sınırı	4.174	5.489	6.193	7.215	9.504
		Yoksul Sayısı	2.563	2.165	2.377	2.269	2.560
		Yoksulların Oranı	21,0	17,4	18,7	17,4	17,8
TR2	Batı Marmara	Yoksulluk Sınırı	3.211	4.043	4.654	5.775	7.985
		Yoksul Sayısı	602	582	624	605	648
		Yoksulların Oranı	21,1	19,7	20,2	18,8	20,1
TR3	Ege	Yoksulluk Sınırı	3.158	4.238	5.035	6.369	8.214
		Yoksul Sayısı	2.067	2.031	1.913	1.888	1.762
		Yoksulların Oranı	23,1	22,3	20,6	19,8	18,1
TR4	Doğu Marmara	Yoksulluk Sınırı	3.461	4.790	4.905	6.200	8.918
		Yoksul Sayısı	1.148	1.105	1.224	1.225	1.244
		Yoksulların Oranı	19,1	17,5	18,3	17,3	17,3
TR5	Batı Anadolu	Yoksulluk Sınırı	3.404	4.315	5.264	6.571	9.156
		Yoksul Sayısı	1.449	1.231	1.411	1.441	1.421
		Yoksulların Oranı	22,9	18,9	21,0	20,7	19,3
TR6	Akdeniz	Yoksulluk Sınırı	2.303	3.117	4.269	4.725	6.517
		Yoksul Sayısı	2.019	1.431	1.796	2.062	2.072
		Yoksulların Oranı	23,8	16,4	19,8	21,8	21,2
TR7	Orta Anadolu	Yoksulluk Sınırı	2.768	3.440	3.999	5.133	6.913
		Yoksul Sayısı	690	735	705	732	632
		Yoksulların Oranı	18,7	19,8	18,9	19,4	16,7

TR8	Batı Karadeniz	Yoksulluk Sınırı	2.469	3.354	4.109	5.277	7.050
		Yoksul Sayısı	1.025	844	911	833	829
		Yoksulların Oranı	23,2	19,2	20,8	19,0	19,1
TR9	Doğu Karadeniz	Yoksulluk Sınırı	3.089	3.981	4.345	5.333	7.236
		Yoksul Sayısı	516	506	517	423	402
		Yoksulların Oranı	21,1	20,6	20,7	16,8	16,3
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	Yoksulluk Sınırı	1.849	2.627	2.864	3.250	5.375
		Yoksul Sayısı	515	558	486	428	465
		Yoksulların Oranı	23,8	26,1	23,1	20,6	21,5
TRB	Ortadoğu Anadolu	Yoksulluk Sınırı	1.672	2.206	2.553	3.140	4.530
		Yoksul Sayısı	769	608	742	743	672
		Yoksulların Oranı	22,9	17,6	20,6	20,0	18,1
TRC	Güneydoğu Anadolu	Yoksulluk Sınırı	1.212	1.860	2.180	2.715	4.225
		Yoksul Sayısı	1.496	1.387	1.495	1.581	1.721
		Yoksulların Oranı	22,3	19,7	20,0	20,1	20,9

Not: Yoksulluk sınırı her bölge için eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirin %60'ıdır.

Kaynak: TÜİK, 2015b.

TÜİK (2015) GYKA'dan elde edilen sonuçlara göre İBBS 2.Düzey temelinde 26 bölgenin her biri için ayrı ayrı belirlenen yoksulluk sınırları baz alınarak hesaplanan yoksul sayısı ve yoksulluk oranları yukardaki Tablo 10'da gösterilmiştir. Yoksulluk oranlarının en yüksek olduğu yerler %23,7 ile TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) ve %22,1 ile TRC2 (Şanlıurfa ve Diyarbakır) bölgeleri iken yoksulluk oranının en düşük olduğu yerler ise sırasıyla %10,3 ile TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) ve %12 ile TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) bölgeleridir. Yoksulluk sınırı en yüksek olan yerler ise sırasıyla 10.066TL ve 9.504TL ile Ankara ve İstanbul iken yoksulluk sınırının en düşük olduğu yer ise 3.724TL ile TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) bölgesidir. Yoksul sayısı açısından duruma bakıldığında yoksul sayısının en yüksek olduğu yerler aynı zamanda yoksulluk sınırının da en yüksek olduğu Türkiye'nin en büyük metropoliten şehirlerinden olan İstanbul-TR10 (2,6 milyon kişi) ve Ankara-TR51 (987 bin kişi) bölgeleridir. Yoksulluk sınırının 8.263TL olduğu yoksul sayısının en düşük olduğu yer ise 118 bin kişi ile TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) bölgesidir.

Tablo 10. Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Bölgesel Yoksulluk Sınırı, Sayısı ve Oranları (%) – 2. Düzey*

Bölge Kodu	Bölge Adı	2015		
		Yoksulluk Sınırı (TL)	Yoksul Sayısı (Bin kişi)	Yoksulluk Oranı (%)
TR10	İstanbul	9.504	2.560	17,8
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	8.845	282	17,6
TR22	Balıkesir, Çanakkale	7.055	311	19,2
TR31	İzmir	8.975	804	19,9
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	8.128	448	15,9
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	7.295	454	15,6
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	8.636	614	16,3
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	9.074	566	16,4
TR51	Ankara	10.066	987	19,4
TR52	Konya, Karaman	7.426	379	16,6
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	8.371	579	20,3
TR62	Adana, Mersin	6.204	672	17,4
TR63	Hayat, Kahramanmaraş, Osmaniye	5.336	574	18,8
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	6.684	191	13,1
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	7.012	426	18,3
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	8.263	118	12,0
TR82	Kastamonu, Çankırı, Snp	7.493	128	17,8
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	6.444	467	17,6
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	7.236	402	16,3
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	6.251	203	19,6
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	4.681	267	23,7
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	5.989	296	17,9
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	3.724	212	10,3
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	5.360	363	13,9
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	3.368	773	22,1
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	3.927	343	16,3

*Yoksulluk sınırı hesaplamasında (her bölge için) eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirin %60 esas alınmaktadır.

Kaynak: TÜİK, 2015b.

Eğitim durumunun Türkiye’de yoksulluğu en iyi açıklayan göstergelerden biri olduğu aşağıdaki Tablo 11’de görülmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere Türkiye’de yoksulluk eğitim düzeyiyle ters orantılı olarak değişmekte ve bireylerin eğitim düzeyi yükseldikçe yoksulluk riski de azalmaktadır.

Tablo 11. Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırı Kullanılarak Eğitim Durumuna Göre Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranları (%)

Eğitim Durumu	Yoksul Sayıları (Bin Kişi)					Yoksulluk Oranı (%)				
	2006	2008	2010	2012	2015	2006	2008	2010	2012	2015
Okur-Yazar Olmayanlar	2.486	2.447	2.359	2.336	2.189	41,4	40,2	39,3	39,1	36,3
Bir Okul Bitirmeyenler	1,327	1.302	1.471	1.355	1.375	36,7	33,6	37,3	33,8	34,1
Lise Altı Eğitimliler	5,605	5.696	5.933	5.839	6.039	9,7	20,8	20,9	20,0	20,3
Lise ve Dengi Okul Mezunları	825	796	731	892	1.038	21,2	8,5	7,8	9,3	10,2
Yüksek Öğretim Mezunları	48	51	86	114	213	1,3	1,3	1,8	1,9	2,7

Not: Yoksulluk sınırı olarak gelire dayalı görelî yoksulluk sınırı eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60 esas alınmıştır.

Kaynak: TÜİK, 2015b.

Tablo 11'e göre en kırılgan ve riskli gruplar sırasıyla okur-yazar olmayanlar ve okur-yazar olup bir okul bitirmeyenlerdir. Buna göre, 2006 yılında eğitim durumlarına göre yoksulluk oranları incelendiğinde, okuryazar olmayan bireylerde yoksulluk oranı %41,4 iken, yükseköğretim mezunu bireylerde yoksulluk oranı %1,3'e düşmektedir. 2015 yılına gelindiğinde ise okur-yazar olmayan bireylerde yoksulluk oranı %36,3'e düşerken ilginçtir ki yükseköğretim mezunu bireylerde yoksulluk oranı %2,7'e yükselmiştir. Bu gruptaki yoksulluk oranlarındaki artışın nedeni son yıllarda artan genç nüfusla birlikte yükseköğretim mezunlarının sayısında meydana gelen artışın istihdama ya da gelir sağlayıcı verimli alanlara yönlendirilememesi gösterilebilir. Eğitim durumuna göre yoksul sayılarını incelediğimizde de 2006 yılında okur-yazar olmayan bireylerden yoksul olanların sayısı 2,5 milyon kişi iken yükseköğretim mezunlarından yoksul olanların sayısı 48 bin kişidir. 2015 yılında ise okur-yazar olmayan yoksul sayısında ciddi bir değişiklik söz konusu değilken (2,2 milyon kişi) yükseköğretim mezunları arasındaki yoksul birey sayısı yaklaşık olarak 4,5 kat artarak 213 bin kişiye ulaşmıştır.

3.3. Türkiye’de Sürekli ve Maddi Yoksunluk Göstergeleri

Yoksulluğu daha uzun süreli yaşayanları ifade eden ve dört yıllık panel veri kullanılarak hesaplanan sürekli yoksulluk oranının Türkiye’deki durumu aşağıdaki Tablo 12’de gösterilmiştir. 2009 yılında %18 olan sürekli yoksulluk oranı her yıl azalarak 2013 yılında %13 düzeyine kadar gerilemiş ancak 2015 yılında tekrar artarak %15,8 seviyesine yükselmiştir. 2012 yılı Sürekli yoksulluk oranı Avrupa Birliğine üye 28 ülke için %10,2 iken bu oran en düşük olduğu ülkeler %4,3 ile Çek Cumhuriyeti ve %5,7 ile Danimarka’dır. En yüksek olduğu ülkeler ise %18,2 ile Romanya ve %13,8 ile Yunanistan’dır (TÜİK, 2014). Aynı yıl Türkiye’nin sürekli yoksulluk oranına baktığımızda (2012 için %16) ise Avrupa Birliğine üye 28 ülkeden %5,8 daha yüksek bir orana sahiptir.

Tablo 12. Sürekli Yoksulluk ve Maddi Yoksunluk Oranları (%) - Türkiye

Yoksulluk Türü	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Sürekli Yoksulluk (%)*	-	-	-	18,0	18,5	16,0	16,0	13,0	15,1	15,8
Maddi Yoksunluk**	60,4	58,8	57,7	56,7	59,4	57,9	55,0	43,8	29,4	30,3

Notlar: (*) Yoksulluğu daha uzun süreli yaşayanları ifade eder. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirin %60’ına göre son yılda ve önceki üç yılda en az ikisinde yoksulluk riski altında olan fertleri kapsamaktadır. (**) Ciddi finansal sıkıntılarla karşı karşıya kalan nüfusun oranı olarak tanımlanmaktadır.

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2010 – 2015’den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

2006-2015 yılları arasında Türkiye’deki maddi yoksunluk oranlarına bakıldığında da 2015 yılı hariç sürekli bir azalış eğiliminde olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 12). 2006 yılında %60,4 olan maddi yoksunluk oranı 2015 yılına gelindiğinde yarı yarıya azalarak %30,3 seviyelerine kadar düşmüştür. 2012 yılında %55,0 olan maddi yoksunluk oranının 2013 yılında %43,8’e düşmesinin en önemli sebebinin ise maddi yoksunluğun hesaplanmasında TÜİK’in yapmış olduğu metodolojik düzenleme olduğunu belirtmekte fayda vardır (TÜİK, 2015c). Ancak 2013 yılında %43,8 olan bu oranın 2015 yılında yaklaşık olarak 3/1 oranında azalarak %30,3’e gerilemesi toplum genelinde refahta yaşanan iyileşmeden

kaynaklandığı söylenebilir. 2015 yılında maddi yoksunluk göstergelerinden *evden uzakta bir haftalık tatili karşılayamayanların oranı %71,4, iki günde bir et veya balık içeren yiyecekleri yeme masrafını karşılayamayanların oranı %35,8 ve beklenmedik harcamaları karşılayamayanların oranı %32,6* olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2015d).

3.4. Türkiye'nin İnsani Gelişim Endeksi Performansı

Her yıl UNDP tarafından yayınlanan İnsani Gelişim Raporları incelendiğinde de Türkiye'nin insani gelişim ve yoksullukla mücadelede istikrarlı bir kalkınma süreci sergilediği görülmektedir (Bkz. Tablo 13).

Tablo 13. Türkiye'nin 2000-15 Dönemi İnsani Gelişim Endeksine Göre Sıralaması ve Dünyadaki Yeri

İnsani Gelişim Endeksi	2000	2002	2005	2010	2013	2014	2015
Türkiye Puanı	0,742	0,751	0,775	0,679	0,759	0,761	0,767
Türkiye Sıralaması	85	88	84	83	69	72	71
Ülke Sayısı	173	177	177	169	187	187	188
Çok Yüksek İGE'li Ülkeler	-	-	-	0,878	0,890	0,896	0,892
Yüksek İGE'li Ülkeler	0,918	0,915	0,897	0,717	0,735	0,744	0,746
Orta Düzey İGE'li Ülkeler	0,691	0,695	0,698	0,592	0,614	0,630	0,631
Düşük İGE'li Ülkeler	0,448	0,438	0,436	0,393	0,493	0,505	0,497
Dünya İçin İGE	0,722	0,729	0,743	0,624	0,702	0,711	0,717

Notlar: (1) Tablodaki veriler, ilgili yıllardaki İGR'ler de yer alan İGE değerleri ve sıralamalarını göstermektedir. (2) 2009 yılından önce endeks değerine göre ülkeler 3 guruba (yüksek-orta-düşük) ayrılmaktaydı ve Türkiye «orta düzey insani gelişim» gurubunda yer almaktaydı. 2009 yılından itibaren ülkeler endeks değerine göre 4 guruba (çok yüksek-yüksek-orta-düşük) ayrılmakta ve Türkiye «yüksek insani gelişim» gurubunda yer almaktadır.

Kaynak: UNDP, Human Development Reports 2000- 2016'den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yukardaki Tablo 13.'de Türkiye'nin 2000-2015 dönemi İnsani Gelişim Endeksi (İGE) değerine göre sıralaması ve dünyadaki yerine bakıldığında 2000 yılında 0,742 olan endeks değeri ile 173 ülke arasında 85. sıradadır. Türkiye, zaman içerisinde endeks değerindeki pozitif değişikliklerle birlikte 2013 yılında 187 ülke arasında 69. sıraya kadar yükselmiş ancak 2015 yılında ise endeks değeri %0,8 puan artmasına rağmen 71. sıraya gerilemiştir. Türkiye'nin İGE

değeri 2000-2015 döneminde Dünyanın İGE değerinden daima yüksek seyretmiştir. Özellikle son üç yılda (2013-2015) Türkiye’nin sahip olduğu İGE değeri Dünya İGE değerinden yaklaşık olarak 0,05 puan daha yüksek bir seviyeye ulaşmıştır.

2013 yılından itibaren Türkiye Yüksek İGE’ne sahip ülkeler gurubunda yer almaktadır. İnsani Gelişim Raporu (2016) verilerine göre 2015 İGE’de 71. sırada olan Türkiye ile Çok Yüksek İGE’ne sahip ülkeler arasında 19 ülke bulunmaktadır. Yüksek İGE’ne sahip ülkeler içerisinde sıralamada insani gelişim düzeyi açısından Türkiye’nin üzerinde yer alan ülkelere sadece 9 ülkenin kişi başına gayri safi yurtiçi hâsılası Türkiye’den daha yüksekken 10 ülkenin Doğumda Yaşam Endeksi ve 12 ülkenin Eğitim Endeksi Türkiye’den daha düşüktür. Bu durum Türkiye’nin insani gelişim endeks değerini oluşturan üç unsurdan en güçlü olduğu unsurun kişi başına gayrisafi yurt içi hâsıla düzeyi olduğunu; en zayıf olduğu unsurların ise eğitim ve yaşam kalitesi olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye’nin İGE’de hızlı ilerleme gösteren ülkeler arasında olmasına rağmen henüz Çok Yüksek İGE’ne sahip ülkeler kategorisine girmemesinin ana nedeni ise daha üst sıralarda olan ülkelerin Türkiye’den daha fazla veya Türkiye’nin gösterdiği gelişime denk bir başarı göstermeleri söylenebilir. Türkiye’nin bu bağlamda ileriye dönük olarak Çok Yüksek İGE sahip ülkeler kategorisine girebilmesi için ortalama okullaşma ve beklenen okullaşma oranlarında çok daha yüksek endeks değerine ulaşması gerekmektedir. Bunun içinde bütçeden eğitime yönelik daha fazla kaynak aktarılmalı ve eğitim yatırımlarına ağırlık verilmelidir. Ayrıca kişi başına gayrisafi yurtiçi hasılayı mevcut durumundan en az dört kat arttırıcı kapsayıcı büyüme politikaları ile uzun ve sağlıklı bir yaşamı sağlayacak sağlık politikalarının da ivedilikle hayata geçirilmelidir.

SONUÇ

Yoksulluk, geçmişte olduğu gibi günümüz dünyasında da farklı şekillerde ve farklı mekânlarda halen varlığını sürdüren ve sürdürmeye de devam edecek olan en büyük sorunlardan biridir. Yoksulluk kavramı nasıl tanımlanmalı ve nasıl ölçülmelidir? Kimler,

neye göre, ne kadar, nasıl yoksuldur? Bu sorulara verilecek yerinde cevaplar yoksulluğu anlamada ve yoksullukla mücadelede oluşturulacak politikaların belirlenmesinde büyük önem arz etmektedir. Geçtiğimiz son otuz beş yıllık süreç, WB, ILO ve UNDP gibi uluslararası kuruluşların yoksulluk olgusuna bakışını zamanla değiştirmiş ve yoksulluğu insan hayatının tüm yönlerini kapsayacak şekilde çok yönlü bir kavram (gelir-tüketim yaklaşımına ek temel eğitim ve sağlığa erişim, sosyal ve siyasi hayata katılım gibi) olarak ele alınmasına neden olmuştur.

Dünya Bankası'nın mutlak yoksulluk (açlık) verilerine göre 1981 yılında 5 milyar olan dünya nüfusunun % 42'si (2,1 milyar kişi) günlük 1,90 \$ altında gelire yaşarken 2013 yılında dünya nüfusu 2 milyarın üzerinde artmasına rağmen (7,2 milyar) yoksulluk oranı yaklaşık 3 kat gerileyerek %10,7'ye (766 milyon kişi) düşmüştür. Bu durum her ne kadar dünya genelinde mutlak yoksullukla mücadelede bir hayli mesafe kat edildiğini gösterse de küresel düzeyde halen en ciddi problemin yoksulluk olduğunun ve çoğu Sahra Altı Afrika ülkelerinde olmak üzere 800 milyona yakın insanın açlıkla karşı karşıya kaldığı gerçeğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca 21. yüzyılda halen açlıktan, susuzluktan, elverişsiz sağlık koşullarından mustarip olan milyonlarca insan varken aynı şekilde daha iyi bir eğitim, sağlık, barınma, vb. hizmetlerden yararlanamayan ama bir önceki yoksulluk durumuna göre görece daha az şiddetli bir yoksullukla yüzleşen milyonlarca insan da vardır.

TÜİK'in verilerinden hareketle Türkiye'de mutlak yoksulluk oranlarına bakıldığında son 15 yılda çok ciddi iyileşmelerin yaşandığı görülmektedir. 2002 - 2015 yılları arasında mutlak yoksulluk sınırı 4,3\$ olarak belirlendiğinde yoksulluk oranları yaklaşık 20 kat (%30,3'den %1,6'ya), 2,15\$ olarak belirlendiğinde ise 50 kat (%3'den %0,06'ya) daha azalmıştır. Açlık sınırı olarak da ifade edilen günlük geliri 1\$ altında yaşayan nüfus, 2006 yılından itibaren %0,01'in altında kalarak açlık sınırının altında yaşayan nüfusun yok denecek kadar az olduğunu göstermektedir. Bu tablodan hareketle Türkiye'nin mutlak yoksullukla mücadelede başarılı olduğu söylenebilir.

Türkiye, 2006–2015 yılları arasında gelire dayalı göreceli yoksulluk oranlarında da kısmen başarılı sayılabilecek bir performans sergilemiştir. Ancak OECD ve AB ülkelerinin ilgili yıllara ait ilgili göstergeleriyle kıyaslandığında aynı durum maalesef geçerli değildir. Özetle, yoksullukla ilgili temel göstergelere bakıldığında her ne kadar Türkiye’nin kendi içinde yoksullukla mücadelede olumlu bir performans sergilediğine yönelik bulgular söz konusu olsa da aynı durum yoksullukla ilgili OECD ve AB ülkelerindeki göstergelerle kıyaslandığında hala kat edilmesi gereken uzun ve zorlu bir mesafenin olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Agola, N. O. ve Awange, J. L. (2014), *Globalized Poverty and Environment: 21 st Century Challenges and Innovative Solutions*, Heildenberg: Springer, London.
- Akalın, Ş. H. vd., (2005), *Büyük Türkçe Sözlük*, 10 baskı, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2002), “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Coşkun Can, AKTAN (Ed), Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Ankara, ss. 39 – 69.
- Altay, A. (2005), “Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme”, *Sosyo Ekonomi*, Yıl: 1, Sayı: 2, ss. 155 – 178.
- Barrientos, A. ve Shepherd, A. (2003), “Chronic Poverty and Social Protection”, CPRC Conference on Chronic Poverty, University of Manchester.
- Baumol, W. J. ve Blinder, A. S. (1988), *Economics: Principles and Policy*. Fourth Edition, Harcourt Brace Jovanovich.
- Blank, R. M. (2010) “Selecting among anti-poverty measures, can an economist be both critical and caring?”, *Review of Social Economy*, Vol. 61, No. 4, ss. 447–469.

- Çeştepe, H. ve Genç, Ö. (2011), “Bretton Woods Kuruluşlarının Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları ve Stratejileri”, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 14, ss. 51 – 73.
- Davis, E. P. (2007), *A confrontation of economic and theological approaches to “ending poverty” in Africa*, London School of Theology And Brunel University Working Paper 07-14, London.
- Davis, E. P. ve Sanchez-Martinez, M. (2015), *Economic Theories of Poverty*, JRF (Joseph Rowntree Foundation) Report, <https://www.jrf.org.uk/report/economic-theories-poverty> (15.05.2017).
- Dumanlı, R. (1996), *Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları*, Yayınlanmış DPT Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 0 – 299.
- Erdem, T. (2006), “Yoksulluk”, Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar ve Süreçler, Tevfik ERDEM (Ed.), Lotus Yayınevi, Ankara.
- Erdem, T., Osmanoğlu, E., Kızılkaya, A. vd. (2010), *Türkiye’de Yoksulluk Algısı, Cansuyu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği*, Ankara.
- Gajdosikienė I. (2004), “Oscar Lewis' Culture of Poverty Critique and Further Development”, *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, No: 01 (2004).
- Gans, H. J. (1972), “The Positive Functions of Poverty”, *American Journal of Sociology*, Vol: 78, No: 2, ss. 275-289.
- Hatıplı, M. ve Aytaç, A. (2011), *Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele*, Kriter Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul.
- Haughton, J. ve Khandker S. R. (2009), *Handbook on Poverty And Inequality*, The World Bank, Washington DC.
- Kaya, E. (2009), “Yoksullukla Mücadelede Avrupa’nın ve Türkiye’nin Sosyal Yardım Modeli”, *Yayınlanmış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi*, TC Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

- Kesici, M. R., (2007), “Yoksulluk Şiddet Döngüsünün Sosyal Politika Açısından Analizi”, *Çalışma ve Toplum*, Cilt: 13, Sayı: 2, ss. 121 – 158.
- Kiliç, S. (2013), “Çevre Sorunları ve Yoksulluk”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı: 1, ss. 9 – 20.
- Kumar, T. K., Gore, A. P. ve Sitaramam, V. (1996), “Some Conceptual and Statistical Issues on Measurement of Poverty”, *Journal of Statistical Planning And Inference*, Vol: 49, No:1, pp. 53 – 71.
- Kule, H. ve Es, M. (2005), “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk: Koceli Örneği”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı: 50, ss. 26
- Lok-Dessallien, R (2000), “Review of Poverty Concepts and Indicators”,
http://kambing.ui.ac.id/onnopurbo/library/liberalizminindin/ref-ind-1/application/poverty-reduction/Poverty/Review_of_Poverty_Concepts.pdf
(20.04.2017).
- Loewen, G. (2009), *Compendium of Poverty Reduction Strategies and Frameworks*, Waterloo: Tamarack, Canada.
- Marshall, G. (2003), *Sosyoloji Sözlüğü*, Derya Kömürcü ve Osman Akınhay (Çev.), *Bilim ve Sanat Yayınları*, Ankara.
- Önder, H. ve Şenses, F. (2005), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi”, *İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar – Prof. Dr. Kemali Saybaşı’ya Armağan*, Burak, ÜLMAN ve İsmet, AKÇA (Ed.), *Bağlam Yayınları*, ss. 199 – 221.
- Öztürk, M. ve Çetin, B. I. (2009), “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar”, *Journal of Yasar University*, Vol: 3, No: 11, pp. 2661 – 2698.
- Öztürk, N. ve Öztürk, Y. (2010), *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları*, Palme Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.
- Sachs, J. D. (2005), *The End of Poverty*, Penguin, London.
- Sipahi, E. B. (2006), “Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde

- Yoksulluk”, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 11, ss. 173 – 189.
- Şenses, F. (2013), Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İletişim Yayıncılık, 6. Baskı, İstanbul.
- Tanzi, V. (1998), *Fundamental Determinants of Inequality and the Role of Government*. IMF Working Paper, WP/98/178.
- Taylor, P. G. (1991), *Social Change, Social Welfare and Social Science*, University of Toronto Press, Toronto.
- Thorbecke, E. (2004), “Conceptual Measurement Issues in Poverty Analysis”, UNU-WINDER Discussion Paper, No: 2004/04, pp. 1 – 15.
- Townsend, P. (1979) *Poverty in the United Kingdom: A Survey of Household Resources and Standards of Living*, Allen Lane and Penguin Books, London.
- TÜİK (2008), *Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı: Sorularla Resmi İstatistik Dizisi-6*, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.
- TÜİK (2014), Basın Odası Haberleri, Sayı: 2014/61.
- TÜİK (2015a), Yoksulluk Çalışması, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, (10.07.2017).
- TÜİK, (2015b), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, (10.07.2017).
- TÜİK (2015c), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2014 Sonuçlarına İlişkin Değerlendirmeler, TÜİK Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği, No: 28.
- TÜİK (2015d), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, Haber Bülteni, Sayı: 21584.
- UNDP (1997), *Human Development Report 1997*, Oxford University Press, New York, p. 15.
- UNDP (2014), *Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience*, UNDP, New York.
- UNDP (2016), *Human Development for Everyone*, UNDP, New York.

- Uygur, S. ve Yıldırım, F. (2011), “Cinsiyete Bağlı İnsani Gelişme Endeks Yaklaşımları: Türkiye Örneği”, TİSK Akademi, Cilt:6, Sayı:11, ss. 30–59.
- Uzun, A. M. (2003), “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 155 – 173.
- Veenhoven, R. (2004), “Subjective Measures of Well-being”, WIDER Discussion Paper, No: 2004/07, <https://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/52848/1/389142379.pdf>. (28.06.2017).
- WORLD BANK (1993), Poverty Reduction Handbook, Washington D.C
- WORLD BANK (2000), World Development Report 2000/2001, Attacking Poverty, World Bank, Washington, D.C.

**ÜÇ SUFİ TABAKAT KİTABININ MUKAYESESİ: NEFEHÂTÜ'L-ÜNS,
NESÂYİMÜ'L-MAHABBE VE FÛTÛHU'L-MÜCÂHİDİN¹**

A Comparison of Three Sufi's Books: Nefehâtu'l-Uns, Nesâyimu'l-Mahabbe and Futuhu'l-Mucahidin

Hasan Ali Esir* | Songül Karaca**

ÖZ: Tabakat kitapları; sufi, şair, âlim gibi belli gruplara ayrılan kişilerin biyografilerinin anlatıldığı eserlerdir. Türk edebiyatında sufi tabakat kitaplarının telif-tercüme mahiyetindeki ilk örnekleri, Câmî'nin *Nefehâtü'l-Üns*'ünün Nevâi ve Lâmiü tarafından yapılan genişletilmiş tercümeleridir. Telif-tercüme mahiyetindeki ilk Türkçe sufi tabakat kitabı, Nevâi'nin *Nesâyimü'l-Mahabbe min Şemâ'imi'l-Fütüvve*'sidir. Bu eser, Câmî'nin *Nefehâtü'l-Üns*'ünün, Hint coğrafyasında yaşamış sufilerin de ilave edildiği tercümesidir. Yine Anadolu'da yazılan telif mahiyetindeki ilk Türkçe sufi tabakat kitabı, Lâmiü'nin *Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervihi Kulûbi'l-Müşâhidîn* adlı eseridir. Bu eser de Câmî'nin *Nefehâtü'l-Üns*'ünün, Anadolu'daki sufilerin ilave edilerek genişletilmiş tercümesidir. Nevâi ve Lâmiü, Hint ve Türk coğrafyalarında yaşamış ve Câmî'nin eserinde olmayan sufileri tespit edebildikleri kadarıyla eserlerine eklemişlerdir. Böylece XVI. yüzyıl İslam coğrafyasının aynı eser üzerinden ortak bir sufi tabakat kitabı oluşmuştur. Çalışmamız, bu üç eserin mukad-

ABSTRACT: Tabakat books are works including biographies of the people belong to some groups like sufis, poets, scientists. The first representatives of the sufi tabakat books in Turkish literature in the form copyright-translation are Nevai's and Lamii's works as the added translations of Cami's Nefehatu'l-Uns. The first Turkish sufi tabakat book in the form of copyright-translation is the Nevai's *Nesayimü'l-Mahabbe min Şemâ'imi'l-Futuuvve*. Nevai's book is the translation of the Cami's Nefehatu'l-Uns by adding the sufis lived in the Indian peninsula. The first Turkish sufi tabakat book written in Anatolia in the same form is the Lamii's *Futuhu'l-Mucahidin li-Tervihi Kulubi'l-Muşahidin*. Lamii's book is the translation of the Cami's work by adding sufies lived in Anatolian peninsula. Nevai and Lamii adding to their books sufies from Indian and Turkish peninsulas who weren't existing in the Cami's book as much as they could notice. In this way a common sufi biography book of Islamic world came into existence in the 16th century. Our work includes a

* Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
haesir@hotmail.com

** Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
karacasongul53@gmail.com

¹ Bu makale Songül Karaca'nın "Lamiî Çelebi, Fütûhu'l-Mücâhidin li-Tervihi Kulûbi'l-Müşâhidin: Nefehâtü'l-Üns Tercümesi (İnceleme, Tenkidli Metin, Sözlük, Dizin)" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

Hakemli Araştırma Makalesi Peer-reviewed Research Article		
Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
25.04.2017	25.06.2017	30.06.2017

dimelerinin ve hangi sufilerden bahsetmiş olduklarının mukayesesini içerecektir. Bu kapsamda üç eser tanıtılacak, mukaddimelerinde bahsettikleri hususlar belirtilecek ve aralarındaki farklara değinilecektir. Bahsettikleri sufiler, her eserin hangi sayfalarında yer aldığına göre tablo hâlinde verilecektir. Böylece hangi müellifin esere ne gibi katkılarda bulunduğu ortaya çıkarılacaktır. Bu çalışmayla Türk edebiyatının telif-tercüme mahiyetindeki ilk sufi tabakat kitapları tanıtılmış olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Sufi tabakat kitabı, biyografi, Câmî, Nevâi, Lâmiî.

comparison of the three books' introduction parts, as well as a comparison of the sufies covered. In this scope the three books will be introduced, the issues existing in their introductions will be indicated and distinctions among the books will be mentioned. A table showing the distribution of the sufis across the books will be presented. In this way, the contributions of the authors to the book will be shown. By means of this study, the first Turkish sufi tabakat books in the form of copyright-translation will be introduced.

Keywords: Sufi tabakat book, biography, Cami, Nevai, Lamii.

GİRİŞ

“Tabakat”, kelime anlamı “üst üste olan iki şeyin birbiriyle uyuşması, derece, mertebe ve konum bakımından örtüşmesi” olan “tabak” kelimesinin çoğuludur. İslam geleneğinde sahabe, tâbiin, âlimler, edip, şair ve sanatkârlar, sufiler, düşünürler ve ayırıcı niteliklere sahip olan kişilerden söz eden bir türdür. Tefsir, hadis, fıkıh, kelam, siyer, Arap edebiyatı ve tasavvuf alanlarında pek çok biyografi kitabı yazılmıştır (Durmuş, 2010: 288). Çalışmamıza konu olan eserler sufi tabakat kitapları olduğu için biz burada sadece evliyâ tezkireleri olarak da bilinen sufi tabakat kitaplarından bahsedeceğiz.

Arap, Fars ve Türk edebiyatında yazılan sufi tabakat kitapları tespit edebildiğimiz kadarıyla şunlardır:

Arap edebiyatı: Sülemi (öl. 1021), *Tabakâtu's-Sûfiyye*; Ebû Nuaym el-İsfahânî (öl. 1038), *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*; Abdülkerim Kuşeyrî (öl. 1072), *er-Risâle*; İbn Hâmis el-Ka'bî (1157), *Menâkıbu'l-Ebrâr ve Mehâsinü'l-Ahyâr*; İbnü'l-Cevzî (öl. 1201), *Sıfatu's-Safve*; İbnü'z-Zeyyât (öl. 1230), *et-Teşevvüş ilâ Ricâli't-Tasavvuf*; Yâfiî (öl. 1367), *Ravzü'r-Reyâhîn fî Hikâyati's-Sâlihîn*; İbn Mülakkın (öl. 1401), *Tabakâtü'l-Evliyâ*; Ahmed bin Ahmed ez-Zebidî (öl. 1488), *Tabakâtü'l-Havas Ehlü's-Sıdkı ve'l-İhlâs*; Şa'rânî (öl. 1565), *Tabakâtü'l-Kübrâ*; Münavî (öl. 1622), *Kevâkibü'd-Dürriyye fî Terâcimi's-Sâdeti's-Sûfiyye*; Abdülmecid bin Muhammed el-Hânî (öl. 1900), *Hadâiku'l-Verdiyye fî Hakâ'iki Ecillâ'î'n-Nakşibendiyye*; Ebü'l-Hüdâ

es-Sayyâdî (öl. 1909), *Kılâdetü'l-Cevâhir*; Yûsuf bin İsmâil en-Nebhânî (öl. 1932), *Câmi'u'l-Kerâmâtî'l-Evliyâ*; Menûfi, *Cemheretü'l-Evliyâ ve A'lâmu Ehli't-Tasavvuf* (1967).

Fars edebiyatı: Hâce Abdullah Herevî (öl. 1089), *Tabakâtu's-Sûfiyye*; Feridüddin Attâr (öl. 1221), *Tezkîretü'l-Evliyâ*; Molla Câmi (öl. 1492), *Nefehâtü'l-Ûns min Hadarâti'l-Kuds*; Hüseyin Baykara (öl. 1506), *Mecâlisü'l-Uşşâk*; Fahreddin Ali Sâfi (öl. 1505), *Reşehât-ı Aynü'l-Hayât*; Dârâ Şükûh (öl. 1659), *Sefînetü'l-Evliyâ*; Rıza Kulî Han (öl. 1871), *Riyâzü'l-Ârifîn*; Ma'sûm Ali Şâh (öl. 1942), *Tarâ'iku'l-Hakâ'ik*.

Türk edebiyatı: Nevâyî (öl. 1501), *Nesâyimü'l-Mahabbe min Şemâyimü'l-Fütüvve*; Lâmiî Çelebi (öl. 1532), *Fütühu'l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn*; Baldirzâde Mehmed Efendi (öl. 1650), *Ravza-i Evliyâ*; Cemâleddin Hulvî (öl. 1654), *Lemezât-ı Hulviyye*; Kâtib Hacı Ali Efendi (17.yy.), *Tuhfetü'l-Mu'âhidîn ve Behcetü'z-Zâkirin*; İsmail Belig (öl. 1729), *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân*; Sâkıb Dede (öl. 1735), *Sefîne-i Nefise-i Mevleviyân*; La'lizâde Abdülbâki (öl. 1746), *Menâkıb-ı Melâmiyye-i Bayrâmiyye*; Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî (öl. 1787), *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*; Müstakimzâde Süleyman Sadeddin (öl. 1788), *Risâle-i Melâmiyye-i Bayrâmiyye*; Esrâr Dede (öl. 1797), *Tezkîre-i Şuarâ-yı Mevleviyye*; Köstendilli Süleyman Şeyhî (öl. 1819-20), *Bahrü'l-Velâye*; Gazzizâde Abdüllatif Efendi (öl. 1832), *Ravzatü'l-Müflihûn*; İsmail Sadık Kemal Paşa (öl. 1892), *Âsâr-ı Kemâl*; Abdüllatif Fazlî el-Cerrâhî (öl. 1887), *Gülşen-i Azîzân*; Hocazâde Ahmed Hilmi (öl. 1914), *Hadikatü'l-Evliyâ ve Ziyâretü'l-Evliyâ*; Osmanzâde Hüseyin Vassâf (öl. 1929), *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr*; Mehmed Şemseddin (Ulusoy) (öl. 1936), *Yâdigâr-ı Şemsî*.

Tespit edebildiğimiz ilk sufi tabakat kitabı, Sülemî'nin (öl. 1021) Arapça yazdığı *Tabakâtu's-Sûfiyye* adlı eseridir. Araştırmalarımızda bu eserin, Sülemî'den sonraki pek çok sufi tabakat kitabının çekirdeğini oluşturduğu görülmüştür. Nitekim Hâce Abdullah Herevî'nin (öl. 1089) Farsça yazdığı *Tabakâtu's-Sûfiyye*, Sülemî'nin eserinin genişletilmiş hâlidir. Herevî'nin de eserini kendi zamanına kadar genişleten Molla Câmi (öl. 1492), 1478 yılında yazdığı eserine *Nefehâtü'l-Ûns min Hadarâti'l-Kuds* adını vermiştir. Câmi'nin bu eseri, Türk edebiyatı açısından çok önemlidir. Çünkü Türkçe sufi taba-

kat kitapları, Câmî'nin *Nefehâtü'l-Üns*'ünün Türkçeye genişletilerek tercüme edilmesiyle yazılmaya başlanmıştır. İlk Türkçe sufi tabakat kitabı Nevâî'nin, 1495'te Câmî'den bazı ilavelerle tercüme ettiği *Nesâyimü'l-Mahabbe min Şemâyimi'l-Fütüvve* adlı eseridir. Türk edebiyatındaki ikinci, Anadolu sahasındaki ilk sufi tabakat kitabı ise Lâmiî'nin, Câmî'den 1521'de ilavelerle tercüme ettiği *Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn* adlı eseridir. Hepsi Nakşibendî olan bu üç müellif, aynı eser üzerinden İslam coğrafyasındaki sufileri, tespit edebildikleri kadarıyla bir araya getirmişlerdir. Bu çalışmamız da Türk edebiyatının Nevâî ve Lâmiî gibi iki büyük müellifinin *Nefehâtü'l-Üns*'e yaptıkları katkıları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece Câmî'nin eserinin Türk edebiyatında nasıl zenginleşerek tercüme edildiği gösterilecektir.

Bu üç eserin mukayesesinden önce Câmî, Nevâî ve Lâmiî'nin eserleri tanıtılacaktır. Daha sonra eserlerin mukaddimesi mukayese edilecek ve sufilerin tablo halinde verildiği fihrist mukayesesine geçilecektir.

1. Câmî'nin Nefehâtü'l-Üns'ü

Sülemî'nin Arapça yazdığı tabakat kitabı Herevî tarafından kendi zamanına kadar getirilmiş ve Farsçaya çevrilmiştir. Fakat Herevî'nin *Tabakâtü's-Süfiyye*'si Herat Farsçasıyla yazıldığı için anlamadığı gerekçesiyle Câmî tarafından sadeleştirilmiş ve Câmî, kendi zamanına kadar yaşamış sufileri de ekleyerek eseri genişletmiştir. Eser, Nevâî'nin isteği üzerine yazılmıştır (Jami, 1515: 2^a) ve 1478'de tamamlanmıştır (Jami, 1515: 320^a). 15 sayfa civarındaki mukaddime kısmında velayet, velî, marifet, arif, mütearrif, cahil, sufi, mutasavvif, melami, fakir ve bunlar arasındaki farklar, tevhid, keramet istidrac gibi konular açıklanmıştır. Eserdeki sufi sayısı 620'dir. Sufiler, haklarında elde edilen bilgilere göre bazen sadece menkıbeleriyle bazen de doğum yeri, doğum tarihi, ailesi, eğitimi, etrafındaki insanların onlar hakkında söyledikleri sözler, telif ettikleri eserler gibi pek çok bilgiyi barındıracak şekilde anlatılmışlardır. Böylece eser, menkıbeden ziyade biyografik bir metin hâlinindedir. Câmî eseri hazırlarken Kuşeyrî'nin *Risâle*'si, Hücvirî'nin *Keşfü'l-Mahcûb*'u, Şehâbeddin Sühreverdi'nin *Avârifü'l-Ma'ârif*i, İzzeddin Kâşî'nin *Misbâhu'l-Hidâye*'si ve Fahreddin Râzî'nin *Mefâtihü'l-Gayb*'ından yararlanmıştı. Eser bugü-

ne kadar Türkçe ve Arapçanın yanı sıra İspanyolca ve Fransızcaya da çevrilmiştir (Uludağ, 2006: 521).

2. Ali Şir Nevâî'nin *Nesâyimü'l-Mahabbe'si*

Nevâî, *Nefehâtü'l-Üns*'ün okuyan herkese feyiz eriştirmesi nedeniyle eseri 901/1495'te Türk milleti için Türkçeye çevirmiştir. Feridüddin Attar'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ'sında* olup *Nefehâtü'l-Üns*'te yer almayan bazı sufileri, Attar'dan faydalanarak yazmıştır. Bunlardan başka Türk ve Hintli sufilerden *Nefehât*'ta yeterince bahsedilmediği için kendi araştırmaları ile ulaşabildiği Türk ve Hintli sufilerin hâl ve sözlerini de eklemiştir. Muhabbet rüzgarlarının, kitabı okuyanlara fütüvvet kokuları getirmesini istediği için Nevâî, esere *Nesâyimü'l-Mahabbe min Şemâyimi'l-Fütüvve* adını vermiştir (Eraslan, 1996: 2). Eserde 770 sufinin hayatı veya söz ve davranışları anlatılmaktadır.

3. Lâmiî Çelebi'nin *Fütûhu'l-Mücâhidîn'i*

Lâmiî, 1521 yılında bazı ilavelerle tercüme ettiği *Nefehâtü'l-Üns*'e *Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervihi Kulûbi'l-Müşâhidîn* adını vermiştir. 1521 yılı, Kanunî'nin Belgrad zaferine denk düşmektedir. Bu nedenle Lâmiî, eseri Kanunî'ye takdim etmiştir. Eser, Anadolu sahasında yazılan telif-tercüme mahiyetindeki ilk Türkçe sufi tabakat kitabı olması bakımından büyük önem taşır. Anlaşılır sade bir dille yazılması, nüshalarının tekke muhitleri başta olmak üzere farklı yerlerde ve 90 civarında olması; eserin yaygınlığını ve bilinirliğini gösteren hususlardan birkaçıdır. Lâmiî, süslü nesirle tanınan bir münşi olmasına rağmen eserin mukaddimesinde “*Ve edâ-yı merâmda ve sevk-i kelâmda Mevlânâ Câmî rahmetu'llâh eserince gıtdüm. Zîrâ meşâyihüñ ahvâli ve ekvâli beyânında siyâk-ı 'ibâretde ve ri'âyet, isti'âret-ı kelâmı mümill ve merâmı muhilldür ki kelâm-ı ehlu'llâh cevâmi'-i kelîmdür. Bir murâdı şerh idüp buñın tarh eyleyüp fasâhat izhâr itmek mahzâ fazâhatdür.*” (Lâmiî Çelebi, 1854: 7) diyerek evliyaların sözlerini aktarırken sanatlı söyleyişin değil onların söylediğine en yakın şekilde söylemenin edebe uygun olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle *Fütûhu'l-Mücâhidîn*, Lâmiî'nin diğer eserlerindeki süslü ve ağır üsluba nazaran gayet açık ve sade bir dille yazılmıştır. Lâmiî'nin ilave ettiği kısımlar dışında tüm metin Câmî'nin metninin birebir çevirisi gibidir. Öyle ki Lâmiî, ilave ettiği kısımları da aynı üslup üzere inşa

etmiştir. Mukaddimeyi büyük ölçüde genişletmesi ve Anadolu sahasından 36 sufiyi esere dahil etmesiyle *Fütûhu'l-Mücâhidîn*, telif-tercüme bir mahiyet kazanmıştır.

4. Nefehâtü'l-Üns, Nesâyimü'l-Mahabbe ve Fütûhu'l-Mücâhidîn'in Mukayesesi

Nesâyimü'l-Mahabbe ve *Fütûhu'l-Mücâhidîn*, Câmî'nin *Nefehâtü'l-Üns*'ünün ilaveli çevirileridir. Dolayısıyla bu üç eser arasında muhteva bakımından benzerlik ve farklılıklar vardır. Burada bu üç eserin mukaddimleri muhteva bakımından tanıtılacak ve mukayese edilecektir. Bu üç eserde bahsedilen sufilerin isimlerinin olduğu bir tablo hazırlanacaktır. Bu tabloda hangi müellifin hangi sufiden bahsetmiş olduğu gösterilecektir. Böylece Nevâî ve Lâmiî'nin esere yaptıkları ilaveler ortaya konacaktır.

4.1. Eserlerin Mukaddimelerinin Mukayesesi

Câmî, 28 sayfa olan mukaddimesinde ilk olarak *Nefehâtü'l-Üns*'e kaynaklık eden eserlerden bahseder. Bunlar Sülemî ve Herevî'nin eserleridir. Herevî'nin Farsçasının eski olduğu için anlaşılmasının zor olduğunu belirten Câmî, eseri daha anlaşılır bir Farsça ile yazdığını söyler. Daha sonra da eserin yazılmasını Ali Şîr Nevâî'nin istediğini belirtir (Jami, 1515: 1^b, 2^a). Sonra velayet, velî, marifet, sufi, mutasavvîf, melametî, fakîr, tevhid mertebeleri, keramet ve istidrac gibi tasavvufa dair bazı konuları izah eder (Jami, 1515: 2^b-15^a). Bu izahlar, metnin daha iyi anlaşılmasını sağlar.

Nevâî, 12 sayfa civarındaki mukaddimesinde Lâmiî ve Câmî'den farklı olarak önce *Nefehâtü'l-Üns* hakkında kısaca bilgi verir ve "*Nefehâtü'l-üns min Hazarâtü'l-Kuds* kitabı cem' ü tertibining bâ'isi boldum." diyerek eserin yazılmasına kendisinin sebep olduğunu ifade eder (Eraslan, 1996: 1). Eser, çok sevildiği ve okuyanları feyizlendirdiği için Câmî'nin *Nefehâtü'l-Üns*'e dâhil etmediği Hint ve Türk sufilerini ilave etmek ve bu eseri Türkçeye kazandırmak amacıyla eseri tercüme ettiğini söyler. Daha sonra tasavvufun nasıl bir yaşam tarzı olduğunu, sufilerin nasıl yaşadığını, keramet ve harikulade hâller gibi konuları bazı sufilerin hayatlarından örnekler vererek anlatır (Eraslan, 1996: 1-11).

Lâmiî'nin mukaddimesi 85 sayfadır. Lâmiî, mukaddimedede Câmî'nin metnini ilavelerle tercüme etmenin yanı sıra Câmî'nin hiç bahsetmediği birçok tasavvufî kavramı açıklayarak metni oldukça genişletmiştir. Bu kavramlar; velayet, veli, marifet, sufi, mutasavvıf, melametî, fakîr, tevhid mertebeleri, keramet ve istidrac, ashab-ı sır, Hızır ve İlyas, kutb, imamân, evtâd, abdal, nücebâ, nukabâ, büdelâ, müftiler, müzekkirler, meşâyih ve kadılardır. Lâmiî, açıkladığı bu kavramları hangi tasavvuf klasîğinden faydalandığını belirterek yazar. Bazen derkenarda kendisi bazı açıklamalarda bulunur.² Bazen de tasavvufun anlatım dilindeki sembolizmin ve sufilerin birbirine ters düşer gibi görünen bazı sözlerinin aslında meşrep farklılıklarından kaynaklanan hâller oluşu gibi ifadeler yer verir (Lâmiî Çelebi, 1854: 6). Mukaddimesinin bu özelliğiyle *Fütûhu'l-Mücâhidîn*, tasavvufî tipler ve kavramların toplu bir şekilde ele alındığı ilk Türkçe kaynaklardan olmuştur. 90 civarında nüshası bulunan *Fütûhu'l-Mücâhidîn*'in 3 nüshasının³ sadece mukaddimededen ibaret olması, eserin mukaddimesinin önemini gösteren başka bir husustur.

Bu üç mukaddimenin en geniş olanı Lâmiî'ninkidir. Câmî'nin 28, Nevâî'nin 15 sayfa tutan mukaddimesine nazaran Lâmiî'ninkinin 85 sayfa olması; Lâmiî'nin mukaddimeyi ne kadar genişlettiğinin bir göstergesidir. Diğer iki eserde olmayıp Lâmiî'nin mukaddimesinde yer alan konular şunlardır: ashab-ı sır, Hızır ve İlyas, kutb, imamân, evtâd, abdal, nücebâ, nukabâ, büdelâ, müftiler, müzekkirler, meşâyih ve kadılar. Her üç müellif de tasavvufun temel kavramlarını açıklayarak eserde bahsedilen menkıbeler, hâller ve sözlerin anlaşılmasını sağlamak için okuyucuyu bilgilendirir. Câmî; velayet ve veli, marifet ve arif, sufi ve mutasavvıf, melâmî, fakîr, hâl ehli, Üveysî gibi daha genel kavram ve tiplerden bahseder. Lâmiî bu kavramlara ilave-

² Örneğin Melâmî gibi görünen ama gerçekte Melâmî olmayanlardan bahsedilen yerde Lâmiî "Ekseriyâ Rûm torlaklarınınun hâli budur. Eger bunlara Rûsvâiyye ve Harâbâtiyye diyeler, münâsib-rekdür." açıklamasında bulunmuştur. Bkz. Lâmiî Çelebi, *Fütûhu'l-Müşâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Mücâhidîn*, Mili Kütüphane, 06 Mil Yz. A 9035, 14^a.

³ Bu nüshalar için bkz. Lâmiî Çelebi, *Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervîh Kulub el-Müşâhidîn*, İnebey Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi, UC1727, 59 v.; Lâmiî Çelebi, *Kitâb-ı Tercüme-i Dîbâce-i Nefehâtü'l-Ûns min Hadarâti'l-Kuds*, Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi, H. 1311, 57 v.; Nureddin Abdurrahman b. Ahmed Câmî, *Nefahat el-Ûns Tercümesi*, çev. Lâmiî Çelebi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, OE Yz 0093, 32 v.

lerde bulunarak sufi tiplerine daha açıklayıcı bir yaklaşımda bulunur. Nevâî ise tiplerden çok tasavvufun şeriatla aynı zeminde oluşuna vurgu yapar. Bu bakımdan Nevâî'nin mukaddimesi kendine has bir özellik taşır.

4.2. Eserlerin Fihristlerinin Mukayesesi

Nesâyimü'l-Mahabbe ve *Fütûhu'l-Mücâhidîn*, Câmî'nin *Nefehâtü'l-Üns*'ünün tercümesi olduğu için aynı üslup üzere yazılmışlardır. Fakat Nevâî ve Lâmiî, Câmî'nin *Nefehâtü'l-Üns*'üne kendi yaşadıkları coğrafyalardaki sufileri de ilave etmişlerdir. Böylece bu üç eser arasında bazı farklar ortaya çıkmıştır. Hangi sufinin hangi eserde yer aldığını anlayabilmek için eserlerde adı geçen sufiler burada tablo halinde verilmiştir. Tabloda bir sufinin hangi eserde ve hangi sayfalar arasında yer aldığı belirtilmiştir. Böylece Nevâî ve Lâmiî'nin esere yaptıkları katkıların gösterilmesi amaçlanmıştır.

Buna göre sufileri aşağıdaki şekilde tabloşturmamız mümkündür.⁴

Sıra	Sufilerin Eserlerde Geçen Adları	<i>Nefehâtü'l-Üns</i>	<i>Nesâyimü'l-Mahabbe</i>	<i>Fütûhu'l-Mücâhidîn</i>
1	Üveys el-Kareni	-	12, 13	-
2	Habib-i Acemi	-	13, 14	-
3	Ebu Hâzim-i Mekki	-	14	-
4	Atabe b. Gulâm	-	14	-
5	Mâlik-i Dinâr	-	14, 15	-
6	Muhammed-i Vâsi	-	15	-
7	Abdullah-ı Mübarek	-	15	-
8	Ebu Haşim es-Sufi	15 ^a , 15 ^b	16, 17	86, 87
9	Zünnûn-ı Mısri	15 ^b -17 ^a	17-19	87-90
10	İmam-ı Azam	-	19, 20	-
11	İmam Şâfiî	-	20, 21	-
12	İmam Ahmed-i Hanbel	-	21	-
13	İmam Malik	-	21	-
14	Muhammed-i Eslem-i Tûsi	-	22	-
15	Ahmed-i Harb	-	22	-
16	Şeyh İsrâfil	17 ^a	22, 23	90
17	Ebu'l-Esved-i Mekki	17 ^a ,17 ^b	23	90
18	Ebu'l-Esved-i Râ'î	17 ^b	23	90, 91
19	Ebu Ya'kub-ı Hâşimi	17 ^b	23	91

⁴ Tablodaki sıralamada Câmî'nin eseri esas alındı. Câmî'de olmayıp da Nevâî ve Lâmiî'de olanlar da buldukları eserlerdeki sıraya göre düzenlendi. Câmî'nin eseri yazma olduğu için sayfalar a, b şeklinde belirtildi.

Sıra	Suflerin Eserlerde Geçen Adları	<i>Nefehâtü'l-Üns</i>	<i>Nesâyimü'l-Mahabbe</i>	<i>Fütûhu'l-Mücâhidîn</i>
20	Velid b. Abdullah es-Sakâ	17 ^b , 18 ^a	23, 24	91
21	Fudayl b. İyâz	18 ^a	24, 25	91, 92
22	Yûsuf Esbat	21 ^b *	-	92
23	Ma'rûf-ı Kerhi	18 ^a , 18 ^b	25	92, 93
24	Ebu Süleyman Dârâni	18 ^b , 19 ^a	25, 26	93, 94
25	Davud b. Ahmed-i Dârâni	19 ^a	26	94
26	Ebu Süleyman b. Davud b. Nasrû't-Tâi	19 ^a	26	94, 95
27	İbrahim Edhem	19 ^a -20 ^a	26,27	95, 96
28	İbrahim b. Sa'd Aleviyyü'l-Hasani	20 ^a	27	96, 97
29	Ebu'l-Hârisü'l-Evlâsi	20 ^a , 20 ^b	28	97, 98
30	İbrahim Setenbe-i Herevi	20 ^b , 21 ^a	28, 29	98, 99
31	İbrahim Ribâti	21 ^a -21 ^b	29	99
32	İbrahim Utruş	21 ^b	29, 30	99, 100
33	İbrahim Sayyâdû'l-Bağdadi	21 ^b , 22 ^a	30	100
34	İbrahim Âcuriyy-i Sagir	22 ^a	30	100
35	İbrahim Âcuriyy-i Kebir	22 ^a	31	100
36	Muhammed b. Halidü'l-Âcuri	22 ^a	-	100, 101
37	İbrahim b. Şemmâs es-Semerandi	22 ^a	-	101
38	Feth b. Ali el-Müsili	22 ^a , 22 ^b	31	101
39	Feth b. Şuhrufî'l-Mervezi	22 ^b	31, 32	101, 102
40	Bişr ibnü'l-Hâris b. Abdurrahman el-Hâfi	22 ^b , 23 ^a	32	102
41	Bişrû't-Taberâni	23 ^a	33	102
42	Kasım-ı Harbi	23 ^a	33	102, 103
43	Şakik b. İbrâhim el-Belhi	23 ^a -23 ^b	32	103
44	Davudu'l-Belhi	23 ^b	32, 33	103, 104
45	Hâris b. Esed el-Muhâsibi	23 ^b , 24 ^a	33	104
46	Ebu Tûrab-ı Nahşebi	24 ^a	34	104, 105
47	Ebu Tûrab-ı Remli	24 ^a , 24 ^b	-	105
48	Ebu Hâtem-i Attar	24 ^b	34	105, 106
49	Serî b. Müflis es-Sakati	24 ^b , 25 ^a	34, 35	106, 107
50	Ali b. Abdülhamid Gazâiri	25 ^a , 25 ^b	35	107, 108
51	Ebu Cafer es-Semmâk	25 ^b	35	108
52	Ahmed b. Hadravî el-Belhi	25 ^b	35, 36	108
53	Yahya b. Mu'az er-Razi	25 ^b , 26 ^a	36	108, 109
54	Halef b. Ali	26 ^a	36	109
55	Ebu Yezid Bistami	26 ^a -27 ^a	36, 37	109-111
56	Ebu Ali Sindi	27 ^a	37	111

* Bu kişi Câmî'nin eseri için makalede esas kabul ettiğimiz nüshada yoktu. O nedenle başka bir *Nefehâtü'l-Üns* nüshasının sayfa numarası verildi. Bkz. Nureddin Abdurrahman b. Ahmed el-Câmî, *Nefehâtü'l-Üns min Hazarâti'l-Kuds*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Bel_Yz_K_1140, 21^b.

Sıra	Suflerin Eserlerde Geçen Adları	<i>Nefehâtü'l-Üns</i>	<i>Nesâyimü'l-Mahabbe</i>	<i>Fütûhu'l-Mücâhidîn</i>
57	Ebu Hafs-ı Haddâd	27 ^a	37, 38	111, 112
58	Ebu Muhammed-i Haddâd	27 ^a , 27 ^b	38	112
59	Zalim b. Muhammed	27 ^b	38	112
60	Ebu Müzâhim-i Şirazi	27 ^b , 28 ^a	39	112, 113
61	Abdullah Mehdi-i Bâverdi	28 ^a	39	113
62	Hamdûn-ı Kassâr	28 ^a , 28 ^b	40	113, 114
63	Ebu'l-Hüseyn Bârûsi	28 ^b	40	114
64	Mansur b. Ammar	28 ^b , 29 ^a	40	114, 115
65	Ahmed b. Asım el-Antaki	29 ^a	41	115
66	Muhammed b. Mansur et-Tûsi	29 ^a , 29 ^b	41	115, 116
67	Aliyy-i Akki	29 ^b , 30 ^a	41	116
68	Hâtem b. Unvan el-Asamm	30 ^a , 30 ^b	41, 42	116, 117
69	Ahmed b. Ebi'l-Havari	30 ^b , 31 ^a	42	117, 118
70	Abdullah b. Huneyk b. Sabit el-Antaki	31 ^a	42, 43	118, 119
71	Sehl b. Abdullah et-Tüsteri	31 ^a -32 ^a	43	119-121
72	Abbas b. Hamza en-Nişaburi	32 ^a , 32 ^b	43	121
73	Abbas b. Yusuf eş-Şekli	32 ^b	43, 44	121, 122
74	Abbas b. Ahmed eş-Şair el-Ezdi	32 ^b , 33 ^a	44	122
75	Ebu Hamza-i Horasani	33 ^a , 33 ^b	44	122, 123
76	Ebu Hamza-i Bağdadi	33 ^b , 34 ^a	44, 45	123-125
77	Hamza b. Abdullah el-Alevî el-Hüseyni	34 ^a	45	125
78	Ebu Sa'îd-i Harraz	34 ^a -36 ^a	45, 46	125-128
79	Ahnefû'l-Hemedâni	36 ^a	46	128, 129
80	Ebu Şuayb el-Mukaffâ	36 ^a	46, 47	129
81	Ebu İkal b. İlvân el-Mağribi	36 ^a , 36 ^b	47	129, 130
82	Hammâd-ı Kureşi	36 ^b , 37 ^a	47	130
83	Ebu'l-Hüseyn-i Nuri	37 ^a , 37 ^b	48	130, 131
84	Cüneyd-i Bağdadi	37 ^b -39 ^a	48, 49	131-135
85	Ebu Cafer b. Kerbini	39 ^a , 39 ^b	49,50	135
86	Kehmeş b. Hüseyin	39 ^b	50	135, 136
87	Amr b. Osman el-Mekki es-Sufi	39 ^b , 40 ^a	50	136, 137
88	Şah Şüca-ı Kirmani	40 ^a , 40 ^b	51	137, 138
89	Ebu Osman-ı Hiri	40 ^b , 41 ^a	52	138, 139
90	Zekeriyya b. Delûye	41 ^a	52	139
91	Zekeriyya b. Yahya el-Herevi	41 ^a	52	139
92	Ziyadû'l-Kebîr el-Hemedani	41 ^a	52, 53	139
93	Ebu Osman-ı Mağribi	41 ^a , 41 ^b	53, 54	139, 140
94	Ebu Talib-i Ahmimi	41 ^b , 42 ^a	54	140, 141
95	Talha b. Muhammed Sabbâh en-Nibli	42 ^a	54	141
96	Ebu'l-Abbas-ı Mesrûk	42 ^a	54, 55	141, 142
97	Ebu'l-Abbas-ı Mevzun Bağdadi	42 ^a , 42 ^b	55	142
98	Ebu Abdillâh el-Mağribi	42 ^b , 43 ^a	55	142, 143
99	Ebu Abdillâh en-Nibâci	43 ^a	55, 56	143

Sıra	Sufilerin Eserlerde Geçen Adları	Nefehâtü'l-Üns	Nesâyimü'l-Mahabbe	Fütûhu'l-Müçâhidîn
100	Ebu Abdillâh el-Antaki	43 ^a , 43 ^b	56	143, 144
101	Mimşâd-ı Dineveri	43 ^b , 44 ^a	56, 57	144, 146
102	Hasen b. Ali el-Musûhi	44 ^a , 44 ^b	57	146
103	Ahmed b. İbrahim Musevvehi	44 ^b	57	146
104	Rüveym b. Ahmed b. Yezid b. Rüveym	44 ^b -45 ^b	57, 58	146-149
105	Yusuf b. Hüseyin er-Razi	45 ^b , 46 ^a	58-60	149-151
106	Abdullah b. Hâzır	46 ^b , 47 ^a	60	151, 152
107	Sabit b. Habbâz	47 ^a	60	152
108	Ebu Sâbit er-Razi	47 ^a	60	152
109	Semnün b. Hamza el-muhibbu'l-Kezzâb	47 ^a -48 ^a	60, 61	152-154
110	Zehrûnu'l-Mağribi	48 ^a	61	154
111	Arûn b. el-Vesâbe	48 ^a	62	155
112	Meymûnu'l-Mağribi	48 ^a	62	155
113	Sa'dûn-ı Mecnûn	48 ^a , 48 ^b	62	155
114	Atâ b. Süleyman	48 ^b	62, 63	155
115	Ali b. Sehl b. Ezher el-İsfahani	48 ^b , 49 ^a	63	155-157
116	Muhammed b. Yusuf b. Ma'den el-Bennân	49 ^a , 49 ^b	64	157, 158
117	Muhammed b. Fâze	49 ^b , 50 ^a	64	158
118	Sehl b. Ali el-Mervezî	50 ^a	65	158, 159
119	Ali b. Hamza el-İsfahani el-Hallâc	50 ^a -51 ^a	65	159, 160
120	Ali b. Şuayb es-Sikâ	51 ^a	66	160
121	Ali b. Muvaffak el-Bağdadi	51 ^a	66	160
122	Ebu Ahmed el-Kalânisi	51 ^a , 51 ^b	66	160, 161
123	Ebu'l-Garib el-İsfahani	51 ^b	67	161
124	Ebu Abdillâh el-Kalânisi	51 ^b -52 ^b	67, 68	161, 162
125	Ebu Abdillâh el-Cellâ	52 ^b	68	162, 163
126	Ebu Abdillâh-ı Hakani es-Sufi	52 ^b , 53 ^a	68, 69	163, 164
127	Ebu Ubeydullah-ı Busri	53 ^a -54 ^a	69, 70	164, 165
128	Ebu Abdillâh es-Senceri	54 ^a -54 ^b	70	165, 166
129	Ebu Abdillâh el-Hasri	54 ^b	70	166
130	Cafer b. Müberka	54 ^b	70	166
131	Ali b. Bindâr el-Hüseyin es-Sufi	54 ^b -55 ^b	70, 71	166-168
132	Muhammed b. Fazl el-Belhi	55 ^b , 56 ^a	71	168, 169
133	Muhammed b. Ali el-Hakim et-Tirmizi	56 ^a , 56 ^b	72	169, 170
134	Ali b. Bekkâr	56 ^b , 57 ^a	73	170, 171
135	Ebu Abdillâh-ı Abbâdâni	57 ^a	73	171, 172
136	Ebu Abdillâh-ı Hadrami	57 ^a , 57 ^b	73	172
137	Ebu Abdillâh es-Sâlimi	57 ^b	73, 74	172
138	Ebu Talib Muhammed b. Ali b. Atiyyeti'l-Hârisi el-Mekki	57 ^b	74	172

Sıra	Suflerin Eserlerde Geçen Adları	<i>Nefehâtü'l-Üns</i>	<i>Nesâyimü'l-Mahabbe</i>	<i>Fütûhu'l-Mücâhidîn</i>
139	Ebu Abdillâh-ı Çâvpâre es-Sufî el-Hemedâni	57 ^b -58 ^b	74	172-174
140	Ebu Bekrî'l-Verrâk et-Tirmizî	58 ^b , 59 ^a	74, 75	174
141	Ebu'l-Kasım-ı Razi	59 ^a	75	174, 175
142	Ebu'l-Kasım el-Hakim es-Semerkindi	59 ^a , 59 ^b	75	175
143	Bekr-i Soğdi	59 ^b	75	175, 176
144	Salih b. Mektûm	59 ^b	76	176
145	Ebu Zerr et-Tirmizî	59 ^b	76	176
146	Haşimî-i Soğdi	59 ^b , 60 ^a	76	176, 177
147	Muhammed b. Hasan el-Cevheri	60 ^a , 60 ^b	76, 77	177
148	Ebu Bekr-i Kesâi-i Dineveri	60 ^b	77	177, 178
149	Ebu Ali-i Cürcâni	60 ^b , 61 ^a	77	178
150	Muhammed ve Ahmed Ebnâ Ebi'l-verd	61 ^a	78	178, 179
151	Tahir-i Makdisi	61 ^a , 61 ^b	78	179, 180
152	Ebu Yakûb-ı Sûsi	61 ^b , 62 ^a	78, 79	180
153	Ebu Yakub-ı Nehricûri	62 ^a	79	180, 181
154	Ebu Yakub ez-Zeyyât	62 ^a , 62 ^b	79	181
155	Ahmed b. Vehb	62 ^b	79	181
156	Ebu Yakub-ı Mezâbili	62 ^b	79	181
157	Ebu Yakub- Akta	62 ^b , 63 ^a	79, 80	181, 182
158	Ebu Yakub b. Zizi	63 ^a , 63 ^b	80	182, 183
159	Ebu Yakub-ı Mezkûri	63 ^b , 64 ^a	81	183, 184
160	Ebu Yakub-ı Meydani	64 ^a	81	184
161	Ebu Yakub-ı Harrât-ı Askalâni	64 ^a	81	184
162	Ebu Yakub-ı Kürti	64 ^a , 64 ^b	81, 82	184, 185
163	Hayr-ı Nessâc	64 ^b , 65 ^a	82	185, 186
164	Mahfûz b. Mahmûd	65 ^a , 65 ^b	82	186
165	Mahfûz b. Muhammed	65 ^b	82	186
166	İbrahim el-Havvâs	65 ^b -66 ^b	82, 83	186-189
167	İbrahim b. İsa	66 ^b	84	189
168	İbrahim b. Sabit	66 ^b , 67 ^a	84	189
169	Ebu Muhammed Cüreysi	67 ^a , 67 ^b	84, 85	189, 190
170	Ganem b. Sa'd	67 ^b	85	190
171	Gaylân es-Semerkindi	67 ^b	85	190
172	Gaylân-ı Müvesvis	67 ^b	85	190, 191
173	Ebu'l-Abbâs b. Atâ	67 ^b , 68 ^a	86	191, 192
174	Ebu Salih el-Müzeyyin	68 ^a	86	192
175	Ebu'l-Abbâs-ı Arzizi	68 ^a -69 ^a	86, 87	192, 193
176	Ebu'l-Abbâs-ı Dineveri	69 ^a	87, 88	193, 194
177	Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahya eş-Şirazi	69 ^a , 69 ^b	88	194
178	Ebu'l-Abbâs Bâverdi	69 ^b	88	194
179	Ebu'l-Abbâs-ı Berde'i	69 ^b	88, 89	194

Sıra	Suflerin Eserlerde Geçen Adları	Nefehâtü'l-Üns	Nesâyimü'l-Mahabbe	Fütûhu'l-Mücâhidîn
180	Ebu'l-Abbas-ı Seyyâri	69 ^b , 70 ^a	89	194, 195
181	Abdülvahid b. Ali es-Seyyari	70 ^a	89	195
182	Ebu'l-Abbas-ı Sühreverdi	70 ^a , 70 ^b	89, 90	195, 196
183	Ebu'l-Abbas-ı Nihavendi	70 ^b , 71 ^a	90, 91	196, 197
184	Ahi Ferec-i Zencâni	71 ^a , 71 ^b	91	197
185	Ebu'l-Abbas-ı Nesâ'i	71 ^b	91, 92	197, 198
186	Ebu'l-Abbas-ı Süreyc	71 ^b , 72 ^a	92	198
187	Ebu'-Abbas-ı Hamza b. Muhammed	72 ^a	92	198, 199
188	Hüseyin-i Mansur el-Hallâc el-Beyzavi	72 ^a -73 ^a	92-94	199-202
189	Abdülmelik-i İskâf	73 ^a	94	202, 203
190	İbrahim b. Fâtik/Ahmed b. Fâtik	73 ^a -74 ^b	94, 95	203-205
191	Fâris b. İsa el-Bağdadi	74 ^b , 75 ^a	95	205, 206
192	Ahmed b. Hüseyin b. Mansûr el-Hallâc	75 ^a	95, 96	206
193	Ebu Mansûr-ı Kâvkülâh	75 ^a	96	206, 207
194	Ebu Amr-ı Dımaşki	75 ^a , 75 ^b	96	207
195	Muhammed b. Hamid et-Tirmizi	75 ^b	96, 97	207, 208
196	Abdullah b. Muhammed el-Harrâz	75 ^b , 76 ^a	97	208
197	Bennân b. Muhammed el-Hammâl	76 ^a -77 ^a	97, 98	208-210
198	İshak b. İbrahim el-Hammâl	77 ^a , 77 ^b	98, 99	210, 211
199	Bennân b. Abdullah	77 ^b	99	211
200	Şeyban b. Ali	77 ^b	99	211
201	Ebu'l-Hüseyin b. Muhammed el-Müzeyyin	77 ^b , 78 ^a	99, 100	211, 212
202	Ebu'l-Hasan es-Sâyig ed-Dineveri	78 ^a , 78 ^b	100	212, 213
203	Ebu Hasan es-Sabihi	78 ^b	101	213
204	Ebu'l-Hasan es-Suyûti	78 ^b , 79 ^a	101	213, 214
205	Ebu'l-Hasan b. Şa're	79 ^a	101	214
206	Ebu Hamid Zenci'l-Esved	79 ^a , 79 ^b	101, 102	214
207	İbrahim b. Davud el-Kassâr er-Rakki	79 ^b , 80 ^a	102	214-216
208	Ebu Cafer-i Haffâr	80 ^a , 80 ^b	102	216
209	Ebu Cafer-i Sümâni	80 ^b	103	216, 217
210	Eu Cafer-i Saydelâni	80 ^b , 81 ^a	103	217
211	Ebu Cafer-i Ahmed b. Hamdân b. Ali b. Mesân	81 ^a	103	217, 218
212	Ebu Cafer-i Fergâni	81 ^a , 81 ^b	104	218
213	Ebu Cafer-i Sâmani	81 ^b	104	218
214	Ebu Cafer-i Haddâd	81 ^b , 82 ^a	104, 105	218, 219
215	Ebu Cafer-i Muaz-ı Mısri	82 ^a	105	219, 220

Sıra	Suflerin Eserlerde Geçen Adları	<i>Nefehâtü'l-Üns</i>	<i>Nesâyimü'l-Mahabbe</i>	<i>Fütûhu'l-Mücâhidîn</i>
216	Ebu Abdillah el-Berki	82 ^a , 82 ^b	105	220
217	Ebu Cafer el-Meczûm	82 ^b -83 ^b	105-107	220-222
218	Ebu Cafer-i Dâmiğâni	83 ^b , 84 ^a	107	222, 223
219	Ebu'l-Hasan el-Verrâk	84 ^a	107	223
220	Ebu'l-Hasan ed-Derrâc	84 ^a	108	223
221	Bekir ed-Derrâc	84 ^a	108	223, 224
222	Ebu'l-Hasan-i Selâmi	84 ^a , 84 ^b	108	224
223	Ebu'l-Hüseyn-i Maliki	84 ^b	108	224
224	Ebu'l-Hüseyn-i Haşimi	91 ^b *	108	224
225	Ebu Bekr-i Vasiti	84 ^b , 85 ^a	109	224, 225
226	Ebu Bekr-i Zekkâk-ı Kebir	85 ^a	110	225
227	Ebu Bekr-i Zekkâk-ı Sagir	85 ^b	110	225, 226
228	Ebu Bekr-i Kettâni	85 ^b -86 ^a	110, 111	226, 227
229	Ebu Bekr-i Atâ Cuhf	86 ^a , 86 ^b	111, 112	227
230	Ebu Bekr-i Şikâk	86 ^b	112	227, 228
231	Ebu Bekr-i Şibli	86 ^b -88 ^a	112, 113	228-231
232	Ebu Bekr-i Yezdâniyâr Ermevi	88 ^a , 88 ^b	113, 114	231, 232
233	Ebu Bekr-i Saydelâni	88 ^b	114	232
234	Ebu Bekr el-Habbâz el-Bağdadi	88 ^b , 89 ^a	114	232, 233
235	Ebu Bekr b. İsa el-Mutavva'î	89 ^a	115	233
236	Ebu Bekr-i Tahirü'l-Ebheri	89 ^a , 89 ^b	115, 116	233, 234
237	Ebu Bekr b. Ebi Sa'dân	89 ^b	116	234, 235
238	Ebu Bekr-i Atûfi	89 ^b , 90 ^a	116	235
239	Ebu Bekr-i Sekkâk	90 ^a	116, 117	235
240	Ebu Bekr-i Sakkâ	90 ^a , 90 ^b	117	235, 236
241	Ebu Bekr-i Mısri	90 ^b	117, 118	236
242	Ebu Bekr-i Dakki	90 ^b , 91 ^a	118	236, 237
243	Ebu Bekr-i Tamistâni	91 ^a , 91 ^b	118, 119	237, 238
244	Ebu Bekr-i Ferrâ	91 ^b , 92 ^a	119	238, 239
245	Ebu Bekr-i Şibhi	92 ^a	119	239
246	Ebu Bekr-i Tarsûsi	92 ^a -93 ^a	119-121	239-241
247	Ebu Bekr-i Sûsi	93 ^a -94 ^a	121-123	241-243
248	Ebu Bekr-i Şekîr	94 ^a	123	243
249	Ebu Bekr-i Cevzeki	94 ^a , 94 ^b	123	243, 244
250	Ebu Bekr-i Razi	94 ^b	123, 124	244
251	Ebu Bekr-i Müfid	95 ^a	124	244
252	Ebu Bekr-i Kasri	95 ^a	124, 125	244, 245
253	Ebu Bekr-i Mevâzîni	95 ^a , 95 ^b	125	245
254	Ebu Bekr-i Eşnâni	95 ^b	125	245, 246
255	Ebu Bekr-i Megâzili	95 ^b	125, 126	246
256	Ebu Bekr-i Katî'i	95 ^b	126	246
257	Ebu Bekr-i Hemedâni	95 ^b , 96 ^a	126	246

* Bkz. Nureddin Abdurrahman b. Ahmed el-Câmi, *Nefahâtü'l-Üns min Hazarâti'l-Kuds*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Bel_Yz_K_1140, 91^b.

Sıra	Suflerin Eserlerde Geçen Adları	<i>Nefehâtü'l-Üns</i>	<i>Nesâyimü'l-Mahabbe</i>	<i>Fütûhu'l-Mücâhidîn</i>
258	Ebu Bekr-i Kefşiri	96 ^a	126, 127	246, 247
259	Ebu Bekr b. Davud ed-Dineveri	96 ^a	127	247
260	Ebu Aliyy-i Rûdbâri	96 ^a -97 ^b	127, 128	247-249
261	Ebu Ali es-Sakafî	97 ^b	128, 129	249, 250
262	Ebu Ali el-Kâtib el-Mısrî	97 ^b , 98 ^a	129	250
263	Ebu Aliyy-i Meştûli	98 ^a , 98 ^b	129, 130	250-252
264	Ebu Aliyy-i Razi	98 ^b	130	252
265	Ebu Aliyy-i Hayran	98 ^b , 99 ^a	130	252
267	Ebu Ali Sircâni	99 ^a	130, 131	252
268	Abdullah b. Muhammed el-ma'ruf bi-Mürta'ış	99 ^a -100 ^a	131, 132	252-254
269	Abdullah b. Muhammed b. Menâzil	100 ^a	132	254
270	Abdullah-ı Haddâd-ı Razi	100 ^a , 100 ^b	132	254
271	Abdullah b. İsâm el-Makdisi	100 ^b	132, 133	255
272	Abdullah-ı Nebezâni	100 ^b	133	255
273	Ebu'l-Hayr-ı Tinâti'l-Akta'	100 ^b -103 ^b	133, 134	255-260
274	Ebu'l-Hayr-ı Habeşi	103 ^b , 104 ^a	135	260, 261
275	Ebu'l-Hayr-ı Askalâni	104 ^a	135	261
276	Ebu'l-Hayr-ı Hamsi	104 ^a	135	261
277	İbrahim b. Şeyban el-Kirmânşâhi el-Karmisi	104 ^a , 104 ^b	135, 136	261
278	Ebu Yezid-i Mergazi-i Horasani	104 ^b	136	261
279	İbrahim b. Ahmed b. Müvellid es-Sufi	104 ^b	136, 137	261, 262
280	İbrahim-i Cili	104 ^b , 105 ^a	137	262, 263
281	İbrahim-i Dihistani	105 ^a	137	263
282	İbrahim-i Merginâni	105 ^a	137	263
283	İbrahim-i Nâzeviyye	105 ^a	137, 138	263
284	Muzaffer Kirmanşahi	105 ^a , 105 ^b	138	263, 264
285	Ebu'l-Hüseyn b. Bennân	105 ^b	138	264
286	Ebu'l-Hüseyn b. Hinde'l-Farisi	105 ^b , 106 ^a	138, 139	264, 265
287	Ebu'l-Edyân	106 ^a , 106 ^b	139	265, 266
288	Ebu Cafer-i Muhammed b. Ali en-Nesevi el-mar'uf bi-Muhammed-i Galtân	106 ^b	139, 140	266
289	Ebu'l-Said el-A'râbi	106 ^b , 107 ^a	140	266, 267
290	Ebu Amr-ı Züccâci	107 ^a , 107 ^b	140, 141	267, 268
291	İbrahim b. Yusuf b. Muhammed ez-Züccâci	107 ^b	141	268
292	Cafer b. Muhammed b. Nusayr el-Huldi	107 ^b -108 ^b	141	268, 269
293	Ebu'l-Hasan es-Sufi el-Kuşenci	108 ^b , 109 ^a	141, 142	269, 270
294	Bindâr b. Hüseyn b. Muhammed b. Mühelleb eş-Şirazi	109 ^a , 109 ^b	142	270, 271
295	Ebu Amr b. Nüceyd	109 ^b , 110 ^a	142, 143	271, 272

Sıra	Suflerin Eserlerde Geçen Adları	Nefehâtü'l-Üns	Nesâyimü'l-Mahabbe	Fütûhu'l-Mücâhidîn
296	Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman er-Razi eş-Şa'râni	110 ^a	143	272
297	Ebu'l-Hüseyn-i Sirevâni	110 ^a	143	272
298	Ebu'l-Hüseyn el-Karâfi	110 ^a , 110 ^b	143, 144	272, 273
299	Ebu Süleyman-ı Nili	110 ^b	144	273
300	Ebu Süleyman-ı Havvâs-ı Mağ-ribi	110 ^b	144	273, 274
301	Ebu'l-Kasım Nasrâbâdi	110 ^b , 111 ^a	145	274
302	Ebu Bekr-i Razi	111 ^a , 111 ^b	145	274, 275
303	Ebu Bekr-i Fâlizbân	111 ^b	146	275
304	Ebu'l-Hüseyn el-Husri	111 ^b , 112 ^a	146, 147	275, 276
305	Ebu'l-Hüseyn-i Sem'un	112 ^a , 112 ^b	147	276, 277
306	Ebu Nasr-ı Habbâz ve Ebu'l-Hasan-i Sühân Ajen	112 ^b , 113 ^a	147, 148	277, 278
307	Ahmed-i Harrani	113 ^a	148	278
308	Cühm-i Rakki	113 ^a	148	278
309	Ebu'l-Hasan el-Urmevi	113 ^a	148	278
310	Ebu Abdillâh b. Hafif eş-Şirazi	113 ^a -114 ^a	148, 149	278-280
311	Ebu'l-Hayr-ı Maliki	114 ^a , 114 ^b	149	280, 281
312	Ebu Bekr eş-Şa'râni	114 ^b , 115 ^a	150	281
313	Ebu Muhammed el-Atâ'idi	115 ^a	150	281
314	Cafer el-Hazzâ	115 ^a , 115 ^b	150, 151	281, 282
315	Hişâm b. Abdân	115 ^b , 116 ^a	151	282, 283
316	Ebu Muharriz	116 ^a , 116 ^b	152	283, 284
317	Abdürrahim İstahri	116 ^b -117 ^b	152, 153	284-286
318	Mü'mil el-Hassas	117 ^b -118 ^b	153, 154	286, 287
319	Ali b. Şeleviyye	118 ^b	154	287, 288
320	Ebu Bekr el-İskâf	118 ^b , 119 ^a	155	288
321	Ebu'd-Dahhâk	119 ^a	155	288, 289
322	Ebu Muhammed el-Haffâf	119 ^a , 119 ^b	155	289, 290
323	Hüseyn b. Hameviyye ve sâhibuhu Ebu Cafer el-Harrâz el-İstahri	119 ^b , 120 ^a	155, 156	290
324	Abdullah el-Kassâr	120 ^a , 120 ^b	156, 157	290, 291
325	İbrahim el-Mütevekkil	120 ^b , 121 ^a	157	291, 292
326	Ebu Talib-i Hazrec b. Ali	121 ^a -122 ^a	157, 158	292-294
327	Ebu Aliyy-i Vârci	122 ^a , 122 ^b	158	294
328	Ebu'l-Fazl-ı Cafer el-Ca'di	122 ^b	159	294
329	Ebu'l-Kasım Kasri	122 ^b , 123 ^a	159	294-296
330	Abdülaziz Buhrani	123 ^a , 123 ^b	159, 160	296
331	Ebu'l-Hasan-i Hakîmi	123 ^b	160	296, 297
332	Ebu Ali Hüseyn b. Muhammed el-Ekkâr	123 ^b , 124 ^a	160	297
333	Ebu İshak-ı İbrahim b. Şehriyar-ı Kârzûni	124 ^a , 124 ^b	160, 161	297, 298

Sıra	Suflerin Eserlerde Geçen Adları	Nefehâtü'l-Üns	Nesâyimü'l-Mahabbe	Fütûhu'l-Mücâhidîn
334	Ruzbihân-ı Bakli	124 ^b -125 ^b	161-163	298-300
335	Ebu'l-Hasan-i Kerdüye	125 ^b , 126 ^a	163	300, 301
336	Abdullah-ı Belyâni	126 ^a -128 ^a	163, 164	301-305
337	Cemaleddin Muhammed Bak-lincâr	128 ^a , 128 ^b	164, 165	305, 306
338	Musa b. İmran Cîrefti	128 ^b	165	306
339	Hace Ali b. Hasan Kirmani	128 ^b , 129 ^a	165, 166	306
340	Mîre-i Nişaburi	129 ^a	166	306, 307
341	Ebu Abdillâh et-Terûgîdi	129 ^a , 129 ^b	166	307, 308
342	Ebu Abdillâh-ı Rudbâri	129 ^b , 130 ^a	166, 167	308
343	Ebu Abdillâh-ı Mânûk	130 ^a	167	308, 309
344	Ebu Abdillâh-ı Dûni	130 ^a , 130 ^b	167, 168	309
345	Ebu Abdillâh-ı Mevlâ	130 ^b	168	309, 310
346	Ebu Abdillâh-ı Mukri	130 ^b , 131 ^a	168, 169	310
347	Ebu'l-Kasım el-Mukri	131 ^a , 131 ^b	169	310, 311
348	Ebu Muhammed er-Râsibi	131 ^b	169	311
349	Ebu Abdillâh-ı Dîneveri	131 ^b , 132 ^a	170	311-313
350	Ebu'l-Hüseyn es- Sîrevânî	132 ^a -133 ^a	170, 171	313, 314
351	Ebu'l-Hüseyn b. Cehzam	133 ^a , 133 ^b	171, 172	314, 315
352	Ebu'l-Hüseyn-i Tarzi	133 ^b	172	315
353	Ebu'l-Hüseyn Serki	133 ^b , 134 ^a	172, 173	315, 316
354	Muhammed Sâhiri	134 ^a , 134 ^b	173	316, 317
355	Ahmed-i Cüvâlger	134 ^b	173	317
356	Ebu'l-Hüseyn-i Haddâd-ı Herevi	134 ^b , 135 ^a	173, 174	317, 318
357	Ebu'l-Muzaffer-i Tirmizi	135 ^a	174	318
358	Emirçe-i Sîfâlfürûş	135 ^a , 135 ^b	174, 175	318, 319
359	Şerif Hamza-i Ukayli	135 ^b , 136 ^a	175, 176	319, 320
360	Arif-i Ayyâr	136 ^a	176	320
361	Ebu'l-Hüseyn-i Sâlbi b. İbrahim	136 ^a , 136 ^b	176	320
362	İmrân-ı Selsi	136 ^b , 137 ^a	176, 177	320, 321
363	Ebu'l-Hüseyn-i Mervi'r-rûdi	137 ^a	177	321, 322
364	Ebu Hâmid-i Dostân	137 ^a -138 ^a	178	322, 323
365	Bâb-ı Fergani	138 ^a	178, 179	323
366	Ebu Mansur b. Ahmed el-İsfahani	138 ^a , 138 ^b	179	323, 324
367	Ebu Nasr-ı Serrâc	138 ^b	179, 180	324
368	Ebu'l-Fazl b. Ebu'l-Hasan es-Serahsi	138 ^b -139 ^b	180	324-326
369	Hâlû-yı Nişaburi	139 ^b	181	326, 327
370	Ebu'l-Abbâs el-Kassâb el-Âmili	139 ^b -141 ^a	181, 182	327-329
371	Ahmed-i Nasr	141 ^a , 141 ^b	183	329, 330
372	Ebu Aliyy-i Siyah	141 ^b , 142 ^a	183, 184	330, 331
373	Ebu Aliyy-i Dekkâk	142 ^a -143 ^a	184, 185	331-334
374	Ebu Ali eş-Şebevî el-Mervezi	143 ^a -144 ^a	185, 186	334, 335
376	Ebu'l-Kasım Bişr-i Yasin	144 ^b , 145 ^a	186, 187	335, 336
377	Lokman-ı Serahsi	144 ^a , 144 ^b	187, 188	336, 337

Sıra	Suflerin Eserlerde Geçen Adları	Nefehâtü'l-Üns	Nesâyimü'l-Mahabbe	Fütûhu'l-Mücâhidîn
378	Muhammed Kassab-ı Âmili	145 ^a , 145 ^b	188, 189	337
379	Ebu'l-Hasan Harakâni	145 ^b , 146 ^a	189, 190	337-339
380	Ebu Abdillah ed-Dâsitâni	146 ^a , 146 ^b	190	339
381	Ebu Said b. Ebu'l-Hayr	146 ^b -150 ^a	191-193	339-347
382	Ebu'l-Kasım Gûrgâni	150 ^a , 150 ^b	193, 194	347, 348
383	Hace Muzaffer b. Ahmed b. Hamdân	150 ^b , 151 ^a	194	348
384	Maşûk-ı Tûsi	151 ^a , 151 ^b	194, 195	348, 349
385	Emir Aliyy-i Abû	151 ^b , 152 ^a	195	349, 350
386	Ebu Abdirrahman es-Sülemi en-Nişaburi	152 ^a , 152 ^b	195, 196	350-352
387	Hüseyin b. Muhammed b. Musa es-Sülemi	152 ^b , 153 ^a	196	352
388	Ebu Sehl es-Sa'lûki	153 ^a	196, 197	352, 353
389	Ebu'l-Kasım Kuşeyri	153 ^a , 153 ^b	197	353, 354
390	Ebu'l-Abbas-ı Şakkâni	153 ^b , 154 ^a	197, 198	354, 355
391	Ebu'l-Fazl Muhammed b. Hasen el-Hatli	154 ^a , 154 ^b	198, 199	355, 356
392	Ali b. Osman b. Ebi Ali el-Celâbi el-Gaznevi	154 ^b , 155 ^a	199	356
393	Hace Ahmed-i Hammâdi Serahsi	155 ^a , 155 ^b	199, 200	356, 357
394	Edib-i Kemendi	155 ^b	200	357
395	Ebu'l-Hasan-i Mesnâ	155 ^b , 156 ^a	200, 201	357, 358
396	Ahmed-i Neccâr Esterâbâdi	156 ^a	201	358
397	Ebu Zûr'a-i Razi	156 ^a , 156 ^b	201	358
398	Ebu Zûr'a-i Erdebili	156 ^b , 157 ^a	201, 202	358, 359
399	Ebu Abdillah el-müştehir bi-Bâlûni	157 ^a	202	359
400	Ebu Abdillah-ı Bakû	157 ^a -158 ^a	202, 203	359-361
401	Mümin-i Şirazi	158 ^a , 158 ^b	203	361
402	Ebu İshak-ı Şami	158 ^b	203, 204	361, 362
403	Hoca Ebu Ahmed-i Abdâl-ı Çeşti	158 ^b , 159 ^a	204	362, 363
404	Hoca Muhammed b. Ebi Ahmed el-Çeşti	159 ^a , 159 ^b	205	363
405	Hoca Yusuf b. Muhammed b. Sem'an	159 ^b -160 ^b	205, 206	363, 364
406	Hoca Mevdûd-ı Çeşti	160 ^b -162 ^b	206, 207	364-368
407	Hoca Ahmed b. Mevdud b. Yusuf el-Çeşti	162 ^b , 163 ^a	207	368
408	Ebu'l-Velid Ahmed b. Ebi'r-Recâ	163 ^a , 163 ^b	207, 208	368, 369
409	Ebu İsmail Abdullah b. Ebi Mansur Muhammed el-Ensari el-Herevi	163 ^b -165 ^b	208-210	369-372

Sıra	Suflerin Eserlerde Geçen Adları	Nefehâtü'l-Üns	Nesâyimü'l-Mahabbe	Fütûhu'l-Mücâhidîn
410	Hoca Yahya b. Ammâr eş-Şeybâni	165 ^b -166 ^b	210, 211	372-374
411	Ebu Abdillâh-ı Tâki	166 ^b -167 ^b	211	374, 375
412	Ebu'l-Hasan Bîşr-i Senceri	167 ^b	212	375, 376
413	Kâkâ Ebu'l-Kasr-ı Büsti	167 ^b	212	376
414	Kâkâ Ahmed-i Sünbül ve biraderi Hürçe	167 ^b	212	376
415	Ebu Mansur Muhammed el-Ensari	167 ^b , 168 ^a	212, 213	376, 377
416	Ebu Mansur-ı Suhte	168 ^a	213	377
417	Ahmed-i Çeşti ve biraderi Hoca İsmail Çeşti	168 ^a -169 ^a	213, 214	377, 378
418	Ebu Hafs-ı Gavurdani	168 ^b , 169 ^a	-	378, 379
419	Ahmed-i Hacı	169 ^a , 169 ^b	214	379
420	Ebu Seleme-i Bâverdi	169 ^b	214	379
421	Ebu Aliyy-i Keyyâli	169 ^b	214	379
422	Ebu Aliyy-i Zerger	169 ^b	214	379
423	Ebu Ali Püteger	169 ^b	214	379
424	Ebu Nasr-ı Kabbâni	169 ^b , 170 ^a	215	379, 380
425	İsmail Nasrâbâdi	170 ^a	215	380
426	Ebu Mansur-ı Kârûz	170 ^a	215	380
427	İsmail Debbâs-ı Cirefti	170 ^a	215	380
428	Ebu Said-i Muallim	170 ^a	215	380
429	Muhammed Ebu'l-Hafs-ı Kürti	170 ^a	215, 216	380
430	Şeyh 'Amû	170 ^a , 170 ^b	216	380, 381
431	Ahmed-i Kûfâni	170 ^b	216	381
432	Ebu'l-Hasan-ı Neccâr	170 ^b -173 ^b	216, 217	381-386
433	Ebu'l-Leys-i Kuşenci	173 ^b , 174 ^a	217	386, 387
434	Muhammed b. Abdillâh-ı Kâzur-ı Herevi	174 ^a -174 ^b	217	387
435	Kurbenc	174 ^b	218	387
436	Hoca Hayrçe	174 ^b , 175 ^a	218, 219	387, 388
437	Ebu Abdillâh Ahmed b. Abdirrahman b. Nasr el-Mâlîni	175 ^a , 175 ^b	219	388, 389
438	Ebu Nasr b. Ebu Cafer b. Ebî İshak el-Herevi el-Hanâcebâdi	175 ^b , 176 ^a	219, 220	389
439	Sultan Mecdeddin-i Talibe	176 ^a , 176 ^b	220, 221	389, 390
440	Ebu Abdillâh-ı Muhtar b. Ahmed el-Herevi	176 ^b , 177 ^a	221, 222	390, 391
441	Ebu Zer-i Büzcâni	177 ^a	222	391, 392
442	Şeyhülislam Ahmed en-Namiki el-Câmi	177 ^a -182 ^b	222-225	392-400
443	Ebu Tahir-i Kürd	182 ^b -183 ^b	225, 226	400-402
444	Ebu Aliyy-i Fârmedi	183 ^b -184 ^b	226, 227	402-404
445	Ebu Bekr b. Abdillâh et-Tûsi en-Nessâc	184 ^b , 185 ^a	227, 228	404

Sıra	Suflerin Eserlerde Geçen Adları	Nefehâtü'l-Üns	Nesâyimü'l-Mahabbe	Fütûhu'l-Mücâhidîn
446	Muhammed b. Muhammed el-Gazzâli	185 ^a -187 ^b	228, 229	404-408
447	Ahmed-i Gazzâli	187 ^b , 188 ^a	230	408, 409
448	Hoca Yusuf-ı Hemedâni	188 ^a -189 ^b	230-232	409-411
449	Hoca Abdülhalık-ı Gücdüvâni	189 ^b -190 ^b	232, 233	411-413
450	Hoca Arif-i Rivkerdi	190 ^b	233, 234	413
451	Hoca Mahmud-ı Encir Fagnevi	190 ^b	234	413
452	Hoca Aliyy-i Râmeyteni	190 ^b , 191 ^a	234	413, 414
453	Hoca Muhammed Baba Semmâsi	191 ^a , 191 ^b	235, 236	414, 415
454	Seyyid Emir Külâl	191 ^b -192 ^b	236, 237	415, 416
455	Kusem Şeyh	192 ^b , 193 ^a	237, 238	416, 417
456	Halil Ata	193 ^a , 193 ^b	238, 239	417, 418
457	Hoca Bahaeddin Nakşibend	193 ^b -195 ^b	239-243	418-428
458	Hoca Alaeddin-i Attar	195 ^b -197 ^b	243, 244	428-431
459	Hoca Muhammed Parsa	197 ^b -199 ^b	244-248	431-435
460	Hoca Ebu Nasr-ı Parsa	199 ^b , 200 ^a	248, 249	435
461	Hoca Hasen-i Attar	200 ^a , 200 ^b	249, 250	435, 436
462	Mevlana Yakub-ı Çerhi	200 ^b -201 ^b	250, 251	436-438
463	Hoca Alaeddin-i Gücdüvâni	201 ^b	251, 252	438
464	Mevlana Nizâmeddin-i Hâmûş	201 ^b -203 ^a	252, 253	438-441
465	Hoca Abdullah İmam-ı Isfahani	203 ^a , 203 ^b	253, 254	441, 442
466	Mevlana Sadeddin-i Kaşgari	203 ^b -205 ^a	254-256	442-444
467	Hoca Ubeydullah el-Ahrar	205 ^a -209 ^a	256-261	444-455
468	Mevlana Kasım	-	258, 259	-
469	Mevlana Câmî	-	-	455, 458
470	Hocaga	-	-	458
471	Hoca Muhammed Yahya	-	-	458
472	Hoca Abdülhalık	-	-	458, 459
473	Monlazade Etrâri	-	-	459
474	Monla Muhammed Bedahşi	-	-	459, 460
475	Şeyh İlahi	-	-	460-465
476	Emir Seyyid el-Buhari	-	-	465-470
477	Ebu'l-Hasan-i Besti	209 ^a	259	470, 471
478	Hasan-i Sekkâk	209 ^a	259	471
479	Muhammed b. Hameviyye el-Cüveyni	209 ^a , 209 ^b	259, 260	471
480	Aynu'l-Kuzzât-ı Hemedâni	209 ^b -210 ^b	260, 261	471-473
481	Berke-i Hemedâni	210 ^b	261	473
482	Şeyh Fetha	210 ^b	261	473
483	Ziyaeddin Ebu'n-Necib-i Abdü-kadir es-Sühreverdi	210 ^b , 211 ^a	262	473, 474
484	Şeyh Ammâr-ı Yâsir	211 ^a , 211 ^b	262, 263	474, 475
485	Rûzbihân-ı Kebir	211 ^b	263	475
486	İsmail Kasri	211 ^b	263	475
487	Necmeddin Kübra	211 ^b -215 ^a	263-268	475-480

Sıra	Suflerin Eserlerde Geçen Adları	<i>Nefehâtü'l-Üns</i>	<i>Nesâyimü'l-Mahabbe</i>	<i>Fütûhu'l-Mücâhidîn</i>
488	Mecdeddin Bağdadi	215 ^a -217 ^a	268, 269	480-485
489	Sadeddin Hamevi	217 ^a -218 ^a	269, 270	485-497
490	Seyfeddin Bahurzi	218 ^a -219 ^a	270-272	487, 488
491	Aynüzzaman Cemaledin Gili	219 ^a , 219 ^b	272, 273	488, 489
492	Baba Kemal-i Cendi	219 ^b , 220 ^a	273, 274	489, 490
493	Hoca Ebu'l-Vefa Harezmi	220 ^a	274	490, 491
494	Pehlevân Mahmud-ı Pakka-yâr	-	275, 276	-
495	Necmeddin Râzi el-maruf bi-Necmeddin Dâye	220 ^a , 220 ^b	276, 277	491, 492
496	Radiyeddin Ali Lâlâ el-Gaznevi	220 ^b -221 ^b	277-279	492-494
497	Cemâleddin Ahmed-i Cürfâni	221 ^b , 222 ^a	279, 280	494, 495
498	Nureddin Abdurrahman İsfarâ'înî el-Kesreki	222 ^a , 222 ^b	280	495, 496
499	Rükneddin Alaüddevle Ahmed b. Muhammed el-Beyâbânki	222 ^b -225 ^a	280-283	496-500
500	Ahi Ali Mısri	225 ^a , 225 ^b	283, 284	500, 501
501	Necmeddin Muhammed b. Muhammed el-Erkani	225 ^b	284	501
502	Ahi Muhammed Dihistani	225 ^b -226 ^b	285, 286	501-503
503	Takiyeddin Ali ed-Düsti es-Simnâni	226 ^b , 227 ^a	287	503, 504
504	Emir Seyyid Ali b. Şehâb b. Muhammed el-Hemedâni	227 ^a	287, 288	504
505	Şeyh Abdullah-ı Gürcistani	227 ^a , 227 ^b	288, 289	504, 505
506	Baba Muhammed-i Tûsi	227 ^b , 228 ^a	289	505
507	Ahi Ali Kutluk Şah	228 ^a	289	505
508	Hafız Bahaeddin Ömer-i Ebredihi	228 ^a -229 ^b	289, 290	505-508
509	Hace Abdurrahman-ı Gevhâreger	-	290-292	-
510	Mevlana Fahreddin Lûristani	229 ^b -230 ^b	292, 293	508, 509
511	Şah Ali Ferahi	230 ^b -231 ^a	293, 294	509, 510
512	Muhammed Şah-ı Ferahi	231 ^a	294	510
513	Bahaeddin-i Ömer	231 ^a -232 ^a	294, 295	510-512
514	Mevlana Şemseddin Muhammed Esed	232 ^a , 232 ^b	295, 296	512, 513
515	Bahaeddin Veled	232 ^b -233 ^b	296, 297	513-515
516	Seyyid Burhaneddin Muhakkik	233 ^b	297, 298	515, 516
517	Mevlana Celâleddin Muhammed el-Belhi er-Rûmi	233 ^b -236 ^a	298-302	516-520
518	Mevlana Şemseddin Muhammed b. Ali b. Melikdâd et-Tebrizi	236 ^a -238 ^a	302-304	520-523
519	Selahaddin-i Firidûn el-Konevi el-maruf bi-Zerkûb	238 ^a	304, 305	523

Sıra	Suflerin Eserlerde Geçen Adları	<i>Nefehâtü'l-Üns</i>	<i>Nesâyimü'l-Mahabbe</i>	<i>Fütûhu'l-Mücâhidîn</i>
520	Hüsameddin Hasan b. Muhammed b. Hasan b. Ahi Türk	238 ^a -239 ^a	305-307	523-525
521	Sultan Veled	239 ^a -240 ^a	307-309	525-527
522	Şehabeddin Sühreverdi	240 ^a , 240 ^b	309	527, 528
523	Necibeddin Ali b. Buzgaş eş-Şirazi	240 ^b -241 ^b	310, 311	528, 529
524	Zahireddin Abdurrahman b. Ali b. Buzgaş	241 ^b	311, 312	529, 530
525	Muhammed-i Yemeni	241 ^b -243 ^a	312, 313	530-532
526	İbrahim Meczip	243 ^a , 243 ^b	313	532, 533
527	Cemâleddin-i Lori	243 ^b , 244 ^a	313, 314	533, 534
528	Şemseddin Safi	244 ^a , 244 ^b	314	534
529	Nureddin Abdüssamed-i Natnazi	244 ^b	314	534, 535
530	İzzeddin Mahmud el-Kâşi	244 ^b , 245 ^a	315	535-537
531	Kemâleddin Abdürrezzak-ı Kâşi	245 ^b -250 ^b	315, 316	537-547
532	Nureddin Abdurrahman el-Mısri	250 ^b	316, 317	547
533	Zeynüddin Ebu Bekr el-Hafi	250 ^b -252 ^a	317, 318	547-550
534	Abdüllatif el-Makdisi	-	-	550-552
535	Abdül Mu'ti	-	-	552, 553
536	Abdürrahim Merzifoni	-	-	553-555
537	Taceddin İbrahim el-Karamani	-	-	555, 556
538	Hacı Halife el-Kastamoni	-	-	556-558
539	Vefa el-Konevi	-	-	559-562
540	Rüstem Halife-i Burusevi	-	-	562, 563
541	Emir Kıvamüddin Sincani	252 ^a -253 ^a	318, 319	563-565
542	Hoca Şemseddin Muhammed el-Kûsi	253 ^a , 253 ^b	319, 320	565, 566
543	Mevlana Zeyneddin Ebû Bekr-i Tâybâdi	253 ^b -255 ^a	320-322	566-569
544	Mevlana Celâleddin Mahmud Zahid-i Mürgabi	255 ^a	322	569
545	Mevlana Celâleddin Ebu Yezid-i Pürâni	255 ^a -256 ^a	322, 323	569-571
546	Mevlana Zahireddin- Halveti	256 ^a , 256 ^b	323, 324	571, 572
547	Sadreddin el-Hayavi eş-Şirazi	-	-	572, 573
548	Pir İlyas-ı Amasiyyevi	-	-	573
549	Zekeriyya-yı Halveti	-	-	573
550	Abdurrahman Çelebi	-	-	573, 574
551	Seyyid Yahya eş-Şirvâni	-	-	574, 575
552	Pir Şükrullah Halveti	-	-	575, 576
553	Dede Ömer er-Rüşeni	-	-	576
554	Mevlana Ali el-Halveti	-	-	576, 577
555	Mevlana Habib-i Ömer el-Halveti el-Karamani	-	-	577-579

Sıra	Suflerin Eserlerde Geçen Adları	Nefehâtü'l-Üns	Nesâyimü'l-Mahabbe	Fütûhu'l-Mücâhidîn
556	Çelebi Halife el-Karamani	-	-	579-583
557	Bahaeddin Zekeriyya Mültâni	256 ^b , 257 ^a	324	583
558	Nizameddin Halid-i Dehlevi (Nizameddin-i Evliya)	257 ^a , 257 ^b	325, 326	583-585
559	Ferid Şekker-genc	-	326, 327	-
560	Mevlana Fahrüddin-i Zahid	-	327	-
561	Alaüddin-i Kirmani	-	327, 328	-
562	Hace İmâd-ı Halec	-	328	-
563	Hace Mahmud-ı Müydüz	-	329	-
564	Emir Alim-i Devâlici	-	329, 330	-
565	Kadı Seferüddin-i Büheyrâ	-	330	-
566	Kadı Safiyyüddin-i Büheyrâ	-	330, 331	-
567	Emir Şerefüddin-i Eşref	-	331	-
568	Kadı Reis	-	331	-
569	Mevlana Raziyyüddin Nebi	-	331, 332	-
570	Mevlana Mecdüddin Hacı	-	332	-
571	Hace Rahat	-	332	-
572	Mevlana Reşidüddin-i Na'zi	-	332, 333	-
573	Hace Ebu Bekr-i Cam	-	333	-
574	Ziyaüddin-i Rumi	-	333, 334	-
575	Necibüddin-i Mütevekkil	-	334	-
576	Kırk Abdal	-	334	-
577	Mevlana Kerimüddin-i Mev'idi	-	334, 335	-
578	Muhyiddin Ali-i Çiştî	-	335	-
579	Derviş Beşir	-	335	-
580	Mevlana Sarrac Hafız	-	335, 336	-
581	Seyyid Cemal-i Surh	-	336	-
582	Hacı Kerimüddin-i Nimgür	-	336	-
583	Mevlana Hüsamüddin-i Galbek	-	337	-
584	Mir-i Büzürg ve Mir Hord el-marur bi-Sâdât-ı Nûh'ka	-	337	-
585	Mevlana Kemalüddin-i Zahid	-	337, 338	-
586	Reşn Evliya	-	338	-
587	Mahmud-ı Bihâri	-	338	-
588	Ebu Bekr-i Tûsi ve Melikyâr-ı Perrân	-	339	-
589	Mevlana Nizamüddin-i Kelami	-	339	-
590	Şeyh Mücîr	-	339, 340	-
591	Kutbuddin Bahtiyar-ı Kâki	-	340	-
592	Kadı Hamidüddin-i Nâgûri	-	341, 342	-
593	Melik Nasirüddin Mahmud	-	342	-
594	Şeyh Şâdi	-	342	-
595	Abdullah es-Savma'î	257 ^b , 258 ^a	342, 343	585
596	Muhyiddin Abdülkadir Cili (Geylani)	258 ^a -259 ^b	343, 344	585-587
597	Hammâd-ı Debbâs	259 ^b -260 ^b	344-346	587-589

Sıra	Suflerin Eserlerde Geçen Adları	Nefehâtü'l-Üns	Nesâyimü'l-Mahabbe	Fütûhu'l-Mücâhidîn
598	Sadaka-i Bağdadi	260 ^b , 261 ^a	346, 347	589, 590
599	Seyfeddin Abdülvehhâb	261 ^a , 261 ^b	347	590, 591
600	Ebu Muhammed Abdurrahman et-Tafsuneci	261 ^b -262 ^b	347, 348	591-594
601	Ebu Ömer Sarifini	262 ^b -267 ^a	348, 349	594-601
602	Bekâ b. Battu	267 ^a -267 ^b	349	601, 602
603	Kadibü'l-Bân-ı Mûsîli	267 ^b -268 ^a	350	602, 603
604	Muhammed el-Avâni İbnü'l-Kâ'id	268 ^a , 268 ^b	351	603
605	Ebussuud b. eş-Şebl	268 ^b , 269 ^a	351, 352	603-605
606	Ebu Medyen el-Mağribi	269 ^a -270 ^b	352-354	605-607
607	Ebu'l-Abbas b. Ureyf es-Sanhâci el-Endülûsi	270 ^b , 271 ^a	354	607, 608
608	Ebu Rabî'i el-Kefif el-Mâlek	271 ^a , 271 ^b	354, 355	608, 609
609	Adiyy b. Misafir eş-Şâmi	271 ^b	355	609, 610
610	Seyyid Ahmed b. Ebi'l-Hasan er-Rufâ'i	271 ^b -273 ^a	356	610-612
611	Hayat b. Kays el-Harrani	273 ^a , 273 ^b	356, 357	612, 613
612	Şeyh Câgir	273 ^b	357	613
613	Ebu Abdillah Muhammed b. İbrahim el-Kureşi el-Haşimi	273 ^b , 274 ^a	357	613, 614
614	Ebu'l-Hasan Ali b. Hamid es-Saidi	274 ^a , 274 ^b	358	614, 615
615	Ebu İshak b. Zarif	274 ^b	358	615
616	İbnü'l-Farız el-Hamevi	274 ^b -277 ^b	358-360	615-621
617	İbrahim b. Mi'sâr el-Caberi	277 ^b , 278 ^a	360, 361	621
618	Muhyiddin Muhammed b. Ali İbnü'l-Arabi	278 ^a -283 ^a	361, 362	621-632
619	Sadreddin Muhammed b. İshak el-Konevi	283 ^a -284 ^a	362, 363	632-634
620	Müeyyededdin el-Cendi	284 ^a -285 ^a	364	634, 635
621	Sadeddin Fergani	285 ^a -286 ^a	364-366	635-638
622	Musa Sedrâni	286 ^a -287 ^b	366, 367	638-640
623	İsa Hettâr-ı Yemeni	287 ^b , 288 ^a	367	640
624	Ebu'l-Gays Cemil el-Yemeni	288 ^a , 288 ^b	367, 368	640-642
625	Ebu'l-Hasan-i Mağribi eş-Şâzili	288 ^b -290 ^b	369	642-645
626	Yasin el-Mağribi el-Haccâm el-Esved	290 ^b	370	645
627	Ebu'l-Abbas el-Mürsi	290 ^b , 291 ^a	370, 371	645-647
628	Şeyh Sa'd-ı Haddâd ve müridi ve Şeyh Cevher	291 ^a , 291 ^b	371	647
629	Ahmed b. Ca'd ve Şeyh Said	291 ^b , 292 ^a	371, 372	647, 648
630	Necmeddin Abdullah b. Muhammed el-İsfahani	292 ^a -293 ^a	372, 373	648-650
631	Hoca Kutbuddin Yahya-yı Câmî Nişaburi	293 ^a , 293 ^b	374	650, 651

Sıra	Sufilerin Eserlerde Geçen Adları	Nefehâtü'l-Üns	Nesâyimü'l-Mahabbe	Fütûhu'l-Mücâhidîn
632	Mir Gıyas	-	375	-
633	Ebu Muhammed-i Abdullah el-Mercâni el-Mağribi	293 ^b	375, 376	651
634	Ebu Abdillah (İbni'l-Mutarrif el-Endelisi)	293 ^b , 294 ^a	376	651, 652
635	Süleyman-ı Türkmani	294 ^a	376, 377	652
636	Ali Kürdi	294 ^a -295 ^a	377, 378	652, 653
637	Şeyh Müferrih	295 ^a , 295 ^b	378, 379	653, 654
638	Ebu'l-Abbas-ı Demenhûri	295 ^b , 296 ^a	379, 380	654, 655
639	Şeyh Reyhan	296 ^a , 296 ^b	380	655, 656
640	Alaeddin el-Harezmi	296 ^b , 297 ^a	380, 381	656, 657
641	İmam Abdullah Yafi'î el-Yemeni	297 ^a , 297 ^b	381, 382	657, 658
642	Şehabeddin Sühreverdi el-Maktûl	297 ^b -298 ^b	382, 383	658, 659
643	Hace Ahmed Yesevi	-	383	-
644	Kutbuddin Haydar	-	383, 384	-
645	Hakim Ata	-	384	-
646	İsmail Ata	-	384	-
647	İshak Ata	-	385	-
648	Hace Bahauddin	-	385	-
649	Hace Bayezid	-	385	-
650	Hace Halil	-	385	-
651	Korkut Ata	-	385	-
652	Ali Ata	-	385	-
653	Kılıç Ata	-	386	-
654	Sadr Ata	-	386	-
655	Hubbi Hace	-	386	-
656	Yigit Ahmed	-	386	-
657	Kök Şeyh	-	386	-
658	Timurçi Ata	-	386	-
659	Zehhâd Han	-	387	-
660	Ebu'l-Hasan Işki	-	387	-
661	Mahmud Şeyhzade	-	387	-
662	Huday Kuli Şeyh	-	387	-
663	Muhammed Şeyh	-	387	-
664	İlyas Şeyh	-	388	-
665	Şeyhzade Ebu'l-Hasan	-	388	-
666	Şeyh Muhammed-i Sufi	-	388	-
667	Ebu Musa Şeyh	-	388	-
668	Şeyh Sultan-ı Sufi	-	388	-
669	Kişlig Ata	-	389	-
670	Ömer Ata	-	389	-
671	Seyyid Ata	-	389	-
672	Bâb-i mâ Hüseyin	-	389	-
673	Zengi Ata	-	389	-
674	Hasan Şeyh	-	390	-

Sıra	Sufilelerin Eserlerde Geçen Adları	<i>Nefehâtü'l-Üns</i>	<i>Nesâyimü'l-Mahabbe</i>	<i>Fütûhu'l-Mücâhidîn</i>
675	Yusuf Şeyh	-	390	-
676	Hacı Şeyh	-	390	-
677	Edib Ahmed	-	390, 391	-
678	Mevlana Kelân-ı Ziyaretgahi	-	391, 392	-
679	Mevlana Nizamüddin Ahmed	-	392	-
680	Baba Süngü	-	392	-
681	Ebu Mansur-ı Mâturîdi	-	392, 393	-
682	Burhanüddin-i Sagarçi	-	393	-
683	Seyyid Nimetullah	-	393	-
684	Cemal-i Nükâni	-	393, 394	-
685	Abdullah-ı Bernişâbâdi	-	394	-
686	Reşid-i Bidvâzi	-	394	-
687	Şah-ı Bidvâzi	-	394, 395	-
688	Şeyh San'an	-	395	-
689	Mir Kâriz	-	395	-
690	Şah-ı Ziyaretgahi	-	395, 396	-
691	Mevlana Muhammed Tebâdegâni	-	396-398	-
692	Hace Abdülaziz-i Câmî	-	398	-
693	Mevlana Alaüddin	-	398	-
694	Mevlana Ebu'l-Hayr	-	399	-
695	Mevlana Şihâbüddin	-	399	-
696	Mevlana Hacı	-	399	-
697	Mevlana Sa'duddin	-	399, 400	-
698	Mevlana Muhyi	-	400	-
699	Mukri Mahmud	-	400	-
700	Mevlana Vecihüddin	-	400, 401	-
701	Mevlana Muhammed-i Emin	-	401	-
702	Derviş Muhammed Bihre	-	401	-
703	Derviş Mansur	-	402	-
704	Derviş Hasan-ı Şehrâşüb	-	402	-
705	Derviş Muhammed-i Gâzergâhi	-	402, 403	-
706	Mevlana Muhammed-i Horasani	-	403	-
707	Derviş Seyyid Hasan	-	403, 404	-
708	Hace Evhad-ı Müstevfi	-	404	-
709	Baba Ali-i Hoşmerdân	-	404	-
710	Şeyh Nureddin Muhammed	-	404, 405	-
711	Mir Haydar-ı Fahrîbâyi	-	405	-
712	Mevlana Muhammed-i Arab	-	405	-
713	Sa'dullah-i Zengüle	-	405	-
714	Sadrüddin Revvâsi	-	405, 406	-
715	Mevlana Mirzeyn	-	406	-
716	Hace Muhammed-i Mehine	-	406	-
717	Hace Rüknüddin-i Mehine	-	406	-
718	Mevlana Tacuddin Ahmed-i Şiceni	-	407	-

Sıra	Suflerin Eserlerde Geçen Adları	Nefehâtü'l-Üns	Nesâyimü'l-Mahabbe	Fütûhu'l-Mücâhidîn
719	Hace Muhammed-i Çahû	-	407	-
720	Hace Mahmud-ı Ferenhodi	-	407, 408	-
721	Derviş Behlül	-	408	-
722	Hace Pir Ahmed-i Nakkâş	-	408	-
723	Şeyh Yahya	-	408	-
724	Mevlana Şemseddin Ma'dâbâdi	-	408, 409	-
725	Mir Müflisi	-	409	-
726	Baba Hâki	-	409, 410	-
727	Baba Hasan-i Kandehâri	-	410	-
728	Baba Kûki	-	410	-
729	Baba Ali-i Mest-i Nesâyi	-	410, 411	-
730	Baba Hoş Kildi	-	411	-
731	Seyyid Muhammed-i Medeni	-	411, 412	-
732	Baba Behlül	-	412	-
733	Baba Ali-i Pây-ı Hisâri	-	412	-
734	Baba Tilençi	-	412, 413	-
735	Baba Piri	-	413	-
736	Baba Hasan-ı Türk	-	413, 414	-
737	Baba Celil	-	414	-
738	Baba Şihâb	-	414	-
739	Baba Sarıg Pülâd	-	414	-
740	Şeyh İlyas	-	415	-
741	Mevlana Mir İmam	-	415	-
742	Mevlana Şerefüddin-i Yezdi	-	415	-
743	Mevlana Hümamüddin-i Kelâbâdi	-	416	-
744	Evhadüddin-i Hamid el-Kirmani	298 ^b -300 ^b	416, 417	659-663
745	Emir Seyyid Kasım Tebrizi	300 ^b -302 ^a	418, 419	663-666
746	Hakim Sena'i Gaznevi	302 ^a -303 ^b	419-421	666-668
747	Feridüddin-i Attar-ı Nişaburi	303 ^b -304 ^b	421-423	668-670
748	Şerefeddin Muslih b. Abdullah es-Sa'di eş-Şirazi	304 ^b	423, 424	670
749	Fahreddin b. İbrahim İraki	304 ^b -306 ^b	424-426	670-674
750	Emir Hüseyini	306 ^b , 307 ^a	426, 427	674, 675
751	Evhâd-ı İsfahani	307 ^a , 307 ^b	427, 428	675
752	Efdalüddin Bedile'l-Hakaik el-Hakani	307 ^b	429, 430	675, 676
753	Şeyh Nizami	307 ^b -308 ^b	430, 431	676, 677
754	Hüsrev-i Dehlevi	308 ^b , 309 ^a	431, 432	677, 678
755	Hasan-ı Dehlevi	309 ^a	432, 433	678, 679
756	Kemal Hocendi	309 ^a , 309 ^b	433, 434	679, 680
757	Mevlana Muhammed Şirîn Mağribi	309 ^b , 310 ^a	434, 435	680, 681
758	Seyyid Nâsır-ı Hüsrev	-	435	-
759	Şeyh Azeri	-	435, 436	-

Sıra	Sufilelerin Eserlerde Geçen Adları	Nefehâtü'l-Üns	Nesâyimü'l-Mahabbe	Fütûhu'l-Mücâhidîn
760	Mevlana Lütü	-	436	-
761	Mevlana Mukimi	-	436, 437	-
762	Mevlana Eşref	-	437	-
763	Seyyid Nesimi	-	437	-
764	İmadüddin Fakih	-	437, 438	-
765	Şemseddin Muhammed Hafız-ı Şirazi	310 ^a , 310 ^b	438, 439	681, 682
766	Şeyhülislam (Herevi) ve Mahdumu Nuruddin Abdurrahman Câmi	-	439-441	-
767	Ali b. Meymun el-Mağribi	-	-	686, 687
768	Hamid b. Musa el-Kayseri (Somuncu Baba)	-	-	683, 684
769	Hacı Bayram-ı Veli	-	-	684
770	Akşemseddin b. Hamza	-	-	684-688
771	İbrahim b. Sarraf Hüseyin (İbrahim Tennûri)	-	-	688-690
772	Aşık Paşa	-	-	690
773	Geyikli Baba	-	-	690, 691
774	Yazıcıoğulları Ahmed Çelebi ve Muhammed Çelebi	-	-	691
775	Yunus Emre	-	-	691
776	Hacı Bektaş-ı Veli	-	-	691, 692
777	Rabia-i Adeviyye	310 ^b , 311 ^a	441, 442	692
778	Lübâbetü'l-Müte'abbide	311 ^a	442	692, 693
779	Meryemü'l-Basariyye	311 ^a	442	693
780	Reyhane-i Vâlihe	311 ^a	442	693
781	Mu'âzetü'l-Adeviyye	311 ^a	442, 443	-
782	Ükîretü'l-Âbide	311 ^a , 311 ^b	443	693
783	Şevâne	311 ^b	443	693, 694
784	Kürdiyye	311 ^b	443, 444	694
785	Hafsa b. Sirin	311 ^b , 312 ^a	444	694
786	Rabia-i Şâmiyye	312 ^a	444, 445	694, 695
787	Hakîme-i Dimaşkiyye	312 ^a , 312 ^b	445	695
788	Ümmi Hasan	312 ^b	445	695
789	Fatîma-i Nişaburiyye	312 ^b , 313 ^a	445, 446	695, 696
790	Zeytûne	313 ^a	446	696, 697
791	Fatîmatü'l-Berda'iyye	313 ^a	446, 447	697
792	Ümmi Ali zevce-i Ahmed b. Hadraviyye	313 ^a , 313 ^b	447	697
793	Ümmü Muhammed vâlide-i Şeyh Abdullahi'l-Hafif	313 ^b	447	697, 698
794	Fâtîma b. Ebu Bekr el-Kettâni	313 ^b	448	698
795	Fidda	313 ^b , 314 ^a	448	698, 699
796	Telmîze-i Serî-i Sakati	314 ^a , 314 ^b	448	699
797	Tuhfe	314 ^b -316 ^b	448, 449	699-702

Sıra	Sufilerin Eserlerde Geçen Adları	<i>Nefehâtü'l-Üns</i>	<i>Nesâyimü'l-Mahabbe</i>	<i>Fütûhu'l-Mücâhidîn</i>
798	Ümme Muhammed	316 ^b	449	702, 703
799	Bibik Merviyye	316 ^b	449	703
800	Duhter-i Ka'b	316 ^b , 317 ^a	449, 450	703
801	Fatıma b. Müsennâ	317 ^a , 317 ^b	450	703, 704
802	Cariye-i Sevdâ	317 ^b	451	704, 705
803	İmre'et-i Mechule	317 ^b , 318 ^a	451, 452	705
804	Cariye-i Mechule	318 ^a	452	705, 706
805	İmre'et-i Mısriyye	318 ^a	452	706
806	İmre'et-i Mısriyye-i Uhrâ	318 ^a , 318 ^b	452	706
807	İmre'et-i Harezmiyye	318 ^b	452, 453	706
808	Cariye-i Habeşiyiye	318 ^b , 319 ^a	453, 454	706, 707
809	İmre'et-i İsfahaniyye	319 ^a	454	707
810	İmre'et-i Farisiyye	319 ^a , 319 ^b	454, 455	707, 708
811	Penbeçe-i Müneccime	-	455	-
812	Cariye Süleyme	-	-	708

Tabloda görüldüğü üzere bu üç eserde toplam 812 sufiden bahsedilmiştir. Bunların 36'si Lamiî'nin, 160'ı da Nevâî'nin ilavesidir. Câmî'nin bahsettiği sufiler, her iki eserde de mevcuttur. Her iki eserde de kişiler, Câmî'nin takip ettiği kronoloji ve muhit esaslı usule göre sıralanmıştır. Mesela Câmî, kronolojik sıraya göre Bahaeddin Veled'i anlattığı yerin devamında Hz. Mevlana, Şems-i Tebrizi, Selahaddin-i Zerkub, Hüsameddin Çelebi ve Sultan Veled gibi Mevleviliğin büyüklerinden bahsetmiştir. Nevâî ve Lamiî de kendi ilavelerini, kronoloji ve muhit bakımından uygun gördükleri yerlere yapmışlardır.

Nevâî'nin esere yaptığı ilaveler, kişilerin isimlerinden de anlaşılacağı üzere daha çok Orta Asya muhitindeki Türkleri ve Hintleri içermektedir. Nevâî'nin ilavelerinde dikkati çeken hususlardan biri Seyyid Nesimi'den bahsetmiş olmasıdır. Ehl-i sünnet inancına sahip sufilerden bahseden *Nesâyimü'l-Mahabbe*'de Nevâî, Nesimi'nin hakikat ve irfan dolu şiirleri olduğunu ve yanlış anlaşıldığını vurgulamıştır (Eraslan, 1996: 437). Ahmed Yesevi ve onu takip eden silsileyi ele almasıyla Yeseviliğe dair en zengin bilginin Nevâî'nin eklemelerinde yer alması, dikkati çeken bir diğer husustur. Lamiî, Hoca Ahmed Yesevi gibi Anadolu'daki etkisi büyük olan bir sufiden bahsetmemiş fakat Bakû'deki Seyyid Yahya Şirvani'den bahsetmiştir. Kronolojik olarak üç müellifin de Seyyid Yahya Şirvani'den bahsetmesi müm-

künken sadece Lâmiî'nin eserinde yer alması dikkat çekicidir. Bu durum Halvetiliğin, Seyyid Yahya Şirvani'den sonra Anadolu'da kol-lara ayrılması ile açıklanabilir.

Nevâî, metin içinde yaptığı ilavelere dair özel bir açıklama yapmazken Lâmiî, mukaddimesi hariç esere ilave ettiği yerleri “*Mevlânâ Câmî silsile-i Zeyniyyeyi îrâd itmeyüp hemân Hazret-i Zeynüddîn-i Hâfî'nün zikr-i cemîli üzerine ihtisâr buyurmuşlar. Lâ-cerem bu fakîr ü hakîr ana ol silsile-i şerîfeden münşâ'ib olup iştihâra irişen 'azîzlerden ma'lûm idindüğüm bir mikdâr 'alâ vechi'l-ihisâr îrâd eyledüm.* (Lâmiî Çelebi, 1854: 550)” gibi ifadelerle bildirmiştir. Nitekim eserde bu ifadededen sonra Anadolu muhitindeki Zeyniyye tarikatı büyüklerinden Abdüllatif Makdisi, Şeyh Abdülmuti, Şeyh Abdürrahim Merzifoni, Şeyh Taceddin İbrahim Karamani, Şeyh Hacı Halife, Şeyh Vefa Konevi, Rüstem Halife-i Burusevi'den bahsetmiştir. Daha sonra da ilavelerinin bitip Câmî'nin metnine geri döndüğünü “*Bu hakîr anların havârik-'âdât ve ittilâ'-i zamâ'ir kısmından çok ahvâline muttal'em. Lîkin hemân bu kitâb zikr-i cemîllerinden hâlî olmasun diyü bu mikdâra ihtisâr, ihtiyâr olındı. Girü tezkire-i tercümeğe şürû' idelüm.* (Lâmiî Çelebi, 1854: 563)” gibi cümlelerle ifade etmiştir. Bu nedenle metinde Lâmiî'ye ait olan kısımlar belirgin vaziyettedir.

Metindeki kadın sufilerin isimleri; Rabiâtü'l-Adeviyye, Lübabe-tü'l-Müteabbide gibi birkaç sufi dışında genellikle Ümmi Hasan, Ümmi Hasan zevce-i Ahmed b. Hadraviyye, İmreet-i Mısıriyye, İmreet-i Harezmiyye isimlerinde olduğu gibi birinin annesi veya eşi oluşuyla ya da adı açıkça belirtilmemiş bir şekilde yer almaktadır. Bu isimler üç eserde de aynı şekildedir. Kadınların isimleriyle öne çıkmaması Feridüddin Attar'ın *Tezkiretü'l-Evliya*'da bahsettiği mahremiyet anlayışını hatırlatmaktadır. Nitekim Attar'ın eserindeki 72 kişinin sadece biri kadındır. O kişi de Rabiâtü'l-Adeviyye'dir. Attar, Rabiâtü'l-Adeviyye'den bahsettiği kısımda şunları söyler: *Şayet dinimizin üçte birini Aişe-i Sıddıka'dan (r.a) almak caizse, cariyelerinden (yani halefleri olan veli hanımlardan) dinimizi öğrenmek de (ve feyz almak) caizdir. Bir kadın Allahü Teala'nın yolunda er olursa artık ona kadın denemez. Nitekim Abbase-i Tûsî, “Yarın arasatta 'Ey erler!' diye nida edildiğinde önde gelen safına ilk önce ayağını basacak olan Hz. Mer-yem'dir,” demiştir* (Attar, 2012: 98). Bu sözler, dönemin anlayışını

yansıtması bakımından bazı kadın sufilerin neden kendi isimleriyle bilinmediklerini anlaşılır kılmaktadır.

Çalışmamız bu üç esere muhteva bakımından yapılmış bir mukayese olsa da tanıtılan sufilerin tercüme-i hâllerine örnek vermek, bu üç eserin metin itibariyle birbirilerine olan yakınlığını gözler önüne serecektir. Bunun için her üç eserde de yer alan ve yukarıdaki tabloda 18. Sırada olan sufi Ebu'l-Esved-i Râî seçilmiştir. Menkıbevi bir şekilde anlatılan sufilere örnek verebileceğimiz Ebu'l-Esved-i Râî hakkında sırasıyla *Nefehâtü'l-Üns*, *Nesâyimü'l-Mahabbe* ve *Fütûhu'l-Mücâhidîn*'de yazılanlar şöyledir:

ابوالاسود راعى رحمه الله نیز از مشایخ بوده است.

وقتی در بادیه اهل خود را گفت: «بدرود باش که من رفتم!» خواهر او مطهره او از شیر پر کرد و به وی داد و وی برفت. چون به طهارت احتیاج شد، خواست که طهارت کند از مطهره شیر بیرون آمد. از راه بازگشت و گفت: «آب ندارم که طهارت کنم، مرا آب واجبتر از شیر.» مطهره را از شیر تهی کرد و از آب پر، و رفت، هرگه طهارت کردی آب فرو آمدی، گرسنه شدی شیر. و چون تشنه و

(Jami, 1515: 17^b)

Ebu'l-Esved-i Râ'î kuddise sırruhu.

Bâdiyede bir kün öz ehliga ayttı kim bidrüd bol ki min bardım. Kız kardaşı mathara-sın süt bile toldurdı, tahâret vaktı matharasıdın süt koyıldı. Didi kim manga sütüdin su mühimrakdur. Kayttı dağı matharasın sütüdin hâli kıldı dağı su bile toldurdı. Tahâret vaktı matharadın su tökülür irdi ve açlık ve susuzluk vaktı süt. (Eraslan: 1996, 23)

Ebü'l-Esved-i Râ'î rahimehu'llâhu te'âlâ.

Ve bu dahı meşâyihdendür. Bir vaktde bâdiyede ehline eyitdi: Esen kalınız ki ben gitdüm. Kız karındaşı matharasını süd ile toldurup ana virdi. Ol dahı matharayı alup gitdi. Çün tahârete ihtiyâcı oldu. Diledi ki tahâret ide. Matharadan süd taşra çıkdı. Yoldan girü döndi. Ve eyitdi: Suyum yokdur ki tahâret idem. Bana südden su vâcibrekdür. Matharanun südin boşaldup su ile toldurdılar. Pes dönüp gitdi. Her vakt ki tahâret iderdi matharadan su akardı. Çünkim aç ve susuz olaydı süd çıkardı. (Lâmiî, 1854: 90, 91)

Bu üç metne bakıldığında hepsinin neredeyse birbirinin aynı olduğu görülür. Nevâî ve Lâmiî, Câmî'den aldıkları metni birebir çevirmişlerdir. Fakat bazen Nevâî'nin metinde bazı küçük değişiklikler

yaptığı görülmüştür. Eserlerde Ebu'l-Esved-i Râî'nin anlatıldığı gibi biyografik olmaktan ziyade menkıbe özelliği gösteren metinler bulunmakla birlikte sufilerin doğum tarihi, doğum yeri, ailesi, eğitimi gibi bilgilerden bahseden biyografik mahiyetteki metinler de vardır. Böyle bir metnin üç eserde de nasıl aktarıldığını göstermesi bakımından yukarıdaki tabloda 596. sırada yer alan Abdülkadir-i Geylanî'den bahsedilen kısım örnek verilecektir.

شیخ محیی الدین عبدالقادر الجیلی، قدس الله تعالی سرّه

کنیت وی ابو محمد است. علوی بود حسنی، نبیره ابو عبدالله صومعی است از جانب مادر و مادر وی، أم الخیر، أمة الجبار، فاطمة بنت ابي عبدالله الصومعی گفته است که: «چون فرزند من عبدالقادر متولد شد، هرگز در روز رمضان شیر نخورد.» یک بار هلال ماه رمضان به جهت ابر پوشیده ماند. از مادر وی پرسیدند، گفت: «امروز عبدالقادر شیر نخورده است.» آخر معلوم شد که آن روز رمضان بوده است. ولادت وی در سنه احدی و سبعین و اربعمائه بوده است، و وفات وی در سنه احدی و ستین و خمسمائه.

وی در سنه ثمان و ثمانین و اربعمائه به بغداد رسید و به جد تمام به تحصیل علوم مشغول شد، اول به قرانت قرآن و بعد از آن به فقه و حدیث و علوم ادبیه، پیش بزرگانی که در آن زمان متعین بودند. و به اندک روزگاری بر اقران خود فایق شد و از اهل زمان خود متمیز گشت، و در سنه احدی و عشرين و خمسمائه مجلس و عظ نهاد. وی را کرامات ظاهر و احوال و مقامات عالی بوده است.

(Jami, 1515: 258a-259a)

Şeyh Muhyiddin Abdulkâdir-i Cîlî. Kuddise sırruhu.

Künyetleri Ebû Muhammeddür. Nesebde Alevî Hasenî irmişler. Ana cânibidin Şeyh Abdullâh-ı Savma'îga nebîre bolurlar. Ve anaları Ümmü'l-hayr Emetü'l-cebbâr Fâtîme binti Abdillâh dipdür ki çün ferzendim Abdulkâdir mütevellid boldı, hergiz Ramazân ayıda süt içmedi. Velâdetleri tört yüz yitmiş birde irmiş ve vefâtları biş yüz altmış birde vâki' boluptur.

Alar tört yüz sikkizde Bagdâdka yittiler, vecd bile tahsilga meşgûl boldılar. Evvel Kurân kırâatı ve fikh ve hadîs ve ulûm-ı dîniyyeni tekml kıldılar. Ve ekser ulûmnı ol ekâbir kaşıda ki ol zamânda müte'ayyin irdiler, bilip ebnâ-yı zamânga fâyik boldılar. Ve biş yüz yigirmi birde meclis tutup halâyık nasîhat u va'zığa meşgûl boldılar. Alarda zâhir kerâmâtı ve ahvâl u makâmât hâlî köp ikendür. (Eraslan, 1996: 343, 344)

Şeyh Muhyiddin-i Abdülkâdir el-Cilî, Kuddise sırruhu:

Künyeti Ebû Muhammeddür. Aleviyy-i Hasanîdür. Ata tarafından Ebû ‘Abdillâh-ı Savma’înün nebiresidür. Ve anası ümmü’l-hayr, ümmetü’l-cebbâr, Fâtıma binti Ebi ‘Abdillâh es-Savma’î demişdür ki: Çün oğlum ‘Abdülkâdir togdı, hergiz Ramazânda süd almadı. Bir kerre hilâl-i Ramazân, yevm-i gaym olmagın ma’lûm olmadı. Anasından sordılar. Eyitdi: Bugün ‘Abdülkâdir süd içmedi. Âhir ma’lûm oldu ki ol gün Ramazân imiş. Vilâdetleri Hicretün dört yüz yitmiş birindedür. Vefâtları biş yüz altmış birindedür. ...

Hazret-i Şeyh Hicretün dört yüz seksen sekizinde Bagdâda irişdi. Ve tamâm cidd-ile tahsil-i ‘ulûma meşgûl oldu. Ol kırâ’at-ı Kur’âna ba’dehu fikh u hadise ve ‘ulûm-ı edebiyeye ol zamânda müte’ayyin olan ulular öninde şugl itdi. Ve az zamânda akrânına gâlib oldu. Ve ‘asrun ahâlîsinden temyiz buldı. Hicretün biş yüz yigirmi birinde meclîs-i va’z itdi. Ve anun zâhir kerâmâtı ve ahvâl u makâmâtı ‘âlî idi. (Lâmîi, 1854: 585, 586)

Abdülkadir Geylânî’den bahseden bu metinlerde; ailesi, doğum ve ölüm tarihleri, menkıbesi, seyahatleri ve tahsili ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Üç eserin de biyografik mahiyette olduklarını gösteren bu örnek de Câmî’den birebir tercüme edilmiş gibidir. Sadece Nevâî’nin metninde cümle yapılarında birkaç değişikliğin yapıldığı görülmüştür. Câmî ve Lâmîi’nin “*Bir kerre hilâl-i Ramazân, yevm-i gaym olmagın ma’lûm olmadı. Anasından sordılar. Eyitdi: Bugün ‘Abdülkâdir süd içmedi. Âhir ma’lûm oldu ki ol gün Ramazân imiş.*” diye anlattıkları olay, Nevâî’de tam olarak böyle değildir. Söz konusu kısım Nevâî’de “*Çün ferzendim Abdülkâdir mütevellid boldı, hergiz Ramazân ayda süt içmedi.*” şeklinde tercüme edilmiştir. Bu gibi küçük değişiklikler Nevâî’nin tercümesinde yer yer görülmektedir. Fakat Lâmîi, Câmî’nin metnini tam tercüme etmiştir. Lâmîi’nin ilaveleri, başladıkları ve bittikleri yer anlaşılacak şekilde belirgindir. Câmî’den çevirdiği metne açıklayıcı bir bilgi eklemek istediği zaman da minhu ibaresiyle derkenarda açıklama yapmıştır.⁷

⁷ Lâmîi’nin *minhu* kısaltmasıyla derkenarda yaptığı açıklamalar *Fütûhu’l-Mücâhidîn*’in yazma nüshalarında bulunmaktadır. Derkenardaki bu notlar için makaleye kaynaklık eden teze müracaat edilebilir.

Görüldüğü üzere Nevâî ve Lâmiî'nin eserleri her ne kadar Câmî'nin metninin tercümesi olsa da esere yaptıkları ilaveler, telif-tercüme mahiyetindeki ilk Türkçe sufi tabakat kitapları olmalarına sebep olmuştur. Bu da onların Türk edebiyatı için sahip olduklarını önemi gösterir.

SONUÇ

Câmî'nin eserini Türkçeye tercüme eden Nevâî ve Lâmiî, kendi yaşadıkları coğrafyada bilinen sufileri de eserlerine eklemiştir. Câmî'nin 616 sufiden bahseden metnine Nevâî, 160; Lâmiî, 36 sufi ilave etmiştir. Böylece bu üç eserde toplam 812 sufiden bahsedilmiştir. Her üç eser de Câmî'nin eserine uygun bir inşâ ile yazılmıştır. Fakat Nevâî ve Lâmiî'nin esere yaptığı ilaveler, bu eserleri birbirinden ayıran ve onlara telif-tercüme mahiyeti kazandıran bir özellik taşır. Nevâî'nin ilavelerinde dikkati çeken en önemli husus, 160 sufiyi ilave etmesinin yanı sıra Yeseviliğe dair en geniş bilgiye sahip olmasıdır. Lâmiî'nin eseri ise mukaddimesi ile öne çıkmaktadır. Lâmiî'nin mukaddimesinin önemi; ashab-ı sır, Hızır ve İlyas, kutb, imamân, evtâd, abdal, nücebâ, nukabâ, büdelâ, müftiler, müzekkirlere, meşâyih ve kadılar gibi diğer iki eserde ele alınmayan kavramların izah edilmesinden kaynaklanır. Bu kavramların derli toplu bir şekilde ele alındığı ilk Türkçe eserlerdendir. Anadolu coğrafyasında yaşamış sufilerin biyografisini veren ilk eserlerden olması ise *Fütûhu'l-Mücâhidîn*'in, diğer sahalara için de önemli bir kaynak olduğunu göstermektedir.

Eserler arasındaki farklara çalışma boyunca yapılan vurgu, her iki tercümenin de telif-tercüme mahiyetinde olduğunu göstermektedir. Bu eserlere müellifleri tarafından özel bir isim verilmiştir. Dolayısıyla günümüz araştırmacılarının bu eserleri kullanırken hangi eserden faydalandıklarını belirtmeleri, akademik açıdan ehemmiyet arz etmektedir. Tercümelerden herhangi birinden faydalanıp kaynak gösterilirken *Nefehâtü'l-Üns* ya da *Nefehâtü'l-Üns Tercümesi* gibi isimler kullanmak, Nevâî ve Lâmiî'nin ekledikleri kısımlar düşünülürse doğru bir tutum değildir. Bu nedenle önerimiz, Lâmiî'nin eserini kullanırken *Fütûhu'l-Mücâhidîn*, Nevâî'nin eserini kullanırken de *Nesâyimü'l-Mahabbe* adını kullanmaktır. Böylece Câmî'nin Farsça metninden mi yoksa Lâmiî ve Nevâî'nin Türkçe metninden mi faydalandığı, okuyucular açısından kesinlik kazanacaktır.

Kaynakça

- Durmuş, İ vd. (2010). "Tabakat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 39, İstanbul: TDV Yayınları, 288-301.
- Eraslan, K. (1996). *Alî-şîr Nevâyî, Nesâyimü'l-Mahabbe min Şemâyi-mi'l-Fütüvve, I Metin*. Ankara: TDK Yayınları.
- Feridüddin Attâr (2012). *Evliya Tezkireleri*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.
- Jâmî. *Nafahât al-Uns min Hadarât al-Kuds*, HathiTrust Digital Library. Erişim 6 Eylül 2017: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015079128768>.
- Karaca, S. *Lami'î Çelebi, Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn: Nefehâtü'l-Üns Tercümesi (İnceleme, Tenkitli Metin, Sözlük, Dizin)*. Devam Eden Doktora Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Lâmîi Çelebi (1270/1854). *Tercüme-i Nefehâtü'l-Üns*. Dârü'l-Tıbbâtü'l-Âmire, İstanbul.
- Lâmîi Çelebi. *Fütûhu'l-Müşâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Mücâhidîn*. Mili Kütüphane, 06 Mil Yz. A 9035.
- Lâmîi Çelebi. *Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervih Kulub el-Müşâhidîn*. İnebey Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi, UC1727.
- Lâmîi Çelebi. *Kitâb-ı Tercüme-i Dîbâce-i Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds*. Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi, H. 1311.
- Nureddin Abdurrahman b. Ahmed Câmî. *Nefahat el-Üns Tercümesi*. çev. Lâmiü Çelebi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, OE Yz 0093.
- Nureddin Abdurrahman b. Ahmed el-Câmî. *Nefahâtü'l-Üns min Hazarâti'l-Kuds*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Bel_Yz_K_1140.
- Uludağ, S. (2006). "Nefehâtü'l-Üns". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 32, İstanbul, 521, 522.

**NÜKLEER ENERJİ TÜKETİMİ VE EKONOMİK BÜYÜME
İLİŞKİSİ: LİTERATÜR ÜZERİNDEN BİR İNCELEME***

Nuclear Energy Consumption and Economic Growth Relations-
hip: an Investigation on the Literature

Hüseyin ÖNDER** | İbrahim GÜNDÜZ***

ÖZ: Enerjiyi elde etmek için petrol, doğalgaz, kömür gibi birincil kaynaklar kullanılabildiği gibi yenilenebilir ve nükleer teknolojilerden de yararlanılabilir. Nükleer enerji faydaları ve zararları oldukça tartışılan bir konudur. Bu tartışma konularından biride nükleer enerjinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisidir. Nükleer enerjinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini açıklamak için Koruma, Tarafsızlık; Geri bildirim ve Ekonomik büyüme hipotezleri kullanılmaktadır. Literatürde bu hipotezleri kanıtlamaya yönelik yapılan ampirik çalışmalar söz konusudur. Bu çalışmada ilgili literatürde yapılan ampirik çalışmalar ışığında hangi hipotezlerin geçerli olduğu açıklanacaktır

Anahtar Sözcükler: Nükleer Enerji, Ekonomik Büyüme, GSYİH.

JEL Sınıflandırması: O13, O40

ABSTRACT: Energy can be recovered from primary sources such as oil, natural gas, coal, and nuclear technology to achieve energy. Nuclear energy benefits and losses are a highly controversial issue. One of the discussion topics is the effect of nuclear energy on economic growth. Explain hypotheses the effect of nuclear energy on economic growth are; Protection, Impartiality, Feedback and Economic growth. In the literature, empirical studies are carried out to prove these hypotheses. In this study, it is explained which hypotheses are valid in empirical studies on the related literature.

Keywords: Nuclear Energy, Economic Growth, GDP.

JEL Codes: O13, O40

* Bu çalışma İbrahim GÜNDÜZ'ün Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ÖNDER danışmanlığında hazırlanan Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye, huseyin.onder@dpu.edu.tr

*** Sosyal Bilimlerde Uzman, gunduz.ibrahim1991@gmail.com

Hakemli Araştırma Makalesi Peer-reviewed Research Article		
Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
17.05.2017	25.06.2017	30.06.2017

GİRİŞ

Artan nüfus ve hızlı kentleşmeyle birlikte konut elektrik ihtiyacının artması, ulaşımda elektrik teknolojisinin kullanılması, tarımda makineleşmeyle birlikte elektrik ihtiyacının artması ve sanayide kullanılan elektriğin artması gibi nedenler elektrik talebini arttırmaktadır (Gülbahar ve Kılınç, 2011: 6).

Dünya Enerji Konseyinin (DEK) tahminlerine göre, Dünya nüfusunun sürekli artması, yoğun nüfusa sahip ülkelerdeki kalkınma çabaları, şehirleşmenin artması ve tüm dünyadaki insanların yaşam kalitesindeki iyileşme beklentisi gibi nedenlerden dolayı 2050 yılına kadar enerji talebinin 3 kat artacağı öngörülmektedir (Pedraza, 2011: 13).

Globalleşen, sanayileşen ve gelişen Dünya'da artan bu elektrik talebini karşılamak üzere çalışan petrol, doğalgaz, kömür, LNG gibi yakıtları kullanarak elektrik üreten santraller sera gazı emisyonu ve atmosferik kirlilik yaparak küresel ısınmayı tehdit etmektedir (The Future of Nuclear Power, 2003: 17). Artan elektrik talebini karşılamak üzere nükleer ve yenilenebilir teknolojilerin kullanılması, sera gazı emisyonuna neden olmaz ve buna bağlı olarak da küresel ısınmayı önler.

Nükleer enerji ile diğer elektrik enerjisi üreten santrallere oranla daha düşük yakıt maliyeti söz konusudur. Bu durum elde edilen elektriğin petrol, doğal gaz ve kömüre kıyasla daha düşük bir maliyetle üretilmesini sağlamaktadır. Modern ekonomilerde en önemli girdi kalemi olan enerjinin ucuza üretilmesi ile ülkenin uluslararası alanda rekabet gücünün artması, üretimin ve ekonomik gelişmenin artması beklenmektedir. Bu çalışma literatürde yer alan çalışmaları inceleyerek, ekonomik büyüme ile nükleer enerji kullanımı arasındaki ilişkiyi açıklamayı amaçlamaktadır.

2. NÜKLEER ENERJİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

Enerji, ekonomik büyümenin temel belirleyicilerindedir (Bayraktutan v.d., 2012: 241). Elektrik mal ve hizmetleri üretimde, günlük kullanımda, elektronik birçok cihazın çalıştırılmasında ve değişik birçok alanda önemli hale gelmiştir (Kessides, 2010: 331). Bu nedenle ekonomik büyüme ve modernizasyon için gereklidir.

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerindeki en önemli yapı taşını enerji maliyeti oluşturur (Muradov, 2012: 3). Nükleer enerji santralleri diğer enerji santralleriyle karşılaştırıldığında ilk kuruluş ve devreden çıkarma maliyeti yüksek olsa da işletme ve yakıt maliyetinin ucuzluğu ortalama elektrik üretim maliyetini düşürür (Farris, 2017:3.). Bu santrallerin sermaye maliyeti, nükleer santrallerden elde edilen elektriğin ortalama maliyetinin %80'nini oluşturmaktadır (Joskow ve Parsons, 2016: 16).

2005 yılında nükleer enerjinin maliyeti ile ilgili yapılmış bir araştırmada, nükleer santrallerden üretilen elektriğin maliyeti 39.1 KRW/Kwh, kömürden üretilen elektriğin maliyeti 48.6 KRW/Kwh, LNG tesisinden üretilen elektriğin maliyeti ise 50.67 KRW/Kwh olarak tespit edilmiştir (Lee vd., 2009: 558). Bu maliyet rakamlarına bakılacak olunursa nükleer enerji, kömür ve LNG gibi fosil yakıtlardan daha ekonomik olmaktadır. Kilogram başına kömürden 20.000 kat daha fazla enerji açığa çıkaran uranyum yakıtına işletme ve bakım masraflarına dahil edildiğinde kilovatt-saat başına 2 centin biraz üzerinde bir maliyetle elektrik üretilebilir (Farris, 2017:3.).

Düşük yakıt maliyeti nükleer enerjinin çekim noktası olmuştur. Zaten düşük olan yakıt maliyeti artan verimlilikle daha da düşecektir. Örneğin İspanya'da 1995-2001 yılları arasında nükleer enerjiden kaynaklı elektrik üretim maliyeti, verimlilikle birlikte %29 oranında azalmıştır (World Nuclear Association, 2008: 2).

Enerji ve diğer üretim girdileri arasındaki ikame olunabilirlik, teknolojik değişiklik, kullanılan enerji türünde meydana gelen değişiklik ve çıktıda meydana gelen değişiklikler GSYİH'yı arttırarak büyümeye olumlu etki etmektedir (Cleveland ve Stern, 2004: 18). Bu nedenle nükleer enerji ekonomik büyümeyi etkileyen önemli bir faktördür (Ferguson, 2007: 6).

Enerji üretim biçimleri, sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir parçasıdır. Fiyat istikrarı, arz çeşitliliği ve arz güvenliği, doğrudan maliyet tasarrufu ve ödemeler dengesindeki değişimler, sürdürülebilirliğin ekonomik boyutuyla ilgilidir (Türkiye Atom Enerji Kurumu, 2010: 71). Yenilenebilir enerji kayalarının ülkelelerin enerji tüketimini karşılama konusunda teknolojik olarak henüz istenilen düzeyde olmaması nükleer enerjiyi yaygın enerji üretimi teknikleri içerisinde önemli bir alternatif haline getirmektedir (Yıldırım ve Gün, 2016:141).

3. NÜKLEER ENERJİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ ÜZERİNE YAPILMIŞ AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Literatürde enerji ekonomisi ve büyüme ile ilgili 4 tane hipotez vardır. Bu hipotezler; Ekonomik Büyüme Hipotezi, Koruma Hipotezi, Tarafsızlık Hipotezi ve Geri Bildirim Hipotezidir

Ekonomik Büyüme Hipotezi, enerji tüketiminin ekonomik büyümeyi arttırdığını gösteren hipotezdir. Koruma Hipotezi, aralarındaki ilişkinin ekonomik büyümeden enerji tüketimine doğru olduğu yani ekonomik büyümedeki artış (azalış), enerji tüketimini arttırdığını (azalttığı) gösteren hipotezdir. Tarafsızlık Hipotezi, enerji tüketiminin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ya hiç olmadığı ya da önemsenmeyecek kadar zayıf olduğu anlamına gelir. Geri Bildirim Hipotezi ise, enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasında iki yönlü bir nedenselliğin olduğunu gösteren hipotezdir (Aslan ve Çam, 2013:50).

Son yıllarda nükleer enerji ile ekonomik büyüme üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda genellikle Zaman Serisi ve Panel Veri Analiz Teknikleri kullanılmıştır. Bu nedenle söz konusu literatür aşağıda görüldüğü gibi iki ayrı tabloda gösterilmektedir. Tablo 1’de Panel Veri kullanan çalışmalar sıralanırken, Tablo 2’de Zaman Serisi Analiz Yöntemini kullanan çalışmalar sıralanmaktadır. Tabloların birinci sütununda çalışmayı yapan yazar ve çalışmanın yayınlanma yılı yer alırken, ikinci sütunda örneklem olarak alınan ülke ve dönem bilgisi gösterilmektedir. Tablo 1 ve Tablo 2’nin üçüncü sütununda kullanılan analiz tekniklerine yer verilmiştir. Dördüncü sütunda çalışmalarda kullanılan değişkenler gösterilirken, son sütunda çalışma sonunda ortaya konulan bulgular gösterilmektedir.

Tablo 1: Literatür Taraması (Panel Veri)

Yazar	Örneklem Ülke ve Yıl	Metodoloji	Değişkenler	Sonuç
Apergis ve Payne (2010)	ABD, Arjantin, Belçika, Birleşik Krallık, Bulgaristan, Finlandiya, Fransa, G.Kore, Hollanda, İspanya, İsveç, İsviçre, Japonya, Kanada, Pakistan (1980-2005)	Panel Vektör Hata Düzeltme Modeli	-Reel GSYH -Reel Brüt Sabit Sermaye -Emek	NE→RGSYH: Uzun dönemde Geçerli NE↔RGSYH: Kısa Dönemde Geçerli Emek Ve Sermaye: ↑
Apergis vd. (2010)	ABD, Arjantin, Belçika, Birleşik Krallık, Finlandiya, Fransa, G.Kore, Hollanda, İspanya, İsveç, İsviçre, Japonya, Kanada, Macaristan, Pakistan (1984-2007)	Hata Düzeltme Modeli	-Reel GSYH -Yenilenebilir Enerji Tük. -CO ₂ Emisyon	NE→RGSYH: Kısa Dönemde Geçerli NE↔RGSYH: Uzun Dönemde Geçerli Yenilenebilir Enerji Tüketimi: ↓ CO ₂ : Uzun vadede ↓

Yazar	Örneklem Ülke ve Yıl	Metodoloji	Değişkenler	Sonuç
Lee ve Chiu (2011b)	ABD,Almanya, Birleşik Krallık, Kanada, Fransa, Japonya (1971-2006)	Birleşik-Panel Eşbütünleme -Panel Nedensellik	-Reel GSYH -Petrol Fiyatı -Petrol Tük.	NE←RGSYH: Uzun Dönemde Geçeli NE×RGSYH: Kısa Dönemde Geçerli Petrol Tüketimi:↓
Nazıoğlu vd.(2011)	ABD,Almanya,Birleşik Krallık,Belçika, Kanada, Fransa, Hollanda, Japonya, Macaristan,İspanya, İsveç, İsviçre (1980-2007)	Birleşik-Panel Nedensellik -Granger Nedensellik (Toda-Yamamoto Versiyonu)	-Reel GSYH -Emek ve Sermaye	NE×RGSYH Emek Ve Sermaye: Kontrol Değişken
Chu ve Chang	ABD,Almanya, Birleşik Krallık, Kanada, Fransa, Japonya (1971-2010)	Birleşik-Önyükleme Paneli -Granger Nedensellik	-Reel GSYH -Petrol Tük.	NE→RGSYH: ABD,Birleşik Krallık, Japonya NE×RGSYH: Kanada,Fransa, Almanya
Akhmat ve Zaman	Afganistan,Bağlades, Butan, Hindistan, Maldivler, Nepal, Srilanka (1975-2010)	-Önyükleme Paneli -Granger Nedensellik	-Ticari Enerji Tüketimi	NE←RGSYH: Pakistan
Omri ve Chaïbi (2014)	ABD,Arjantin, Belçika, Birleşik Krallık,Brezilya, Bulgaristan,Kanada, Finlandiya, Fransa, Hindistan, Japonya, Hollanda, Pakistan, İspanya, İsveç,İsviçre (1990-2011)	-Dinamik Eşanlı Denklem Paneli -Ma-Veri Modeli	-Yenilenebilir Enerji Tüketimi -Reel GSYH - CO ₂ Emisyon	NE→RGSYH: Belçika, İspanya NE←RGSYH: Bulgaristan, Kanada, Hollanda, İsveç NE↔RGSYH: Arjantin, Brezilya, Fransa, Pakistan,ABD NE×RGSYH: Finlandiya, Macaristan, Hindistan, Japonya, İsviçre, Birleşik Krallık CO ₂ ↓: Brezilya,Kanada Finlandiya, Hindistan, İspanya,İsviçre

Yazar	Örneklem Ülke ve Yıl	Metodoloji	Değişkenler	Sonuç
Chang vd. (2014)	ABD,Almanya, Birleşik-Krallık, Kanada,Fransa,Nedensellik Japonya (1971-2011)	Birleşik-Granger	-Reel GSYH	NE→RGSYH: Almanya NE↔RGSYH: Birleşik Krallık NE×RGSYH: Kana- da,Fransa,ABD, Japonya NE→GSYH
Hwang vd. (2015)	Arjantin,Belçika, semburg, Brezilya, garistan, Kanada, Cumhur. Finlandiya, Almanya,Macaristan, Hindistan,Japonya, Litvanya,Hollanda, Pa-kistan,Rusya, Slovakya, İspanya, G.Afrika, G.Kore, İsviçre, Ukray-na, ABD, Birleşik Krallık (1990-2008)	Luk--Regresyon Bul-Spesifikasyan ÇekHata Testi Ram-Hausman Testi	-GSYH	
Omri vd. (2015)	ABD,Arjantin, Birleşik Krallık,Brezilya, Bulgaristan,Kanada, Finlandiya, fransa, caristan, Hindistan, Japonya, Hollanda, Pa-kistan, İspanya, İs-veç,İsviçre (1990-2011)	Belçika,-Dinamik Eşanlı Denk-lem Panel Ma-Veri Modeli	-Reel GSYH -Yenilenebilir Enerji Tüketimi	NE→RGSYH: Belçika,İspanya NE←RGSYH: Bulgaris- tan,Kanada, Hol- landa,İsveç NE↔RGSYH: Arjantin,Brezilya, Fran- sa,Pakistan,ABD NE×RGSYH: Finlandi- ya,Macaristan, Hindistan,Japonya, İsviçre,Birleşik Krallık
Saidi ve Mbarek	ABD,Birleşik lık,Kanada, sa,,Japonya, İspanya, İsviçre, (1990-2013)	Kral--Panel Eşbü- Frans-tünleme Testi Hollanda,-Granger Nedensellik Testi	-GSYH -Yenilenebilir Enerji	NE×GSYH CO ₂ ↓ Emek Ve Sermaye: Ek Değişken

Yazar	Örneklem Ülke ve Yıl	Metodoloji	Değişkenler	Sonuç
Ozcan ve Arı (2016)	13 OECD Ülkesi: Belçi-Panel Eşbü- ka, Fransa, Kanada,tünleme Testi Almanya, Hollanda,(Toda- İspanya, İsveç, BirleşikYamamoto Krallık, ABD, Japonya,Versiyonu) İsviçre, Finlandiya, Gü- ney Kore, Çekya.(1980- 2012)		-Reel GSYH -Emek ve Sermaye	NE↔RGSYH

Tablo yazarlar tarafından hazırlanmıştır. NE: Nükleer enerji kullanımı, ok işaretleri ise ilişkinin yönünü ifade etmektedir.

Apergis ve Payne (2010) çalışmasında kısa dönemde Geribildirim Hipotezinin, uzun dönemde ise Büyüme Hipotezinin geçerli olduğu görülmektedir.

Apergis vd.(2010) yaptığı çalışmada ise kısa dönemde Büyüme Hipotezi, uzun dönemde ise Geribildirim Hipotezinin geçerli olduğunu ortaya koymuşlardır.

Lee ve Chiu (2011b) yaptığı analiz sonuçlarına göre kısa vadede Tarafsızlık Hipotezinin, uzun vadede Koruma Hipotezinin örneklem üzerinde geçerli olduğunu ifade etmişlerdir.

Nazlıoğlu vd. (2011) iki farklı analiz tekniği kullandığı çalışmasında Panel Granger Nedensellik Analizine göre; Macaristan için Büyüme Hipotezi; İngiltere ve İspanya için Koruma Hipotezi; analize katılan diğer ülkeler için ise Tarafsızlık Hipotezinin geçerli olduğunu belirlemişlerdir. Toda-Yamamoto yaklaşımına göre ise; Almanya ve Finlandiya için Büyüme Hipotezi; Macaristan, Japonya, Kore ve İsveç için Koruma Hipotezi; İngiltere ve ABD için Geribildirim Hipotezi; analize katılan diğer ülkeler için ise Tarafsızlık Hipotezinin geçerli olduğunu ifade etmektedirler.

Chu ve Chang (2012) Japonya, İngiltere ve Birleşik Devletlerde Büyüme Hipotezi, ayrıca sadece Birleşik Devletler için geçerli Geribildirim Hipotezi; Kanada, Fransa ve Almanya için ise Tarafsızlık Hipotezinin geçerliliğini ifade etmişlerdir.

Akhmat ve Zaman (2013) çalışmasından çıkan sonuca göre çalışmada kullanılan örneklem için Koruma Hipotezi geçerlidir.

Omri ve Chaibi (2014) çalışmasının bulgularına göre; Belçika ve İspanya'da Büyüme Hipotezi; Bulgaristan, Kanada, Hollanda ve İsveç için Koruma Hipotezi; Finlandiya, Macaristan, Hindistan, Japonya, İsviçre ve Birleşik Krallık için Tarafsızlık Hipotezi; Arjantin, Brezilya, Fransa, Pakistan ve ABD için ise Geribildirim Hipotezi geçerlidir.

Chang vd. (2014) göre; İngiltere'de nükleer enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik; Almanya'da Büyüme Hipotezi; Kanada, Fransa, ABD ve Japonya'da ise Tarafsızlık Hipotezi geçerli olmaktadır.

Hwang vd.(2015) nükleer enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı ters U şeklinde bir ilişkinin varlığını ifade etmektedirler.

Omri vd. (2015) çalışmasına göre; Belçika ve İspanya'da Ekonomik Büyüme Hipotezi; Bulgaristan, Kanada, Hollanda ve İsveç'te Koruma Hipotezi; Finlandiya, Macaristan, Hindistan, Japonya, İsviçre ve İngiltere'de Tarafsızlık Hipotezi; Arjantin, Brezilya, Fransa, Pakistan ve ABD'de Geribildirim Hipotezi elde edilen sonuçlarla desteklenmektedir.

Saidi ve Mbarek (2016) çalışmasına göre ise nükleer enerji tüketimi söz konusu örneklem dönemi ve seçilen ülkeler açısından GSYH'yı olumlu etkilemediği sonucuna ulaşmışlardır.

Ozcan ve Arı (2016)13 OECD ülkesi üzerine yapmış oldukları çalışma ile geri bildirim hipotezinin hem kısa dönemde hem de uzun dönemde geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışma Nükleer enerjiden korunma politikalarının ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebileceği sonucuna varılmaktadır.

Tablo 2: Literatür Taraması (Zaman Serisi)

Yazar	Örneklem Ülke ve Yıl	Metodoloji	Değişkenler	Sonuç
Yoo ve Jung (2009)	Kore (1977-2002)	-Vektör Düzeltme Modeli	Hata Modeli	NE→RGSYH
Yoo ve Ku (2009)	Arjantin(1974-2005) Almanya(1971-2005) Fransa(1965-2005) İsviçre(1969-2005) Kore(1977-2005) Pakistan(1972-2005)	-Vektör Düzeltme Modeli -Granger densesellik (Hsiao versiyonu)	Hata Modeli Nedensellik	NE→RGSYH: Kore NE←RGSYH: Fransa, Pakistan NE↔RGSYH: İsviçre NE×RGSYH: Arjantin,Almanya
Wolde-Rufael (2009)	Hindistan (1969-2006)	-Granger densesellik (Toda-Yamamoto Versiyonu)	Nedensellik	NE→RGSYH Emek Ve Sermaye: Ek Değişken
Wolde-Rufael ve Menyah (2010)	ABD,Birleşik Krallık, Kanada,Fransa, Hollanda, Japonya, İspanya, İsveç ve İsviçre (1971-2005)	-Granger densesellik (Toda-Yamamoto versiyonu)	Nedensellik (Toda-Yamamoto versiyonu)	NE→RGSYH: Japonya,Hollanda, İsviçre NE←RGSYH: Kanada,İsveç NE↔RGSYH: ABD,Birleşik Krallık, Fransa,İspanya Emek Ve Sermaye: Ek Değişken
Menyah ve Wolde-Rufael (2010)	ABD(1960-2007)	-Granger densesellik (Toda-Yamamoto versiyonu)	Nedensellik (Toda-Yamamoto versiyonu)	NE×RGSYH Co2 ↓
Lee ve Chiu (2011a)	ABD,Almanya, Birleşik Krallık, Kanada, Fransa, Japonya (1965-2008)	-Granger densesellik (Toda-Yamamoto Versiyonu)	Nedensellik (Toda-Yamamoto Versiyonu)	NE←RGSYH: Japonya NE↔RGSYH: Kanada, Almanya, Birleşik Krallık NE×RGSYH: Fransa, ABD Petrol Tüketimi:↓
Heo vd. (2011b)	Hindistan (1969-2006)	-Granger densesellik	Nedensellik	NE→RGSYH
Wolde-Rufael (2011c)	Tayvan (1977-2007)	-Granger densesellik (Toda-Yamamoto Versiyonu)	Nedensellik (Toda-Yamamoto Versiyonu)	NE×RGSYH Emek Ve Sermaye: Ek Değişken
Aslan (2009)	İsrail (1985-2009)	-Nedensellik	Nedensellik	NE→RGSYH

Yazar	Örneklem Ülke ve Yıl	Metodoloji	Değişkenler	Sonuç
Mba- rek vd. (2011)	Fransa (2001Q1-2012Q3)	-Granger densellik	Ne- Reel GSYH	NE→RGSYH
Mba- rek vd. (2011)	Fransa (1990Q1-2011Q)	-Granger densellik -VECM	Ne- Reel GSYH -Nük. Ene. H	NE↔GSYH

Tablo yazarlar tarafından hazırlanmıştır. NE: Nükleer enerji kullanımı, ok işaretleri ise ilişkinin yönünü ifade etmektedir.

Yoo ve Jung (2005) çalışmasından elde edilen sonuçlara göre, nükleer enerji tüketiminin ekonomik büyümeyi arttırdığı tespit edilmiştir.

Yoo ve Ku (2009) çalışmasındaki analiz sonuçları, nükleer enerji tüketiminin Kore’de Ekonomik Büyüme Hipotezini; Fransa ve Pakistan’da Koruma Hipotezini; İsviçre’de Geribildirim Hipotezini; Arjantin ve Almanya’da ise Tarafsızlık Hipotezini desteklemektedir.

Wolde-Rufael (2010) ele almış olduğu örneklem ülkede nükleer enerji tüketiminin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini ifade etmiştir. Buna ek olarak nükleer enerji tüketiminde meydana gelecek bir azalmanın, reel geliri de düşüreceğini dolayısıyla nükleer enerji kullanımından tasarrufa gidilmemesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Wolde-Rufael ve Menyah (2010) Japonya, Hollanda ve İsviçre’de Büyüme Hipotezinin; Kanada ve İsveç’te Koruma Hipotezinin; Fransa, İspanya ve Birleşik Krallık’ ta ise Geribildirim Hipotezinin geçerli olduğunu çalışmaları ile ortaya koymaktadırlar

Menyah ve Wolde-Rufael (2010) yaptıkları diğer bir çalışmada ise nükleer enerji kullanımının reel GSYH’yı olumlu etkilemediğine ilişkin kanıtlar sunmuşlardır.

Lee ve Chiu (2011a) Japonya’da Koruma Hipotezinin; Kanada, Almanya ve Birleşik Krallık’ ta Geribildirim Hipotezinin; Fransa ve ABD’de ise Tarafsızlık Hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Heo vd. (2011) yapmış oldukları çalışmada ilgili örneklem dönemi ve ülke için nükleer enerji tüketiminin reel GSYH'yı arttırdığını belirlemişlerdir.

Wolde-Rufael (2012) tarafından yapılan çalışmada, nükleer enerji tüketiminin reel GSYH'yı etkilemediği tespit edilmiştir. Aslan ve Çam (2013) ise ele aldığı örneklem üzerinden nükleer enerji ve GSYİH arasında tek yönlü bir nedenselliğin varlığını belirlemişlerdir. Mbarek vd. (2015) yapmış olduğu çalışmada, nükleer enerji tüketiminin reel GSYH'yı arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Mbarek vd. (2017) Fukushima kazasından sonra Fransa üzerine yaptıkları çalışma ile nükleer enerji ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedenselliğin olduğunu ortaya koymuşlardır.

SONUÇ

Nükleer santrallerin elektrik enerjisi üretirken fosil kaynaklardan elektrik üreten santrallerin aksine çevreyi kirletmemeleri ve yenilenebilir enerji santrallerinden farklı olarak baz yüklü elektrik enerjisi üretebilmeleri ile yakıt maliyetlerinin çok düşük olması nükleer enerji santrallerini oldukça çekici kılmaktadır. Diğer taraftan yaşanacak olası bir kazanın çevreye ve insanlığa olası etkileri ile kullanılmış yakıtların oluşturmuş olduğu sorunlar hala nükleer enerji santrallerinin tartışılmasına neden olmaktadır. Bu ikilem nükleer enerji santrallerinin ekonomi üzerindeki etkilerinde de yaşanmaktadır. Nükleer santraller acaba ekonomik büyümeyi etkilemekte midir? Bu sorunun olası 4 farklı cevabı hipotez olarak sunulmuştur. Literatürdeki bu çalışmalar Tablo 1 ve Tablo 2'de söz konusu sorunun ampirik kanıtlarını ifade etmektedir.

Tablo1' de sıralanan çalışmalar incelendiğinde ağırlıklı olarak nükleer enerjinin reel GSYH'yı (NE→RGSYH) arttırdığına ilişkin sonuçların raporlandığı görülebilir. Fakat ikinci olarak iki

değişkenin birbirini karşılıklı olarak arttırdığına (NE↔RGSYH) ilişkin sonuçlar da raporlanmıştır. Reel GSYH'nın nükleer enerjiden etkilendiğine ilişkin sonuçlar ise genellikle Bulgaristan, Kanada, Hollanda, Pakistan ve İsveç gibi ülkeler için geçerli bir durum olduğu görülmektedir.

Tablo 2' de ise nükleer enerji büyüme ilişkisini inceleyen çalışmalardan Zaman Serisi Analiz Tekniklerini kullanan çalışmalar raporlanmaktadır. Bu çalışmalarda sadece tek bir ülkeyi inceleyen çalışmaların yanı sıra birçok ülkenin farklı zamanlardaki verilerini bir arada inceleyen çalışmalarda söz konusudur. Bu çalışmalar incelendiğinde Pakistan, Kanada, İsveç ve Japonya gibi ülkelerde Reel GSYH, nükleer enerji kullanımını etkilemekte iken; Kore, Hindistan, Japonya, Hollanda, İsviçre ve İsrail gibi ülkelerde nükleer enerji, reel GSYH'yı etkilemektedir. Fransa için ise her iki sonuçta raporlanmıştır. Diğer taraftan ABD, Birleşik Krallık ve Almanya için iki değişkenin karşılıklı olarak birbirlerini etkilediği sonucu ortaya konulmuştur.

Tablo 1 ve Tablo 2'deki sonuçların genel olarak değerlendirilmesi ile gerçekte ekonomik büyümenin nükleer enerjiden etkilendiği, fakat bu etkinin iki yönlüde gerçekleşebileceği çıkarılabilecektir. Dolayısı ile ekonomik büyüme hipotezi ile geri bildirim hipotezlerinin daha yüksek bir şekilde ampirik olarak kanıtlandığı görülmektedir. Dolayısı ile net bir etkinin varlığından söz etmek çok doğru olmamaktadır.

KAYNAKÇA

Akhmat, G., Zaman K. (2013). Nuclear Energy Consumption, Commercial Energy Consumption and Economic Growth in South Asia: Bootstrap Panel Causality Test. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 25, 552-559.

- Apergis, N., Payne J. E., Menyah K., Yemane, W., R. (2010). On The Causal Dynamics Between Emissions, Nuclear Energy, Renewable Energy And Economic Growth. *Ecological Economics*, 69, 2255-2260.
- Apergis, N., Payne, J. E. (2010). A Panel Study of Nuclear Energy Consumption and Economic Growth. *Energy Economics*, 32, 545-549.
- Aslan, A., ÇAM, Seçil. (2013). Alternative and Nuclear Consumption-Economic Growth Nexus for Israel: Evidence Based on Bootstrap-Corrected Causality Tests. *Progress in Nuclear Energy*, 62, 50-53.
- Bayraktutan, Y., Sefer, U., Murat, B. (2012). Yükselen Piyasalarda Elektrik Tüketimi-Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 241-254.
- Chu, H. P., Chang, T. (2012). Nuclear Energy Consumption, Oil Consumption and Economic Growth in G-6 Countries: Bootstrap Panel Causality Test. *Energy Policy*, 48, 762-769.
- Farris, A. (2017). "Nuclear", <http://www.energybc.ca/profiles/nuclear.html> (04.03.2017).
- Ferguson, C.D. (2007). Nuclear Energy: Balancing Benefits and Risks. Special Report No. 28, Council on Foreign Relations, <http://www.crf.org>.
- Gülbahar, N., Kılınç, M.Y. (2011). Enerji Güvenliği ve Türkiye, 6th International Advanced Technologies Symposium (IATS'11), Gazikent Üniversitesi, 16-18 May 2011, Elazığ, ss.6-12.
- Heo, J.-Y., Yoo, S.-H., Kwak S.-J. (2011). The Causal Relationship Between Nuclear Energy Consumption and Economic Growth In India. *Energy Sources*, pp.111-117.
- Hwang, J. H., Min, S. H., Hoon Yoo S. (2015). Nuclear Energy Consumption And Economic Growth: A Panel Data Analysis. *Innovation Studies*, 10(1), 61-72.
- Joskow, P. L., Parsons, J. E., (2016). The Economic Future of Nuclear Power. Massachusetts Institute of Technology (MIT), USA.

- Kessides, I. N. (2010). Nuclear Power and Sustainable Energy Policy: Promises and Perils. *The World Bank Research Observer*, 2(2), 323-362.
- Lee C. C., Chiu, Y. B. (2011a). Oil Prices, Nuclear Energy Consumption and Economic Growth: New Evidence Using a Heterogeneous Panel Analysis. *Energy Policy*, 39(4), 2111-2120.
- Lee C. C., Chiu, Y.-B. (2011b). Oil Prices, Nuclear Energy Consumption and Economic Growth: New Evidence Using a Heterogeneous Panel Analysis. *Energy Policy*, 39(4), 2111-2120.
- Mbarek, M. B., Khairallah, R., Feki R. (2015). Causality Relationships Between Renewable Energy, Nuclear Energy And Economic Growth in France. *Environment Systems and Decisions*, 35(1), 133-142.
- Mbarek, M.B., Nasreen, S., Feki, R. (2017). The contribution of nuclear energy to economic growth in France: short and long run, *Quality and Quality*, 51: 219-238.
- Menyah, K., Wolde-Rufael, Y. (2010). Co2 Emissions, Nuclear Energy Renewable Energy and Economic Growth in The US". *Energy Policy*, 38(6), 2911-2915.
- Muradov, E. (2012). Almanya'nın Nükleer Enerji Politikasını Etkileyen Faktörler, *Öneri Dergisi*, 38, 105-111.
- Nazlıoğlu, S., Lebe F., Kayhan S. (2011), Nuclear Energy Consumption And Economic Growth in OECD Countries: Cross-Sectionally Depend Heterogeneous Panel Causality Analysis. *Energy Policy*, 39(10), .6615-6621.
- Omri A., Chaibi A., (2014). Nuclear Energy, Renewable Energy, And Economic Growth in Developed And Developing Countries: A Modelling Analysis From Simultaneous-Equation Models, No 2014-188, Working Papers, Department of Research, Ipag Business School.
- Omri, A., Mabrouk, N. B., Tmar A. S. (2015). Modeling The Causal Linkages Between Nuclear Energy, Renewable Energy And Economic Growth in Developed And Developing Countries. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 42, 1012-1022.

- Ozcan, B., Ari, A. (2016). Nuclear Energy-Economic Growth Nexus in OECD Countries A Panel Data Analysis. *Atw Internationale Zeitschrift fuer Kernenergie*, 61(1), 13-21.
- Pedraza, J. M. (2011). Is Nuclear Power a Realistic Alternative to The Use Of Fossil Fuels For The Production Of Electricity?, <https://www.researchgate.net/publication/241279664>, (01.03.2017).
- Saidi, K., Mbarek M. B. (2016). Nuclear Energy, Renewable Energy, CO2 Emissions, and Economic Growth for Nine Developed Countries: Evidence From Panel Granger Causality Tests. *Progress in Nuclear Energy*, 88, 364-374.
- Chang, T., Gatwabuyege, F., Gupta, R., Inglesi-Lotz, R., Manjezi, N.C., Simo-Kengne, B.D. (2014). Causal Relationship Between Nuclear Energy Consumption and Economic Growth in G6 Countries: Evidence From Panel Granger Causality Tests. *Progress in Nuclear Energy*, 46, 187-193.
- The Economic Future Of Nuclear Power, (2004), The University of Chicago, August 2004, pp.49-215.
- The Future of Nuclear Power, (2003), Massachusetts Institute of Technology (MIT), 2003, pp. 1-170.
- Türkiye Atom Enerji Kurumu. (2010). Günümüzde Nükleer Enerji, Temmuz 2010, ss. 1-89.
- Wolde-Rufael, Y. (2010). Bounds Test Approach to Cointegration and Causality Between Nuclear Energy Consumption and Economic Growth in India. *Energy Policy*, 38(1), 52-58.
- Wolde-Rufael, Y. (2012). Nuclear Energy Consumption and Economic Growth in Taiwan. *Energy sources*, 7(1), 21-27.
- Wolde-Rufael, Y., Menyah, K. (2010). Nuclear Energy Consumption and Economic Growth in Nine Developed Countries. *Energy Economics*, 32(3), 550-556.
- World Nuclear Association (2008), The Economics of Nuclear Power, November 2008, pp. 1-14.
- Yildirim, K., Musa, GÜN. (2016). Public Attitude to Nuclear Energy from Climate Change and Energy Security Perspectives in Tur-

key. *Journal of Social and Administrative Sciences*, 3(2), 141-160.

Yoo S.-H., Jung, K.-O. (2005). Nuclear Energy Consumption and Economic Growth in Korea. *Progress in Nuclear Energy*, 46(2), 101.109.

Yoo,S.-H., Ku S.-J., (2009). Causal Relationship Between Nuclear Energy Consumption and Economic Growth: A Multi-Country Analysis. *Energy Policy*, 37(5), 1905-1913.

ALGORİTMA EĞİTİMİNİN PROBLEM ÇÖZME BECERİSİ ÜZERİNE ETKİSİ

The Effect of Algorithm Training on Problem Solving Skills

Mehmet Can Şahin¹ | Nihan Arslan Namlı²

ÖZ: Bilgisayarları etkili kullanabilmek için gereken en temel unsur yazılımların varlığıdır. Yazılımları üretmeyi sağlayan araç ise programlama dilleridir. Alanda birçok programlama dilinin var olmasının rağmen bu programlama dillerinin ortak temel prensipleri vardır. Bu prensiplerin en temelini de algoritma oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı, ilk kez algoritma eğitimi alan ortaokul öğrencilerinin algoritma eğitimi sonrası problem çözme becerilerinin incelenmesidir. BDE ve drama yöntemleriyle verilen eğitimde ön test – son test kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Çalışmada ortaokul 5. Sınıflarda öğrenim gören 38 kız 44 erkekten oluşan 82 öğrenci katılmıştır. Araştırmada 10 soruluk problem çözme becerisini ölçmek için araştırmacılar tarafından geliştirilen başarı testi uygulanmıştır. Testin KR-21 güvenirlik kat sayısı 0,60 olduğu saptanmıştır. Verilerin analizinde, t test ve ANCOVA- Kovaryans analiz teknikleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, uygulama sonrası gerçekleştirilen analizde öğrencilerin hem drama hem de BDE yöntemiyle verilen eğitim sonucunda problem çözme becerilerinde olumlu yönde anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Drama ile BDE yöntemi karşılaştırmasında BDE lehi-

ABSTRACT: The most essential element for effective use of computers is the presence of software. Tool programming language that allows you to produce software. Although there are many programming languages available in the field, these programming languages have common basic principles. The most basic of these principles is the algorithm. The aim of this study is to examine the problem solving skills of the middle school students who have received algorithm training for the first time. Pre - test and post - test control group which is one of the quasi- experimental design was used to train students with BDE and drama methods. 38 girls and 44 boys were enrolled in the study as a sample. In the study, the achievement test with 10 questions developed by the researchers was applied to measure the problem solving ability of the students. It was determined that the test had KR-21 reliability factor of 0.60. In the analysis of the data, t-test and ANCOVA-covariance analysis techniques were used. According to the results of the research, it was seen that there was a significant difference in problem solving skills between the drama and BDE method. Also, it has been found that there is a significant difference in

¹ Yrd. Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği Bölümü, mcansahin@gmail.com

² Arş. Gör., Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği Bölümü, nihanarslannamli@egitim.cu.edu.tr

Hakemli Araştırma Makalesi Peer-reviewed Research Article		
Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
15.05.2017	25.06.2017	30.06.2017

ne problem çözme becerilerinde anlamlı farklılık olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Algoritma eğitimi, Bilgisayar destekli eğitim, Drama, Problem çözme becerisi.

problem solving skills in favor of BDE method when comparing with the Drama method.

Keywords: Algorithm training, Computer aided education, Drama, Problem solving skills.

GİRİŞ

Avrupa ve Amerika’ da olduğu gibi, Türkiye’de de ilk ve ortaöğretimde bilgisayar kullanımının ve eğitimde bilgisayardan yararlanma projelerinin başlaması itibariyle 1984 yılının önemli bir yılı olduğu söylenmektedir (Akpınar ve Altun, 2014). Türkiye’de orta eğitimde bilgisayar eğitimine, 1984’te 1100 bilgisayarın alınmasıyla başladığı ve sonrasında tecrübeler ve birikimlerle günümüzde de devam ettiği belirtilmektedir (Akgün ve Akgün, 2011).

Programlama öğretiminin ülkemizde genel olarak üniversite ve bazı liselerde yapılmakla beraber 2012 yılı sonunda değişen müfredatla birlikte “Bilişim Teknolojileri ve Yazılım” dersiyle ilköğretim düzeyinde de kendine yer bulmaya başlamıştır (Kukul, Gökçearslan, 2014).

Şüphesiz bilişim ve bilgisayar etkinliklerini başarılı olabilmesi diğer şartlardan belki daha fazla olarak o alanda faydalı yazılımların varlığına bağlıdır. Bu yazılımların üretimi de programlama alanında başarılı olmayı gerektirmektedir. Programlama, herhangi bir problemin bir programlama dili kullanılarak çözülmesi için yazılan kod satırlarına verilen isimdir. Programlama mantığı öğretimi ise, programlama öğretiminin ilk ve en önemli basamağıdır, denilebilir. Programlama öğretiminden önce olması gerekenin ve programlama için önemli olan algoritma yani programlama mantığının öğretiminde ise konuşma dili kullanılabilir. Bunun sebebi ise herhangi bir programlama diline bağlı olmaksızın geliştirilmesinden ve kolay anlaşılabilmesinden kaynaklanabilir. Algoritma tasarımı sırasında kullanılan komutlar kısa, öz ve anlaşılır olabilmelidir (Arabacıoğlu, Bülbül, Filiz, 2007).

Yazılım sektöründe en çok kullanılan diller olarak örnek verilebilecek Visual Basic, C++, C# ve Java gibi nesne tabanlı programlama dilleri öğrenciler tarafından öğrenilmesi zor olan diller olarak gö-

rılmektedir (Genç ve Karakuş, 2011; Gomes ve Mendes, 2007). Fakat bu durumun önüne geçebilmek ve yazılımı sevdirmek amacıyla özellikle gelişmiş ülkelerde çocuklar ve programlamaya yeni başlayanlar için hazırlanmış bazı araçlar bulunmaktadır. Örnek olarak Small Basic, Lego Mindstorms, Scratch ve Alice programlarını söyleyebiliriz. Türkiye ve ortaokul birinci sınıf öğrencileri göz önünde bulundurulduğu zaman programlama dillerinde aranacak en önemli özelliğin dil desteği olduğu düşünülebilir. İnternet sitesi ve program ara yüzü düşünüldüğünde belirtildiği söylenen araçlar içerisinde dil desteğini sağladığı söylenen aracın Scratch olduğu sonucuna varılabilir. (Karabak, İstanbul Aydın Üniversitesi, 2013) Aynı zamanda dünya genelinde çocuklar için programlama öğretmek amacıyla değişik görsel programlar geliştirildiği belirtilmektedir. Bunlardan bir tanesi, yapılan bir araştırmada kullanılmış grafiksel programlama dili olan Scratch'tir (Kukul, Gökçearslan 2014; Fesakis ve Serafeim, 2009).

2012 yılı sonlarına doğru Bilişim Teknolojileri ile ilgili dersin adı "Bilişim Teknolojileri ve Yazılım" olarak değiştirilmiştir. Dersin içeriğinde 5, 6, 7, 8. sınıflar için "Problem Çözme, Programlama ve Özgün Ürün Geliştirme" adında konu da bulunmaktadır (MEB, 2012). Özellikle bu konuda Bilişim Teknolojilerine dair bilgi ve becerilerin yanı sıra problem çözme, kendini ifade etme, özgün ürün geliştirme gibi üst düzey becerilere yer verildiği görülmektedir. Bu bakımdan öğretim yöntemi olarak bilgisayarla ilgili beceriler kazandırmanın da ötesinde başka becerilerin de olmasının önemli olduğu belirtilmektedir. (Sarıoğlu, T., & Kartal, G. 2017) Nitelikli bir eğitim programında problem çözebilme becerisinin öğretilmesi eğitimden beklenen önemli şeylerden birisi olduğu söylenmektedir. Bu da programlı bir çalışma gerektirebilir ve zaman alabilir (Yazgan, 2014).

Okul ortamı; farklı istek, ihtiyaç, ilgi ve özelliklere sahip olan öğrencilerin bir araya geldiği, sosyalleşmenin gerçekleştiği ilk yerdir. Öğrenciler okula başladıkları zamandan itibaren okulda ve gerçek hayatta birçok problem ile karşılaşmaktadır. Karşılaştıkları bu problemleri başarılı ve etkili bir biçimde çözebilmeleri için problem çözme becerilerine sahip olmaları gerekmektedir. Zamanımızda eğitimden beklenen, bireylerin sadece ezber bilgilerle donatılmaları değil; hayatlarına faydalı olacak bilgileri kazanmaları ve uygulayabilmelerini,

yaşamın sorunlarına karşı meraklı, çevresindeki sorunların farkında olan, sorunları çözecek nitelikte eşsiz fikirler geliştirebilen, yaratıcı, açık fikirli, eleştirel düşünebilen ve karar verme becerisi gelişmiş bireyler olmalarını sağlamaktır

Çelikkaleli ve Gündüz, (2010) ve Kruger, (1997), kişilerin problem çözme becerilerinin olmasının yanı sıra sahip oldukları problem çözme becerilerine itimat etmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Kişilerin karşılaştıkları problemlerin çözümünde; özgüvenin olması, nesnel bir bakış açısına sahip olması, yaratıcı düşünebilmesi, olaylar karşısında fazla paniklememesi, atılma olabildiği gibi bazı kişilik özelliklerinin katkısının olduğu belirtilmektedir (Saygılı, 2000).

Largo-Wight, Peterson ve Chen (2005) yapmış oldukları çalışmada toplam problem çözme becerileri ve problem bileşenleri, problem çözmeye güven, problem çözme yaklaşımı tarzı ve problem çözme kişisel kontrolünün her birinin bağımsız olarak stres algılamasının önemli faktörleri olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Öğülmüş (2001) ise kişinin; problemin çözümünü çok zor olarak algılaması, kişinin problemi çözemeyeceğini düşünmesi, olanaklarının yeterli olmadığına inanması, kendini çaresiz algılaması ve çözüm konusunda ivedi davranması gibi düşüncelerin problemin çözümünü engelleyen olumsuz düşünceler olduğunu söylemektedir. Bingham (1998), problem çözme ve kendine güvenin döngüsel bir ilişkide olduğunu; bireyin karşılaştığı problemlerin çözümü için diğer bireylerden yardım istemesi yerine problemlere çözüm yolları arayarak bulması için cesaretlendirilmesinin ve bu aşamada bilgi ve becerisini kullanma fırsatı yakalamasının problem çözme becerisi ve kendine güvenin gelişmesini hızlandırdığını anlatmaktadır.

Problem, yaşamda karşılaşılan güçlükler, engeller, çözülmesi gerekli sorunlar olarak tanımlanabilir. Kişiler, karşılaştıkları sorunlarla başa çıkabilmek için çözüm bulmaya çalışırlar. (Choi & Hannafin, 1995). Problem çözme ise kişinin bir amaca ulaşmaya çalışırken karşılaştığı güçlükleri, engelleri görebilmesi ve bunlara çözüm bulana kadar geçirdiği bir düşünme ve problemi yenme süreci olarak tanımlanabilmektedir (Ülküer, 1988). İnsanlar, birçok problemle karşı karşıya kalsalar da problem çözme becerisine sahip oldukları sürece hayatlarına istedikleri şekilde yön verebilme şansına sahip olabilirler (Gömleksiz, 2012). Problem çözmeyi öğrenmek kişinin okul öncesi

döneminde başlayabilmekte okul yıllarında ise problem çözme becerileri geliştirilebilmektedir (Miller ve Nunn, 2001).

Türkiye’de drama yönteminin eğitimde yönetsel kullanımının ilklerinden olan Adıgüzel (2006)’e göre öğrenme için gerekli olan neden ya da gereklilik drama aracılığıyla oluşturulabilir. Dramayı eğitimin bir aracı olarak ifade eden Üstündağ (2002) öğretim programlarında bulunan birçok konunun sınıflarda işlenmesinde drama yönteminin kullanılabileceğini ifade ederken çeşitli örnekleri sunar. Burada amaç drama yöntemiyle çocukların ilgili konu ile kendi yaşantıları arasında ilişki kurmasını sağlamaktır. Oyunun getirdiği zevkle beraber çocuk konuyu etkin olarak inceleme, araştırma, deneme fırsatı bulmaktadır; bu da daha derin ve içselleştirilmiş öğrenme sağlamaktadır. Uyanıksoy (2007)’un söylediği şekilde burada temel amaç oyun ya da dramanın kendisi değil öğrenme olduğundan ortaya çıkan ürünün sanatsal ya da estetik eksiklikleri öğrenmeyi olumsuz yönde etkilemediği sürece önemli değildir.

BDE ve Drama yönteminde bilgisayar becerileri kazanmak kadar özgün ve çeşitli amaçlar yanında problem çözmek ve farklı bakış açıları kazanmak da vurgulanmıştır. Yöntemde belirtilen problem çözme becerisinin gerçekleşebilmesi için öğrencinin yaratıcı bir şekilde düşünebilmesi, düşündüklerini bilgisayar teknolojileri becerileriyle birleştirerek sentezlemesi gerekir. Türkiye’de eğitimde dramanın öncülerinden San (1994)’ın ifade ettiği gibi “herkesin yakındığı bir olgu” olan ezberci eğitimin dışına çıkmak ve “dillerden düşmeyen bir kavram” olan yaratıcılığı oluşturmak ancak bu süreçlerin dikkatle tasarlanması ile mümkün olacaktır.

Milli Eğitim Bakanlığı da 2010 yılında düzenlediği 21. yy Öğrenci Profili Çalıştayında öğrencilerde bulunması gereken önemli özelliklerden birinin de problem çözme olduğu belirtilmektedir. (Earged, 2011).

Çocuklar, teknolojinin özellikle bilgisayarın günlük hayatta kullanımının sürekli çoğalıp arttığı bir evde büyürken, okul hayatına atılana kadar birçok online teknolojiyi ve çeşitli ürünleri kullanmayı öğrenip keşfetmektedirler. Ancak bu öğrenmeleri sadece pratik yollarla sınırlanmaktadır. Bundan dolayı teknolojinin arka planında kalan kodlamayı, bilgi işlem, yöntem ve becerileri öğrenmek bir ihti-

yaç olarak görülmelidir. Programlamanın özellikle görsel programlamanın öğrencilerin problem çözme becerisine katkı sağlayıp motivasyonlarını arttırdığı gözlemlenmiştir. (Calder 2010; Lai ve Yang, 2012) Etkili problem çözme becerisi elde etmiş bireylerin bağımsız ve yaratıcı düşündükleri, sosyal yeterlilikleri olduğu, kendilerine güvenen, belirsizliklerin üstesinden gelebilen kişiler olduğu belirtilmektedir (Dow ve Mayer, 2004, Akt: Serin, 2010).

Bu çalışmada amaç; orta öğretimin bilişim dersinde, algoritma eğitiminin bilgisayar destekli eğitim yöntemi ve drama yöntemiyle öğrencilerin problem çözme becerilerine olan katkısına, öğrencilerin bilişim dersine karşı olumsuz tutumlarının değişebileceğine dikkat çekmektir. Bu doğrultuda; “BDE yöntemi ve Drama yöntemiyle algoritma öğretimi yapıldığında öğrencilerin akademik başarısını artırır mı? ve “Algoritma öğretiminin problem çözme becerisine etkisi var mıdır” soruları üzerinde durulmuştur.

Bilgisayar Destekli Eğitimin problem çözme becerisine katkısını, programlamayı bilmenin önemi ve nasıl daha kolay öğrenilebileceği konusu bu çalışmanın diğer bir amacı olarak belirlenmiştir. Özetle, programlama ile ilgili konuları en kolay ve öğrencilerin yaşlarına hitap eden en eğlenceli şekilde öğrenmelerine katkıda bulunacak yöntem araştırılmıştır.

1.YÖNTEM

1.1.Problem Cümlesi

Ortaokul beşinci sınıf bilişim dersinde, algoritma eğitiminin bilgisayar destekli eğitim yöntemiyle ve drama yöntemiyle öğrencilerin problem çözme becerilerine etkisini ölçmek araştırmanın problem cümlesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın alt problemleri oluşturulmuştur.

1. Öğrencilerin BDE yöntemiyle algoritma öğretimi akademik başarısını artırır mı?
2. Öğrencilerin Drama yöntemiyle algoritma öğretimi akademik başarısını artırır mı?
3. Drama ve BDE gruplarının son-test başarı testi puanları arasında cinsiyet bakımından anlamlı farklılık var mıdır?

4. Öğrencilerin algoritma öğretiminde BDE ve Drama yöntemleri arasında akademik başarısına etkisi konusunda anlamlı farklılık var mıdır?

1.2. Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada öntest-sontest kontrol gruplu nicel yarı deneysel desen modelinde tasarlanmıştır. Öntest-sontest kontrol gruplu desen (ÖSKD), sosyal bilimlerde sık kullanılan karışık bir desendir. Katılımcılar, deneysel işlemlerden önce ve sonra bağımlı değişkenle ilgili olarak ölçülürler. ÖSKD, bir ilişkili desendir. Çünkü aynı öğrenciler bağımlı değişken üzerinde iki defa ölçülürler. Bununla birlikte, farklı deneklerden oluşan deney ve kontrol gruplarının ölçümlerinin karşılaştırılması nedeniyle de bu desen, ilişkisizdir. Bundan dolayı öntest-sontest kontrol gruplu desen bir karışık desendir. (Büyükköztürk, 2001: 21).

Bağımlı değişken öğrencilerin problem çözme becerileri olurken bağımsız değişken BDE ve drama yöntemiyle verilen eğitimidir. Aynı öğrenciler bağımlı değişken üzerinde iki kez incelenmesi gerektiğinden bu desen kullanılmıştır.

1.3. Araştırma Örneklemi

Araştırmanın örneklemini, 2016-2017 öğretim yılı bahar yarısında Adana'da bir devlet okulunda öğrenim gören 82 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklemin 38'ini kız ve 44'ünü de erkek öğrenciler oluşturmaktadır.

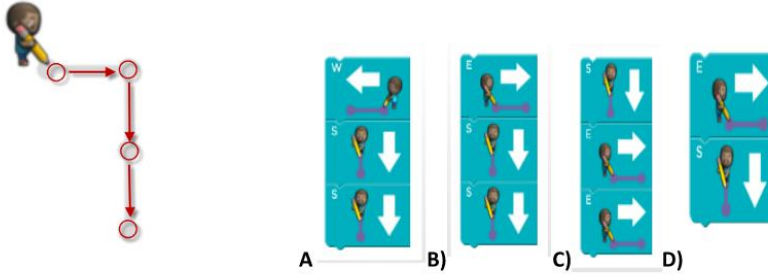
1.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın alt problemlerinin analizi için verileri toplamak amacıyla, Bilişim dersindeki Problem Çözme Becerisini ölçmede uzman öğretmen kontrolüyle araştırmacılar tarafından geliştirilen on soruluk çoktan seçmeli başarı testi uygulanmıştır. Başarı testi araştırmacılar tarafından çeşitli kaynaklardan derlenerek hazırlanmıştır (Özsoy2005; Davidson ve Sternberg, 2003; Dewey, 1997; Baytekin, 2001; Hertzog, 2009; Sezgin, 2010; Uysal, 2010, Aşıroğlu, 2016). Başarı testinin güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yapılmış buna göre testin KR-21 güvenilirlik kat sayısı 0,60 olduğu saptanmıştır. Testin güvenilirliği için bir pilot çalışma yapılmış olup, ilgili konuları daha

önceden öğrenmiş 15 tane ortaokul öğrencisine pilot olarak uygulanmıştır. Uygulama sonrası öğrencilerin test ile ilgili görüşleri alınmıştır. Anlaşılmayan ve kafa karıştıran sorular ve ifadeler çıkartılmış, gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Başarı testinin geçerlik çalışması için eğitim fakültesi bünyesinde bulunan 2 eğitim bilimleri bölümü öğretim üyesi ve 2 bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğretim üyesinden uzman görüşü alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda 17 soru olan başarı testi tekrar düzenlenmiş ve 10 soru olarak son hali verilmiştir. Ayrıca, testin geçerliliği için sorular konu dağılımlarına göre dengeli dağıtılmıştır. Uygulanan başarı testi sorularından bazıları Şekil 1'de verilmiştir.

4) Aşağıdaki şekilde karakter gösterilen çizgiyi hangi algoritmayı kullanarak yapabilir?

6) Aşağıdaki algoritma tablosunda arı yandaki algoritma adımlarını uygularsa hangi şıktaki yazıyı yazar?

M	D	K	S	T	B	U	B
S	Z	Z	Z	K	J	V	O
G	Q	K	O	K	K	Z	
T	M	S	R	E	L	X	S
U	F	Q	K	C	V	K	T
S	U	U	A	R	E	D	X
A	Z	E	N	V	N	J	A
F	T	F	W	U	M	J	E

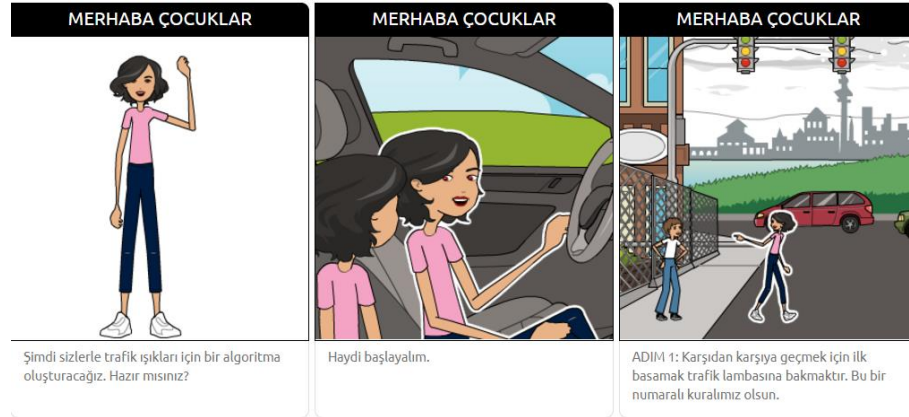
A) SQUEN B) SQUENV C) SQUAR D) SQUARE

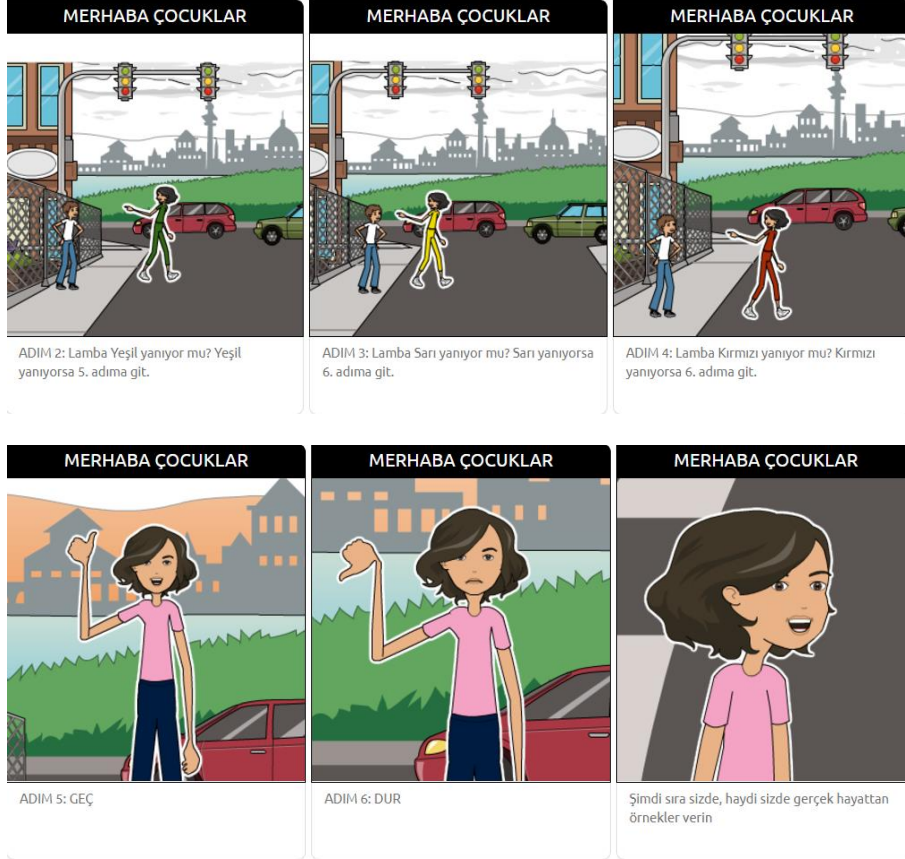
Şekil 1. Başarı Testi Örnek Sorular

1.5. Uygulama Süreci

Araştırma, Adana Çukurova ilçesinde bulunan bir devlet okulunun 5. Sınıflarında bulunan 82 öğrenci üzerinde yapılmıştır. 40 öğrenci Bilgisayar Destekli Eğitim grubu olarak belirlenmiş ve Bilgisayar Destekli Eğitim yöntemi kullanılarak; 42 öğrenci Drama olarak belirlenmiş drama yöntemi ile öğretim görmüşlerdir.

Uygulama 5 hafta sürmüştür. Her uygulama bir ders saati 40 dakika sürmüştür. Birinci hafta uygulamaya başlamadan önce BDE ve Drama grubundaki öğrencilere algoritma konusu hakkında bilgilerini ölçmek için 10 soruluk başarı testi uygulanmıştır. İkinci hafta BDE ve Drama gruplarına algoritma konusuna giriş yapılmıştır. Daha sonra konu ile ilgili video ve karikatürler gösterilmiştir ve kendilerinden günlük hayatta kullandıkları algoritma örnekleri yazmaları istenmiştir. Trafik algoritması ile ilgili bir örnek bir karikatür Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Trafikte Algoritma Başlıklı Karikatür Örneği

Şekil 2'de ki gibi çeşitli örnekler gösterildikten sonra öğrencilerin de günlük hayattan algoritma örneklerini yazmaları istenmiştir.

Üçüncü hafta Drama grubu öğrencilerine drama ve eğitsel oyun yöntemleri ile algoritma konusu öğrencilerinde katılımı ile gerçekleştirilmiştir. BDE grubu öğrencilerine ise e-bilgi kaynağından yararlanılarak uygulama yapılmıştır. Dördüncü hafta BDE ve Drama gruplarına algoritmada döngüler konusundan bahsedilmiş ve öğrencilerden örnek yazmaları istenmiştir. Beşinci hafta BDE ve Drama grubu öğrencilerine algoritma konusunu ne kadar öğrendiklerini belirlemek için başarı testi son test olarak uygulanmıştır. Başarı testinin istatistik çalışmaları t test ve ANCOVA- Kovaryans analiz teknikleri kullanılmıştır.

2. BULGULAR

İlköğretim beşinci sınıf bilişim dersinde, algoritma eğitiminin bilgisayar destekli eğitim yöntemiyle ve drama yöntemiyle eğitim verilerinde öğrencilerin problem çözme becerilerine etkisini ölçmek için yapılan çalışmanın bu bölümünde ön test ve son test verilerine yönelik yapılan analizlerin bulgularına yer verilmiştir. Tablo1'de Bağımsız Gruplar T Testi Analiz Sonuçları görülmektedir.

Tablo1: Bağımsız Gruplar T Testi Analiz Sonuçları

Grup	N	\bar{X}	SS	T	P
BDE	40	65,75	19,857	1,26	.21
Drama	42	60,24	19,691		

Bağımsız gruplar T Testi sonuçlarına göre BDE grubu öğrencileri ile Drama grubu öğrencilerinin başarı testi (BT) ön test puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır. ($P>.05$) Tablo 2 'de BDE bağımlı gruplar T Testi analiz sonuçları görülmektedir.

Tablo 2: BDE Bağımlı Gruplar T Testi Analiz Sonuçları

BDE	N	\bar{X}	SS	T	P
Öntest	40	65,75	19,857	6,33	.00
Sontest	40	89,75	13,865		

Bağımlı gruplar T TESTİ sonuçlarına göre BDE grubu öğrencilerinin Başarı Testi ön test puanları ile Başarı Testi son test puanları arasında son test lehine anlamlı farklılık vardır ($P<.05$). Tablo3'de Drama Bağımlı Gruplar T Testi Analiz Sonuçları görülmektedir

Tablo 3: Drama Bağımlı Gruplar T Testi Analiz Sonuçları

Drama	N	\bar{X}	SS	T	P
Öntest	42	60,24	19,691	9,66	.00
Sontest	42	86,19	14,305		

Bağımlı gruplar t testi sonuçlarına göre Drama grubu öğrencilerinin Başarı Testi ön test puanları ile Başarı Testi son test puanları arasında son test lehine anlamlı farklılık vardır ($P<.05$).

Tablo 4: Drama ve BDE gruplarının son-test başarı testi puanları arasında cinsiyet bakımından karşılaştırılması

Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	T	P
----------	---	-----------	----	---	---

Kız	38	87,63	11,95	-,175	,862
Erkek	44	88,18	15,88		

Tablo 4'e bakıldığında, Drama ve BDE gruplarının son-test başarı testi puanları arasında cinsiyet bakımından anlamlı bir farklılık bulunamıştır ($p > .05$). Tablo 5'de Başarı Testi Ortalama ve Düzeltilmiş Ortalama Puanları görülmektedir.

Tablo 5: BT Ortalama ve Düzeltilmiş Ortalama Puanları

Grup	N	\bar{X}	Düzeltilmiş Ortalama
BDE	40	89,75	89,703
Drama	42	86,19	87,195

Başarı Testi Ortalama ve Düzeltilmiş Ortalama puanları sonucuna göre BDE 89.703 Drama 87,195 çıkmıştır. BDE nin Başarı Testi Ortalama ve Düzeltilmiş Ortalama puan sonucu Drama'nın sonucundan yüksektir. Tablo 6'da BDE ve Drama Gruplarının Düzeltilmiş Başarı Testi Son Test Puanlarının Kovaryans analizi sonuçları görülmektedir.

Tablo 6: BDE ve Drama Gruplarının Düzeltilmiş Başarı Testi Son Test Puanlarının Kovaryans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Ön Test	1190,532	1	1190,532	6,795	,011
Grup	1115,999	1	1115,999	6,370	,014
Hata	13665,661	78	175,201		
Toplam (Düzeltilmiş)	16147,561	81			

ANCOVA- Kovaryans Analizi sonuçlarına göre Akademik başarı bakımından BDE ve Drama gruplarının Başarı Testi ön test puanları kontrol altına alındığında Başarı Testi son test puanları arasında BDE grubu lehine anlamlı farklılık vardır ($P < .05$).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yapılan bu çalışmada 5.sınıf bilişim dersinde, BDE yöntemi ile ve Drama yöntemi ile öğrencilerin problem çözme becerilerine etkisine bakılmıştır. Elde edilen bulgulara göre; iki yöntemde de ön test-son test arasında anlamlı farklılık görülmüştür. İki yöntem de olumlu şekilde etkili olmuştur. Ancak BDE yöntemi lehine anlamlı bir farklılık olarak ortaya çıkmıştır. Her iki yöntemde de eğitim verildiğinden dolayı problem çözme becerisi yönünde öğrenmeler gerçekleşmiştir. Araştırma sonuçları drama yönteminin öğrencilerin BTY dersindeki akademik başarıya etkisi yönünde yapılan araştırma sonuçlarını savunur niteliktedir (Çebi, 2008; Atalay, 2010; Flintoff, 2010; Özek, 2014; Ulubey ve Toraman, 2015). Uluslararası alanyazında yapılan çalışmalar incelendiğinde, drama yönteminin birçok konuda kullanıldığı ve faydalarının belirtildiği görülmektedir (Davis, 2010; Flintoff, 2010; Anderson ve Cameron, 2013). Fakat sonuçlara bakıldığında BDE yönteminin problem çözme katkısının daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. BDE'nin drama yöntemine göre etkili olmasının sebeplerinden birisinin BDE yönteminin öğrencilere neden sonuç ilişkisi kurma olanağı sağladığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bir diğer sebep BDE yönteminde öğrencilere bilgileri kendilerinin keşfetme olanağı verilmiş olması şeklinde düşünülmektedir.

Cinsiyet değişkenine bakıldığı zaman problem çözme becerisini ölçmek amacıyla gerçekleştirilen başarı testi sonucunda anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Genel olarak literatür incelendiğinde yapılan bazı araştırmalarda bireylerin problem çözme becerileri ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı farklılıklar olmadığı (Genç ve Kalafat, 2010; Saracaloğlu, Serin ve Bozkurt, 2005; Güçray, 2003; Terzi 2003; Saygılı, 2000; Basmacı, 1998; Kasap, 1997; Çam, 1996; Taylan, 1990); bazı araştırmalarda kız öğrenciler lehine anlamlı farklılıkların olduğu (Hatay Polat ve Tümkaya, 2010; Bulut Serin ve Derin, 2008) ve Korkut (2002)'un yapmış olduğu çalışmada ise erkekler lehine anlamlı farkın olduğu tespit edilmiştir. Anlamlı farklılık bulunamamasına rağmen erkek öğrencilerin ortalamaları daha yüksek çıkmıştır. Bunun sebebi, öğrencilerin bilgisayar kullanımı ve problem çözme becerisi konusunda daha odaklanarak çalıştığı, problem çözdükçe motivasyonlarının arttığı ve bu faktörlerin erkek öğrencileri olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir.

Problem çözme becerileri önemli olmasının yanı sıra, problemlerin çözümü için yalnızca problem çözme becerilerine sahip olmak yeterli gelmemektedir. Yapılan araştırmalarda dile getirildiği gibi problem çözme ile kendine güven arasında doğru orantı söz konusudur (Largo, Peterson ve Chen, 2005). Güven duygusunda artış sağlayan kişi problem çözme becerisinin gelişimine de katkı sağlayacaktır. Yapılan bu araştırmada kişilerin bu alt boyutta cinsiyet açısından farklılık tayin edilememiş; ancak hem kız hem de erkek öğrencilerin problem çözme becerisine güveninin olumlu yönde etkide bulunduğu söylenebilir.

BDE'nin problem çözme becerilerini geliştirme olanaklarındaki zenginlikler nedeniyle, çocukların zihinsel gelişimlerinin çok önemli olduğu, özellikle ilköğretim çağında BDE ile birlikte yaratıcılığı destekleyen öğrenci merkezli etkinliklere önem verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Ö. (2006). Eğitimde yeni bir yöntem ve disiplin: Yaratıcı drama. Editör H. Ö.
- Akgün, M., & Akgün, İ. H. (2011). Dünyada ve Türkiye'de Bilgisayar Destekli Öğretimin Tarihi Gelişimi. 2 nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications, (ss. 151-158).
- Akpınar, Y., & Altun, A. (2014). Bilgi toplumu okullarında programlama eğitimi gereksinimi. *İlköğretim Online*, 13(1).
- Anderson, M. and Cameron, D. (2013). Drama and learning Technologies: to affinity spaces and beyond. Anderson, M. and Dunn, J. (Eds.), How drama activates learning: contemporary research and practise (pp. 226-241). Bloomsbury Academic.
- Arabacıoğlu, T., Bülbül, H. İ., & Filiz, A. (2007). Bilgisayar programlama öğretiminde yeni bir yaklaşım. Akademik bilişim.

- Aşıroğlu, S, Duruhan, K . (2016). Aktif Öğrenme Temelli Fen Ve Teknoloji Dersi Etkinliklerinin İlköğretim Öğrencilerinin Problem Çözme Becerileri Üzerindeki Etkisi. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (5), 115-132. Retrieved From <http://Dergipark.Gov.Tr/Susbid/Issue/17332/180996>
- Atalay, O. (2010). İlköğretim 5. Sınıf Bilişim Teknolojileri Dersinin Öğretiminde Drama Yönteminin Öğrenci Başarısına Etkisi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Basmacı, Kılış S. (1998). Üniversite öğrencilerinin problem çözme becerilerini algılamalarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Baytekin, Ç. (2001). Ne, niçin, neden öğretiyoruz ve öğreniyoruz? Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bingham, Alma (1998) Çocuklarda Problem Çözme Yeteneklerinin Geliştirilmesi.Çev.: A. Ferhan Oğuzkan. İstanbul: M.E.B. Yayınları
- Bulut Serin, N. ve Derin, R. (2008). İlköğretim öğrencilerinin kişilerarası problem çözme becerisi algıları ve denetim odağı düzeylerini etkileyen faktörler. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 5 (1), 1-18.
- Büyüköztürk, Ş. (2001). Deneysel Desenler. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Calder, N. (2010). Using Scratch: an integrated problem-solving approach to mathematical thinking. Australian Primary Mathematics Classroom, 15(4), 9-14.
- Chen, L. S., Cheng, C. H., 2005, "Selecting ISPersonnel Use Fuzzy GDSS Based on Metric Distance Method", European Journal of Operational Research, 160, 803-820.
- Choi, J. I. & Hannafin, M. (1995). Situated cognition and learning environments: roles, structures and implications for design. Educational Technology Research & Development, 43 (2), 53-69.

- Çam, S. (1997). İletişim becerileri eğitimi programının öğretmen adaylarının ego durumlarına ve problem çözme becerisi algılarına etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çebi, A. (2008). İlköğretim ikinci aşamada yaratıcı drama destekli bilgisayar okuryazarlığı. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Akademik Bilişim 2008, 30 Ocak-1 Şubat 2008 (s. 569-573), Çanakkale.
- Çelikkaleli, A. G. Ö., & Gündüz, B. (2010). Ergenlerde problem çözme becerileri ve yetkinlik inançları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2).
- Davis, S., E. (2010). ICTs for creative practise in drama: Creating cyberdrama with young people in school contexts. Queensland University of Technology. Brisbane, Australia.
- Davidson E ve Sternberg, J. (2003). The psychology of problem solving. Cambridge,. England: Cambridge University Press.
- Dewey, J. (1997). How we think? New York: Prometheus Books.
- Dow, G. T., & Mayer, R. E. (2004). Teaching students to solve insight problems: evidence for domain specificity in creativity training. *Creativity Research Journal*, 16 (4), 389-402.
- Earged (2011). MEB 21. yüzyıl öğrenci profili, http://www.meb.gov.tr/earged/earged/21.%20yy_og_pro.pdf adresinden 10 Mayıs 2017 tarihinde alınmıştır.
- Fesakis, G., & Serafeim, K. (2009, July). Influence of the familiarization with scratch on future teachers' opinions and attitudes about programming and ICT in education. In ACM SIGCSE
- Flintoff, K. (2010). "Connections Between Drama Education and the Digital Education Revolution", 2010 Drama West State Conference.
- Genç, S. Z. ve Kalafat, T. (2010). Öğretmen adaylarının empatik becerileri ile problem çözme becerileri. *Kuramsal Eğitimbilim*, 3 (2), 135-147.
- Genç, Z., & Karakuş, S. (2011). Tasarımla Öğrenme: Eğitsel Bilgisayar Oyunları Tasarımında Scratch Kullanımı. 5th International

Computer & Instructional Technologies Symposium, (ss. 981-987).

Gomes, A., & Mendes, A. (2007). Learning to program - difficulties and solutions. International Conference on Engineering Educations - ICEE 2007. Coimbra, Portugal.

Gömleksiz, M. N., & Bozpolat, E. (2012). İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(2), 23-40.

Güçray, S. S. (2003). The analysis of decision making behaviors and perceived problem solving skills in adolescents. The Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET, 2 (2), 29-37.

Hertzog, N. B. (2009). Problem solving. Barbara Kerr ve Barbara Wells (Edt.) California: Sage Publications.

Karabak, D., & Güneş, A. Ortaokul birinci sınıf öğrencileri için yazılım geliştirme alanında müfredat önerisi.

Kasap, Z. (1997). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin sosyo-ekonomik düzeye göre problem çözme başarısı ile problem çözme tutumu arasındaki ilişki. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Korkut, F. (2002). Lise öğrencilerinin problem çözme becerileri. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22, 177-184.

Kruger, L. J. (1997). Social support and self-efficacy in problem solving among teacher assistance teams and school staff. The Journal of Educational Research, 90 (3), 164-168.

Kukul, V., & Gökçearsan, Ş. (2014). Scratch ile programlama eğitimi alan öğrencilerin problem çözme becerilerinin incelenmesi investigating the problem solving skills of students attended scratch programming course.

Lai, A., Yang, S. (2011). The learning effect of visualized programming learning on 6th graders' problem solving and logical reasoning abilities. In: International Conference on Electrical and Control Engineering (ICECE), 16-18 Sept. 2011, Yichang, 6940-6944.

- Largo-Wight, E., Peterson, P. M., & Chen, W. W. (2005). Perceived problem solving, stress, and health among college students. *American journal of health behavior*, 29(4), 360-370.
- Miller, M. & Nunn, G. D. (2001). Using group discussions to improve social problem-solving and learning. *Education* (Chula Vista, Calif), 121, 470-475.
- Öğülmüş, S.. (2001). Bir kişilik özelliği olarak yılmazlık. I. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu: Nedenler ve Önleme Çalışmaları, Ankara (29-30 Mart).
- Özek, B., M. (2014). Bilişim teknolojileri dersinde yaratıcı drama yönteminin kullanılmasının öğrenci başarısına etkisi. Birinci Avrasya Eğitim Araştırmaları Kongresi, İstanbul.
- Özsoy, G. (2005). Problem Çözme Becerisi İle Matematik Başarısı Arasındaki İlişki. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2005, Cilt 25, Sayı 3, 179-190.
- Polat, H. R. ve Tümkaya, S. (2010). Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin düşünme ihtiyacına göre problem çözme becerilerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 9 (1), 346-360.
- Saracaloğlu, A. S., Serin, O. ve Bozkurt, N. (2005). Eğitim bilimleri enstitüsü lisansüstü öğrencilerinin problem çözme ve denetim odağı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 237-242.
- Sarioğlu, T., & Kartal, G. (2017). Bir Yöntem Olarak Drama Bilişim Teknolojileri Öğretiminde İyi Bir Seçenek Olabilir mi?. *İlköğretim Online*, 16(1).
- Saygılı, H. (2000). Problem çözme becerisi ile sosyal ve kişisel uyum arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Sezgin, E. (2011). Problem çözme becerisi ölçeğinin geliştirilmesi. Ankara Üniversitesi, Eğitim bilimleri Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, Ankara

- Taylan, S.(1990). Heppner'in problem çözme envanterinin uyarlanma güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi
- Terzi, Ş. (2003). Altıncı sınıf öğrencilerinin kişiler arası problem çözme beceri algıları. Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 1 (2), 221-232.
- Ulubey, Ö. ve Toraman, Ç. (2015). Yaratıcı drama yönteminin akademik başarıya etkisi: bir meta-analiz çalışması. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(32), 195-220.
- Uyanıksoy, E. (2007) Viola Spolin'in tiyatro anlayışı ve dramayı kullanımı, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Uysal, G. (2010). İlköğretim sosyal bilgiler dersinde işbirlikli öğrenmenin erişiyeye, problem çözme becerilerine, öğrenme stillerine etkisi ve öğrenci görüşleri. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Programı.
- Ülküer, N. S. (1988). Çocuklara problem çözme becerisi nasıl kazandırılır? Yaşadıkça Eğitim, 5, (10-11-12).
- Üstündağ, T. (2002). Yaratıcılığa Yolculuk. Ankara: Pegem Akademi.
- Yazgan, Y. (2014). Dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin rutin olmayan problem çözme stratejileriyle ilgili gözlemler.

**SNELMAN'IN "BEYAZ ZAMBAKLAR ÜLKESİ" İLE TÜRK
DEVİRİMİNİN AYDINLANMA YÜZÜ: BİR KARŞILAŞTIRMA**
**Snelman's "The Land of the White Lily" Face of the Revolution
with Turkish Enlightenment: A Comparison**

Seyithan Altaş¹

ÖZ: Ülkelerin geçmişleri incelendiği zaman daima kendi koşulları içinde bugün ve gelecekle ilgili atılımlarının olduğu görülür. Bu atılımlar daima bir kıvılcım kişilik etrafında gelişir. Bu atılımların özelliklerinin ülkeden ülkeye değiştiğini bilsek de ortak özellikler taşıdığını da söylemek yanlış olmaz. Finlandiya kuzey ülkeleri içerisinde yıllarca esaret ve sömürü ağı içinde yaşamış fakir bir ülkedir. Ancak Snelman gibi bir aydının ortaya çıkması her şeyi değiştirecektir. Türkiye'de asırlarca geri bırakılmış bir ülkedir. Gerek iç odakların gerekse dış güçlerin elinde yarı sömürge bir halk olarak asırlarca yaşamıştır. 20.yüzyılın başında ortaya Mustafa Kemal gibi bir kurtarıcı çıkmış; O da tıpkı Snelman gibi ülkesini hızla çağdaş bir ülke yapmak için çalışmıştır. Bu çalışma iki ülkenin ve iki şahsiyetin, meydana gelen değişimlerde oynadıkları rolü karşılaştırmak amacıyla ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mustafa Kemal, Snelman, Finlandiya, Türk Devrimi, Beyaz Zambaklar Ülkesi, Grigoriy Petrov.

ABSTRACT: When the countries studied history always seen as the breakthrough came in today and about the future of their conditions. These horsemen are always revolve around a spark of personality. we knew that the characteristics of this breakthrough vary from country to country it would not be wrong to say that the bears common features. Finland lived in the northern states of bondage and exploitation network is a poor country for years. But everything will change with the emergence of an enlightened man like Snelman. Turkey is a country that cessation back centuries. Both inside and outside the focus of power in the hands of the people have lived for centuries as a semi-colony. However, It emerged as a savior appeared at the beginning of the 20th century, Mustafa Kemal; It is also the country like Snelman worked quickly to make a modern country. The work of these two countries and the two figures is discussed in order to compare their role in this change.

Keywords: Mustafa Kemal, Snelman, Finland, Turkish Revolution, White Lilies Country, Grigoriy Petrov.

¹ Öğr. Gör. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi. Eğitim Fakültesi.
seyithan.altas@erdogan.edu.tr

<i>Hakemli Araştırma Makalesi Peer-reviewed Research Article</i>		
Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
03.05.2017	25.06.2017	30.06.2017

GİRİŞ

Bu çalışma, geri kalmış, parçalanmış, sömürü ağına düşmüş ülkelerin bağımsızlıklarına kavuşmalarına ve kalkınmalarına ön ayak olan aydınların toplumsal rolünü esas alan bir çalışma olarak düşünülmüştür. Finlandiya'da Snelman'ın toplumun aydın kesimlerini harekete geçirerek toplumu aydınlatma vazifesini Türkiye'de çoğunlukla öğretmenler sürdürmüşlerdir. Her iki ülkede de benzer koşullar yaşanmıştır. Bu yüzden böyle bir karşılaştırma yapmak bu ülkelerin geçmiş ve geleceğinin sorgulanması anlamına da gelmektedir.

Türk Devrimi kendi ulusal koşullarında Türk halkının mücadele ederek kazandığı bir başarıdır. Bu başarının yerel ve uluslararası ölçekte kaynakları vardır. Yani hiçbir başarı salt kendi iç koşullarının bir başarısı olarak değerlendirilemez. Yani başka bir deyimle dünyadan soyutlanarak Türk Devrimi açıklanamaz. Dünya tarihi; bağımsızlık ve özgürlüğü elinden alınmış halkların mücadelesi tarihidir. Bağımsızlık, bunun sonrasında kalkınma ve çağdaşlaşma da o ülkenin yerel koşullarının zorlanması ile başka ülkelerdeki örneklerinin araştırılması ile gerçekleştirilebilir.

Türk devrimi hem kendine özgün bir ulusal bağımsızlık direnişi ve hem de bir çağdaşlaşma hareketidir. Ama temel hedefi evrensel çağdaş uygarlıktır. Türk çağdaşlaşma hareketi hem ulusal karakterde hem de evrensel karakterde bir gelişmedir.

Türk Devriminin önderi Mustafa Kemal'in Türk Devrimini başarıya ulaştırmasında yeteneği şüphesiz engin bir dünya görüşüne ve mücadelecilik azmine dayanır. Yaşamı boyunca yaşamın içinde kendisine dersler çıkarması, dünyayı yakından takip etmesi, gelecekte kuracağı devletin fikir temellerini daha o zamanlarda atmış olması onun büyüklüğünü ortaya koyar.

Türk Devriminin fikir kaynaklarından biri de Mustafa Kemal'in bizzat okuyarak esinlendiği ve sonra da okullarda okutulmasını tavsiye ettiği evrensel bir kalkınma örneği olarak gerçekleştirilmiş Snelman'ın Finlandiya örneğidir. Beyaz Zambaklar Ülkesinde, adlı eserde Snelman'ın Finlandiya'yı esaret içinde bir bataklıklar ülkesi olmaksızın, özgür bir beyaz zambaklar ülkesine nasıl dönüştüğünü anlatan kitaptır. Snelman ile birlikte toplumun tüm kesimleri bir bütün halinde çalışır ve fakir Finlandiya ülkesini eğitimle kalkındırırlar. Bu

sayede askeri olarak güçsüz olsa bile kültürel olarak örnek bir ülke ortaya çıkar. Bu kitapta tüm yoksulluğa, imkansızlıklara ve elverişsiz doğa koşullarına rağmen, bir avuç aydının önderliğinde; askerlerden din adamlarına, profesörlerden öğretmenlere, doktorlardan işadamlarına kadar, her meslekten insanın omuz omuza bir dayanışma sergileyerek, Finlandiya'yı, geri kalmışlıktan kurtarmak için nasıl büyük bir mücadele verdiklerini, tüm insanlığa örnek olacak biçimde gözler önüne sermektedir.

Rus yazar Grigoriy Petrov'un yazdığı bu eserde Snelman'ın önderliğinde, Fin halkının topyekün verdiği mücadeleyi, ülkenin gelişmesi, özgür olması için harcadıkları emeği, ekonomik, sosyal, kültürel gelişmeleri büyük bir hayranlıkla anlatılmıştır.

Mustafa Kemal'in okuduğu bu kitapta (Petrov,2007) en çok etkilendiği konular; insanların verdiği emek ve çalışma, yeni bir devlet kurma ideali, milli bir dil ve tarih yaratma çabası, herkesin ülkesini düşünerek kültürel bir savaşın verilmesi, çevre bilincinin kazandırılması, kadın haklarına önem verilmesi, aydınların halka inerek halka yol göstermesi, köyün aydınlatılması, akıla ve bilime dayalı öğretmenlerin yetiştirilerek eğitim seferberliğinin başlatılması gibi konular olmuştur.

Mustafa Kemal ülkenin bağımsızlık savaşı ile birlikte kalkındırılması için eğitimi temel mücadele alanı olarak ele almış; bunun en önemli yolu olarak da öğretmenleri ve aydın sınıfları bu mücadeleye katmıştır.

Atatürk, eğitime, öğretmenlere büyük önem vermiş; Türkiye Cumhuriyetini çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarma yolunda birincil sorumluluğu onlara yüklemiştir. Onları iyi yetiştirmek, ihtiyaçlarını karşılamak, halkın motivasyonunu yükseltmelerini sağlamak için çaba sarf etmiştir.

Snelman'ın Finlandiya'da aydınların yapmaları gereken çalışmaların bir benzerini Milli Mücadelede Türk aydınları yapacaktır. Özellikle Eğitim kadroları, öğretmenler bu moral ve motivasyon çalışmasında gerek Mustafa Kemal tarafından gerekse Maarif Bakanı Mustafa Necati tarafından desteklenecektir. Atatürk öğretmenleri fedakâr çalışmalarından dolayı önemsiyor, irfan ordusunun kıymetinin öğretmenlerin kıymeti olduğunu ifade ediyordu.

Öğretmenlerin sırtına memleketin en ağır yükünü yüklediklerini, Türk Milletinin geleceğini onlara emanet ettiklerini belirten Atatürk, bu meslek sahiplerini maddi ve manevi bakımdan diğer mesleklerden önce ele almaları gerektiğini ifade etmektedir. Bir konuşmasında; "... bu mesleği refah seviyesi yüksek bir meslek haline getirmeli, güvence altına almalı, saygıya değer mevkiine oturtmalıyız. Bizlerin yapacağı bu fedakârlık onların yaptıklarının yanında hiç kalır" demektedir. Eğitim Bakanı Mustafa Necati'nin Öğretmenlere yazdığı mektuplar bu ruhu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Türk Rönesans'ı bakımından "Beyaz Zambaklar Ülkesi"nin Önemi

Beyaz Zambaklar Ülkesinde, Finlandiya'nın esaret içinde bir bataklıklar ülkesi olmaktan, özgür bir beyaz zambaklar ülkesine nasıl dönüştüğünü anlatan kitaptır. Ülkemizde Atatürk'ün askeri ve diğer okullarda okutulmasını istemesiyle bilinir. Öğretmenlere ücretsiz dağıtılmıştır. Kitabın kahramanı, Finlandiya eğitim sistemini ve toplum yapısını düzeltmek için uğraşan Snelman adlı aydındır. Snelman ile birlikte toplumun tüm kesimleri bir bütün halinde çalışır ve fakir Finlandiya ülkesini eğitimle kalkındırırlar. Bu sayede askeri olarak güçsüz olsa bile kültürel olarak örnek bir ülke ortaya çıkar.

Bu kitap tüm yoksulluğa, imkansızlıklara ve elverişsiz doğa koşullarına rağmen, bir avuç aydının önderliğinde; askerlerden din adamlarına, profesörlerden öğretmenlere, doktorlardan işadamlarına kadar, her meslektan insanın omuz omuza bir dayanışma sergileyerek, Finlandiya'yı, ülkelerini geri kalmışlıktan kurtarmak için nasıl büyük bir mücadele verdiklerini, tüm insanlığa örnek olacak biçimde gözler önüne sermektedir. (Kitap tanıtım yazısı)

Kitabın yazarı Grigoriy Petrov, (1866 Rusya -1925. Paris) Rus yazarıdır. Rusya'nın en tanınmış papazlarından, en çok okunan halk yazarlarından birisiydi. Görüşleri nedeniyle kiliseden kovulduktan sonra kendisini tamamen yazarlığa vermiş; gazeteci ve hatip olarak kitleleri etkilemeyi sürdürmüştü. Bolşevik Devrimi gerçekleştiğinde ülkeden kaçmak zorunda kalmıştı.

Kitabın önsözünü yazan M. Vituhnovskaya, kitapla ilgili en çarpıcı noktanın Türkçe'ye çevrilmesiyle birlikte 1928 yılından itiba-

ren İstanbul'da kitapçılarda yer almasını ve Atatürk'ün kitapla yakından ilgilenmesi olduğunu belirtir. Mustafa Kemal'in devrimleri gerçekleştirdiği zamanlarda bu kitaba nasıl ulaştığının bilinmediğini, ancak okuduktan sonra bu kitabı ülkedeki bütün okullarda, özellikle de askeri okulların ders programlarına dahil edilmesini emrettiğini yazar. Böylece birçok Türk subayının ülkelerindeki hayatın yenilediği bir zamanda bir rehber olarak kabul edilen "Beyaz Zambaklar Ülkesinde" kitabını uzun yıllar boyunca kaynak bir eser olarak okudular.

Atatürk devrimlerinin bu kitaptan yola çıkılarak yapıldığı düşünülemez. Ancak Atatürk bu başarı öyküsünün hemen hemen aynı koşullara sahip Türkiye'de uygularken Türk halkına devrimlerin daha iyi sahiplenilmesini; hem de gerçekleştirilecek devrimlerin Türk halkının katkılarını sağlanmasını beklediğini söyleyebiliriz. Çünkü geleneksel bir yapıyı değiştirmek konusunda alışık olmayan bir halk zaman zaman devrimlere karşı ayaklandırılmıştı. En azından böyle bir ruh motivasyonu ile Türk halkının devrimlere katılımı ve alışmasını kolaylaştırılmak istendiği söylenebilir. En azından yetişecek nesillerin böyle bir özveri ve vatanseverlik duygusu ile yetiştirilmelerine büyük katkı sağlayacağı da açıktır.

Nitekim bir yazarımız; Türkiye'nin Finlandiya'dan çok daha geri olduğunu, uzun süren savaşlarda yorgun ve bitkin düşmüş olduğunu, halkının büyük bir bölümünün ortaçağ koşullarını yaşadığını, okur-yazarlığın çok düşük olduğunu, hastalıkların yaygın olduğunu, bilim sanat ve kültür alanında, tarımda sanayide gelişmemi dışa bağımlı bir ülkede bütün halkın büyük bir fedakarlıkla gece gündüz demeden çalıştıklarını belirtmektedir. Kitap, Türkiye'de 16 baskıya ulaştı Baskılarının birinin önsözünde "Beyaz Zambaklar Ülkesinde" adlı kitabın Türkiye'de çağdaş Türkçe ile yayımlanan kitaplar arasında en çok okunan eser olduğu ifade edilmektedir.

1960 yılında General Cemal Gürsel subayların dünya görüşünü ve eğitim seviyelerini değerlendirmek üzere bir anket yaptırmıştır. Ankette yer alan sorulardan birisi; "Sizi en çok etkileyen kitap hangisidir?" şeklinde sorulmuş, ankete katılan subayların büyük bir kısmı bu soruya, "Beyaz Zambaklar Ülkesinde" cevabını vermişlerdi. (Petrov, 2007: 49)

Kitapta, dağlık, bataklık, yoksul ve geri kalmış bir ülke olan Finlandiya'nın Snelman ve onun liderliğindeki aydınların çalışmalarıyla nasıl bir ülke haline geldiği anlatılır. Kitapta anlatılanlar en çok ülkemizde yankı uyandırmıştı. Türkçe yayımlanan kitaplarının bir kaçının son sözünde bu kitabın Türkiye ve Türk halkı üzerindeki etkisi şöyle anlatılıyordu. "Kitabın esas değeri Finlandiya'yı anlatmasından kaynaklanmıyor. Değeri bu kitap sayesinde Türk Milleti olarak nasıl görüldüğümüzü ve geleceğimizin nasıl olacağını anlayabilmemizi sağlamasındandır." (Özakman,2010:238) Ayrıca kitap hakkında yapılan bir haberde bir gazeteci 1928 yılında Atatürk'ün yaptığı reformlardan önce değerlendirme yaparken, şöyle diyordu. "Sanki bu iki milyonluk Fin halkı bizlerin, onun ağabeylerinin yolunu basitleştirmek, gittiğimiz yolda emin adımlarla ve şüphesiz yürüyebilmek için bir deney yaptı. Bu sadece bir örnek değildir. Bu ayrıca bizim de kazanacağımızın kanıtıdır." (Özakman,2010:238) Bu durum Türk halkının başka halkların başardıklarını ve gittikleri yollardan yararlanarak kendilerini yeniden bulmalarına ve tarihsel önemlerine de vurgu yapıyordu.

Kitaba son söz yazan Pekka Kauppala Marina Vituhnovskaya Amerikalı Romen sosyolog Mirça Eliada'nın değerlendirmesini şöyle aktarıyor. "...önemli olan tarihteki detaylar ve onların kesin aksi değil, çünkü bunlar resmi kapatıyorlar. Önemli olan tarihin masala dönüşmesidir....Ve sonuçta "Beyaz Zambakların" esas karakteri Snelman, gerçek Yuhanna Snelman'a benziyor mu veya belki de bu Petrov'un kendisidir., veya belki de Mustafa Kemal Atatürk'tür. Muhtemelen önemli olan şudur, bu kahraman kitapta karşılaştığımız diğer kahramanlar gibi renkli, inandırıcı, canlandırıcı bir resim halini alıyor. Milletin kalkındığı ve bütün halkın hayalinin gerçeğe dönüştüğü resim." (Petrov,2007:239)

Bu değerlendirmeler göstermektedir ki; Türk devriminin gerçekleşmesinde Mustafa Kemal'in okuduğu eserler arasında bu kitap önemli bir yere sahiptir. Mustafa Kemal düşüncelerinin ve fikirlerinin yaşama geçirilmesinde bu kitaptan doğrudan ya da dolaylı alıntılar yapmıştır. Şimdi bu fikir ve düşünceler ışığında Türk devriminin önderi Mustafa Kemal ve Türk aydınlarının neler yaptıklarını değerlendirelim.

Türk Devriminin Gerçekleştirilmesinde Atatürk ve Aydınlar Bu Fikirlerden ve Düşüncelerden Nasıl Etkilenmişlerdir?

Snelman ve hareketi Finlandiya'nın yaşam şartlarının çok zor, halkının çok eğitimsiz ve yoksul olması ile başka ülkelerin hegemonyasında olmasına karşın nasıl ayağa kalktığına hikayesidir. Türkiye asırlardır imparatorluk kültüründen gelen bir geleneğe sahiptir. Özellikle son asırları Batı'nın saldırıları ve tahakkümü ile karşı karşıyadır. Halkı giderek yoksul ve Avrupa'nın sanayi devrimini yakalayamamış, giderek feodal bir yapıya bürünmüştür. Nitekim Birinci Dünya Savaşı sonunda her alanda eşit olmayan bir biçimde Batı ile olan savaşını kaybetmişti. Eskisinden daha bağımlı ve halkı daha fazla yoksul ve fakir düşmüştü.

Türk halkı için Türk Milli Mücadelesi bu ağır koşullar altında yeni tarihsel bir konsept yarattı. Bu yok olmamak, tarihsel önemini yeniden kavramak ve yaşamak için yeniden diriliş ve mücadele etmek şeklinde idi. Bu hareketin amacı, tıpkı Finlandiya'da olduğu gibi temel ruhu bir halkı yeniden uyandırmaktı. Bu değişimde esas noktanın milli bir uyanış olduğu görülmektedir. Çünkü Türk Milli Mücadelesinin de esas ruhunun milliyetçilik olduğu ortadadır.

Atatürk'ün Türk devrimini gerçekleştirirken üzerinde durduğu en önemli konulardan biri başarmak için çok çalışmaktı. Nitekim adı geçen kitapta da bu konuda, “..bilgiyle on kez, yüz kez, bin kez güçlendirilmiş emek...sadece çalışmak gerek; biz genç halklar Alman, Fransız ya da İngilizden iki, üç, on kat daha fazla çalışmalıyız. (Petrov,2007:168) Onlara yetişmeliyiz ve onları geçmeliyiz.” şeklinde belirtilmektedir. Atatürk'ün de yaşamın temel kaynağının çok çalışmak olduğuna dair pek çok vardır. “Yaşamak demek, çalışmak demektir. Bir toplumun bir bölümü çalışırken diğer bölümü oturursa, o toplum felce uğrar. (1923 İzmit Söylev ve Demeçleri, II,1997: 89) “Denilebilir ki hiçbir şeye muhtaç değiliz, yalnız tek bir şeye çok ihtiyacımız vardır; çalışkan olmak. (1923 İzmit Söylev ve Demeçleri II, 1997: 63) “Geçen zamana oranla, daha çok çalışacağız. Daha az zamanda daha büyük işler başaracağız. “(1933 Ankara Söylev ve Demeçleri II1997:318)...Türkiye'nin adına çalışkanlar diyarı denilsin... En büyük makam, en büyük hak, çalışanların olacaktır. (1923 İzmit Söylev ve Demeçleri II, 1997:112)

Uzun süre kendisini İsveç Krallığının bir parçası olarak görmeye alışmış Finlandiyalılar aniden ortaya çıkan yeni koşullar karşısında kimlik ve aidiyet algılarını yeniden idrak etmek durumunda kaldılar.”.. biz İsveçli değiliz, Rus olmak da istemiyoruz, o zaman Finlandiyalı olalım” diyorlardı. (Petrov,2007:31) Türk halkı uzun asırlar aynı şekilde başkalarının egemenliği altında yaşamasa da kimlik konusunda sorunlar yaşamıştı. Meşrutiyetle birlikte Türkler de ulusal kimlik ve aidiyet konusunda ciddi uyanışlar ortaya çıktı. Cumhuriyet devrimi bunu açık bir şekilde somutlaştırdı. Ancak bunu için de hem Finlandiya halkı, hem de Türk halkı için yapmaları gereken temel bir şey vardı. Çok çalışmaları.

Yeni bir devlet yaratmak bu bakımdan milli kimlik ve aidiyet için elzemdi. Nitekim köhnemiş devlet kurallarıyla devleti yönetme çağı geçmiştir. “Yeni toplumlar yeni şarkılar üretirler” Nesiller değişiyor, yenileniyor, onları yönetmek için yeni, akıllı, adil ve sağlam bir devlet yönetimini oluşturmak gereklidir. (Petrov,2007:55) Türk devriminin başarıyla sonuçlanmasının ardından bazı aksi beklentilerin tersine Atatürk’ün temel düşüncesi de çağın gereklerine göre çağdaş ve modern bir Türk devleti yaratmaktı. *”Çeşitli milletleri ortak ve genel bir ad altında toplamak ve bu çeşitli unsurlardan oluşan kitleleri eşit haklar altında bulundurarak güçlü bir devlet kurmak parlak ve çekici bir siyasi görüştür; fakat aldattıcıdır.”* diyerek çok uluslu imparatorluk siyasetini eleştiren Atatürk, buradan sözü yeni Türk Devleti’ne getirerek şöyle demiştir:

“Bizim kendimizde açıklık ve uygulama imkanı gördüğümüz siyasi ilke, milli siyasettir. Dünyanın bugünkü genel şartları, yüzyılların akıllarda ve karakterlerde yerleştirdiği gerçekler karşısında hayalci olmak kadar büyük yanılğı olamaz. Tarihin ifadesi budur. İlmin, aklın, mantığın ifadesi böyledir...

Milli siyaset dediğim zaman kastettiğim anlam ve öz şudur: Milli sınırlarımız içinde, her şeyden önce kendi kuvvetimize dayanmakla varlığımızı koruyarak, millet ve memleketin gerçek saadet ve refahına çalışmak... Genellikle milleti uzun uzun emeller peşinde yorarak zarara sokmamak... Medeni dünyadan, medeni, insani ve karşılıklı dostluklar beklemektir.” (Nutuk 2002:243,342)

Görüldüğü gibi Atatürk, "fetihçi" karaktere sahip "çok uluslu" bir "ümme" imparatorluğundan "tam bağımsız" bir "ulus devlete" geçerken Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasetini alabildiğince eleştirmiştir. Bu eleştirilerin amacı, "geçmişini kötülemek" değil, geçmişin hatalarından ders alarak "geleceği kurgulamaktır". Atatürk'ün "Osmanlı eleştirileri" bir yönüyle "konjektürel" olsa da başka bir yönüyle "tarihsel gerçekleri" yansıtmaktadır.

Finlandiya'nın uygarlık savaşının en temel öneminin bir kültür savaşı olmasıydı. Kültürün ışığı ile kültürsüzlüğün karanlığına karşı mücadele edildiği belirtilmektedir. Zamanla Finlandiya'da Fin'li sanatçıların eserlerinin sergilendiği müzelerin açıldığı, heykel ve resim sanatının geliştiği, tiyatrolar, yeni kiliseler hatta fabrikaların açıldığı ifade edilmektedir. Türk devriminin en karakteristik özelliği de kültür devrimi olmasıdır. Genç Cumhuriyetin ilk yaptığı işlerden biri de kültür ve sanat alanında insan yetiştirmek, ülkede tiyatro, Opera, müzeler kurmaktır. Atatürk cumhuriyetin onuncu yılında "Türk kültürünü medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağını" ifade etmiştir. "Az zamanda çok büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli Türk kahramanlığı ve Yüksek Türk Kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti'dir.... Fakat yaptıklarımızı asla kâfi görmeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz. Yurdumuzu dünyanın en mamur ve en medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Milli Kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız" (İnan,1984:271-272) *Nitekim Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu gibi kültürel amaçlı kurumları kurmasının amacı da bunu göstermektedir.*

Finlandiya'da eğitim çok önemliydi. Finlandiyalılar şöyle diyorlardı. "Okul bizim en önemli varlığımızdır. Bizde ne sizdeki Ural medeniyetinden ne Sibir altınlarından var. Doğa, nimetlerinden bizi mahrum etmiş. Her şeyi kendi gücümüzle yapıyoruz. Vatandaşlarımızdan, ellerinden gelen her şeyi yapmalarını istiyoruz. Bu yüzden fabrikalarda çeliği işler gibi okullarda gençleri işliyoruz. Her şeyimizi okullara borçluyuz." (Petrov,2007:69,71,73) *Bugün de Finlandiya'nın tartışılan en önemli özelliğinin eğitimde öncü bir ülke olmasıdır. Nitekim PISA testlerinde hep önlere yer alması da bunu göstermektedir. Cumhuriyetin de en çok önem verdiği okuldu. Kitabında bir anısını anlatan*

Cahit Tanyol, Atatürk'ün savsaklamadığı tek şeyin okul müfettişliği olduğunu belirtir. Onun için okul demek öğretmen demektir. Öğretmen demek devlet mekanizmasının dışında ve onun baskısından uzak, yarını hazırlayan çağdaş "evliya" demektir. (Tanyol,1981:127) Hakeza Kemalist Ülkünün ideologlarından biri olan dönemin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati, Başöğretmen Mustafa Kemal'in yanında öğretmenliği bir ermişler mesleği haline getirmişti. Henüz yaşama atılmamış genç öğretmen adaylarına mektuplar yazarak onlara hedeflerini gösterirdi. (Tanyol,1981:BelgeI. 128,130.185,187) Vardığı her yerde önemli bir kişi gibi karşılanan öğretmen görevine başladığı zaman arkasından Mustafa Necati tekrar bir mektupla Finlandiya'nın kalkınma atılımını anlatan "Beyaz Zambaklar Ülkesinde" ve "Ülkücü Öğretmen" adlı eserleri armağan olarak gönderir; Onlara, " işte kitap, işte ülke, işte sen" derdi. (Tanyol,1981:Belge II,132,133,189)

Bununla beraber Atatürk de, kurduğu cumhuriyetin en kısa zamanda çağdaş uygarlığı yakalayabilmesi için en temel koşulun eğitilmiş, bilinçli bir toplum yaratmak olduğunu bilmekteydi. Bu yüzden eğitim seferberliğine önem vermiş, daha savaş yıllarında (1921 Temmuz da) Maarif Kongresi toplamış, gittiği birçok yerde eğitim önderleri ile bir araya gelerek eğitim sorunlarını tartışmıştı. Bir yandan da eğitim kurumlarının hızla çoğaltılmasına çalışmıştı.

Nitekim cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren en çok önem verilen alan eğitim alanıydı.1928 yılında yeni Türk harflerinin kabul edilmesiyle birlikte Millet Mektepleri açılmıştı. Bunun 18.589 bini şehirlerde,35.046'sı ise köylerde açılmıştır.1929-1934 yılları arasında bu okullara devam eden 2.305.924 kişiden1.124.926 yeni yazıyı öğrenmiştir. Millet Mekteplerinde 1929-1936 yılları arasında ise bu sayı ikiye katlanmıştır. Hiç okuma yazma bilmeyen 458 bin köylü kadından 152.968'ne okur-yazarlık belgesi verilmiştir. (<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-29/millet-mekteplerinin-yapisi-ve-calismalari-1928-1935>, ilkokuma.05.10.2015)

1927 yılında Türkiye'de okuma yazma oranı erkeklerde %7, Kadınlarda %4 iken 1935 yılında bu oran toplam 17 milyon okur-yazarlık oranı %19.2'ye yükselmiştir. Böylece 7 yıl gibi kısa bir zamanda okuma-yazma oranı %150 oranında artış göstermiştir.1940-1941'de bu oran daha da ileri giderek %22.4'e yükselmiştir. "Köy Eğitimleri Projesi" ile Anadolu'nun en ücra köşelerine idealist öğ-

retmenler gönderilmiş, bu idealist öğretmenler köylülerle birlikte kurdukları okullarda köy halkına hem okuma-yazma öğretmiş hem de bilim, sanat, kültür, konularında temel bilgiler vermiş hem de tarım, hayvancılık, bağ ve bahçecilik, el sanatları gibi konularda halkı eğitmişlerdir. (Erdem,2008:187-200) Bu proje İsmet İnönü zamanında "Köy Enstitüleri" projesine dönüşmüştü.1946 yılına gelindiğinde Türkiye'de köylerdeki okul sayısındaki artış %185, öğrenci sayısında da %119 olmuştur. (Meydan,2012:35)

Toplumsal kalkınmanın anahtarlarından biri de kadındır. Asırlardır ihmal edilmiş kenara itilmiş Türk kadını ilk defa cumhuriyetle birlikte kişiliğine ve karakterine ve haklarına sahip olmuştur. Finlandiya mucizesinin anahtarlarından biri de yine kadınların fedakarlığı ve onların eğitilmeleri ve yurt kalkınmasına katkılarını sunmalarıdır. Suomi'de sadece erkekler değil, kadınların da ülkenin siyasal yapısında önemli rol oynadıkları belirtiliyor. (Petrov,2007:82) Ayrıca aile, evlilik, kadınlar hakkındaki sorunlar gözden geçiriliyor, Avrupa'nın hiçbir ülkesinde olmayan ama Finlandiya'da olan yasalaştırılmış kadın ticaretinin olmadığı belirtiliyor, yasal bir tane bile batakhaneye yoktur deniliyordu.

Türk devriminin de temel taşlarından biri kadın haklarıdır. Mecelle'nin yerine İsviçre Medeni Kanunu'nu alarak kadınlarımıza sosyal haklar getirilmiş, başta ailenin kurulması olmak üzere, evlilik, boşanma, iş yaşamına giriş, miras vb gibi konularda bir çok hak cumhuriyetle birlikte verilmiştir.1934 yılında Türk kadını seçme seçilme hakkı elde etmiştir. Bu dönemde Avrupa'nın henüz bir çok ülkesinde bu haklar yoktur.1935'te yapılan seçimlerde 35 kadın vekil meclise girmiştir. (Aydoğan,2008:253-254)

Atatürk Türk kadınının cevherini, yüksek değerini yakından görüp tanımıştı. Şehirlerde, saraylardan yayılan kötü adetlerin etkisi altında, kafes ardında yaşayan kadınlar vardı. Ancak bir de, yurdun her köşesinde, kocasıyla omuz omuza üretim çabalarına katılan köy kadınları vardı. Atatürk onlardan saygıyla söz eder. "...tarlalarda erkeklerle birlikte çalışan, merkeplerine binerek öteberi satmak için kasabadaki pazar yerine giden, yumurta, tavuğunu satan, ihtiyaçlarını alıp köyüne dönen, çalışmalarının hepsinde erkeğine yardım eden kadınlar... Ben bu kadınlar arasında kocalarından daha iyi iş

anlayanlara ve hesap yapanlara rastladım.” (1923 Söylev ve Demeçler II,1959:85-86)

Atatürk'ün Türk kadınına beslediği saygı, “Bağımsızlık Savaşı'ndaki tecrübeleriyle iyice perçinlenmiştir. 30 Mart 1923'da, Konya'da konuşurken, bu saygısını büyük bir içtenlikle dile getirir. “Dünyada hiçbir milletin kadını, ben Anadolu kadınından fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte, Anadolu kadını kadar emek verdim diyemez. Erkeklerden kurduğumuz ordumuzun hayat kaynaklarını kadınlarımız işletmiştir. Çift süren, tarlayı eken, kağnısı ve kucağındaki yavrusu ile yağmur demeyip, kış demeyip cephenin ihtiyaçlarını taşıyan hep onlar, hep o yüce, o fedakar, o ilahi Anadolu kadını olmuştur. Bundan ötürü hepimiz bu büyük ruhlu ve büyük duygulu kadınlarımızı, şükranla ve minnetle sonsuza kadar aziz ve kutsal bilelim.” (1923 Söylev ve Demeçler II,147-148, İnan,1975:102-103,) Kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkının verilmesi ile ilgili görüşmeler sırasında da aynı gerçek BMM kürsüsünden belirtilmiştir. “Türk kadınına bu hakkın bir lütuf olarak verildiği kanaatinde değiliz. Kimse bu kanaatte olamaz. Bir memleketteki yurdun her tarafı istilaya uğradığı zaman kadınlar ateş altında erkeklerle beraber omuz omuza çalışırlar, memleketin geri kalan kısmını korumak ve beslemek için tarlanın kara toprağından yiyecek çıkarmaya çalışırlar, elbette bu varlıkların yurdun her köşesinde ve her tabakasında söz söylemeye hakları vardır.”(TBMM Tutanakları, IV. Toplantı, İkinci Oturum, 1934:82-83)

Finlandiya'nın kalkınmasında en büyük rolü aydınlar oynamıştır. Şüphesiz aydın kavramından anlaşılan her meslek mensubundan ve toplumun ilerlemeden yana bütün kesimleri anlaşılmalıdır. Bu bakımdan kalkınmanın motoru aydınlardır. “Beyaz Zambaklar Ülkesinde” adlı kitabında Snelman aydınlara şöyle seslenmektedir. “Aydın olmak, modaya uygun kıyafetler giymek ve kolalı yakalık ve modern şapka takmak değildir. Aydınlar halkın beynidir.... Aydın olarak sizin vazifeniz halkın zekasını, vicdanını, irade ve enerjisini uyandırmak ve harekete geçirmektir. Halkın düşünme yeteneğini canlandırmak işçileri, köylüleri ve toplumun alt kesimlerine daha iyi bir hayat kurmak için yapmaları gerektiği konusunda eğitmek. Sizin göreviniz budur. (1923 İzmit Söylev ve Demeçleri II,1959:140-141)

Snelman; "karanlık köşelere canlı kandiller yaktım ve daha iyi aydınlatmaları için onlara yağ takviyesi yaptım" demekten zevk aldığını belirtmektedir.

Türk halkını çok iyi tanıyan Atatürk Türkiye'nin kalkınması için Türk aydınlarına çok iş düştüğünü ifade etmekten geri kalmamıştır. Aydınların halkı tanımaları gerektiğini, dünyanın gelişmelerinden haberdar olmaları gerektiğinden bahsederken bunu şu ifadelerle dile getirmektedir. "Aydınlarımız belki bütün dünyayı, bütün diğer milletleri tanır, ama kendimizi tanımıyoruz. Aydınlarımız milletimizi en mutlu millet yapayım der, başka milletler nasıl olmuşsa onu da aynen öyle yapalım der. Fakat bir millet için mutluluk olan bir şey diğer millet için felaket olabilir. Onun için bu millete gideceği yolu gösterirken dünyanın her türlü biliminden, buluşlarından, ilerlemelerinden yararlanalım; fakat unutmayalım ki, asıl temeli kendi içimizden çıkarmak zorundayız." (1923 Söylev ve Demeçler II,1959:140-141)

Öğretmenlerle yaptığı toplantılarda Snelman onlara; işlerinin ne kadar ağır olduğunu, cahil insanlar arasında hangi şartlarda yaşadıklarını, maddi zorluklar çektiklerini bildiğini belirterek; ancak işlerinin halkın uyandırılması gerektiğini, öncü inanlar olduklarını; cehalete karşı verilecek mücadelenin yükünü omuzlarında taşıdıklarını, övgü, sempati beklememelerini, ağır bedeller ödeyebileceklerini anlatmıştır. (Petrov, 2007:91) "sizleri fedakarlığa çağırıyorum" diyerek bu işi yapamayacak olanların başka işlere dönmelerini de belirtmiştir.

Şimdi bu söylemler ışığında Türk Devriminin öncüleri olarak kabul ettiğimiz öğretmenlerimizi ele alırsak; cumhuriyetin ilk yıllarında kalkınmanın esas dinamiğinin eğitim olduğu ve öğretmenlere çok büyük sorumluluklar düştüğü bilinmektedir. Atatürk öğretmenlerle çeşitli yerlerde yaptığı toplantılarda onlara aynı mesajları vermiş, Cumhuriyeti koruyacak gençleri fedakar öğretmenlerin yetiştireceğinden bahsetmiştir. "Muallimler! Yeni nesli, Cumhuriyetin fedakâr öğretmen ve eğitimcileri, sizler yetiştireceksiniz, yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti, sizin maharetiniz ve fedakârlığınız derecesiyle mütenasip bulunacaktır." Yukarıda bahsettiğimiz Mustafa Necati'nin mektuplarının da öğretmenlere nasıl bir ruh içinde vazife ve sorumluluk taşımaları gerektiği belirtilmiştir. (Tanyol,1981:Belgeler)

Diğer taraftan her iki ülkenin de en önemli gelecekle ilgili umudu gençlik olmuştur. Nitekim Atatürk kurduğu cumhuriyeti gençlere emanet etmiş, meşhur nutkunu gençliğe hitabe ile bitirmiştir. Bu nutuk bir ülke geleceği için başlı başına bir vasiyetname niteliğindedir.

Demek ki bir ülkede kalkınmanın temel ruhu motivasyondan, çok çalışmaktan geçmektedir. Atatürk yorulmanın fiziksel bir durum olduğunu, başarmak için karar verenlerin asla yorulmayacaklarını özellikle gençlere bir vasiyet olarak bırakmıştır. Hem Finlandiya kalkınmasının hem de Türk devriminin başarısından bu anlamda bir sonuç çıkarmak akılcı bir yorum olacaktır.

Snelman'ın Fin'li din adamlarından; gerçekleri bir ölü toprağı misali, kalın tabaka gibi kaplayarak halktan gizleyen din öğretisini bir tarafa bırakmalarını ve halka gerçekleri anlatmalarını, yaşlı, genç, çocuk ve yetişkin, herkese canlı bir ruhun uyanmasını sağlamalarını isterken (Petrov, 2007:91) Mustafa Kemal de eskinin alışlagelmiş alışkanlıklarından sıyrılmak, dinimizi hurafe ve yalanlardan arındırmak için Kuran tefsirleri yazdırmış, Diyanet Teşkilatını kurarak halkın dinini öğrenmesi için de dini okullar açmıştır.

Türk Devriminin gerçekleştirilmesinde en önemli rollerden birini şüphesiz Türk ordusu oynamıştır. Aslında Türk ordusunun savaşlarda gösterdiği kahramanlığın yanında en önemli bir rolü de daha Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinden itibaren aydınlanmanın ve çağdaşlaşma fikirlerinin ana nüvesini teşkil etmesidir. Osmanlı Devletinde ve Cumhuriyetin kurulmasında ve gelişmesinde Türk subaylarının oldukça büyük emeği vardır. Özellikle İttihat ve Terakki Cemiyetinin Osmanlı'nın son dönemlerinde ve cumhuriyetin ilk yıllarındaki fikirleri ve çalışmaları modern çağdaşlaşmanın öncüleri olmasını sağlamıştır. Finlandiya'da çağdaş bir kurum haline getirilen kurumların başında da ordu gelmektedir. Finlandiya'da kışla halkın korktuğu bir yer olmaktan çıkarak, değer verilen, özenilen bir mekan imajına büründü. Köylerde ve şehirlerde anne ve babaların, düşüncesiz, yaramaz ve savruk evlatlarına; "askerlik yaşın keşke bir gelip çatsa! Seni belki bir tek kışla adam eder" (Petrov,2007:112) şeklinde sitem ettiklerini duymak mümkündü. Türk toplumunda da askerlik ocağının kutsal bir yer ve eğitim ocağı olduğu, askerlik yapan gençlerin ancak "adam" olduklarına inanılır. Buna ilaveten genelde askerliğini yapmayanlara kız verilmediği de bilinen bir durumdur. Atatürk

de içinden çıktığı Türk Ordusunu hem bir okul hem de vatan savunmasının merkezi olarak değerlendirmiştir." Askerlik hayatını öyle bir okul hâline koymalıdır ki, hem vatani savunabilecek derecede askerlik sanatını öğreysin ve hem de memleketine döndüğü zaman bütün köy için ve köy halkı için ve hayatı için faydalı olabilecek şeyleri öğreysin. (1923 Atatürk'ün İzmit-Eskişehir Konuşmaları, 1982:54)

Finlandiya kalkınmasının en dikkat çeken noktalarından biri de köyün ve köylünün kalkındırılması çalışmalarıdır. Türk Devriminin de kalkınma hedeflerinin ortasında köy ve köylünün kalkındırılması yatmaktadır. Bu benzerlik aslında toplumun büyük bir bölümünün kırsalda yaşadığını ve köylü olduğunu göstermektedir. Yani toplumu kalkındırmanın, her iki ülke yöneticileri için köyün kalkınmasının toplumun kalkınması olarak algılandığını ifade etmektedir. Petrov kitabında, Finlandiya köylülerinin çalışmalarını anlatırken; onların yorulmadan çalıştıklarını eski kitapları alarak okuduklarını, seyyar kütüphaneler aracılığı ile bu kitapları köylere ulaştırdıklarını, okuma günleri düzenlediklerini, böylece yüzlerce öğretmenden oluşan bir halk kütüphanesinin temelini attıklarını belirtmektedir.

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda toplumun büyük bir kesiminin kırsalda yaşadığı, ülke ekonomisinin tarım ve hayvancılık olarak köylü üretimine dayandığı gerçeği, Mustafa Kemal'in; "milletin efendisinin üreten köylü" olduğunu ifade etmesi gerçeği ile özdeş bir anlam kazanmıştır. Tarımsal yapının desteklenmesi ve köyün ve köylünün kalkındırılması için atılan adımlar hep bu yönde olmuştur. Nitekim köylünün her bakımdan kalkındırılması için bir yandan tarımsal ve hayvancılığı geliştirecek projeleri yaşama geçirirken diğer yandan halkın bilinçlenmesi için de kütüphanelerin yine seyyar bir biçimde köylere ulaştırılması çalışmaları sürdürülmüş, daha köklü bir adım olarak Halkevleri ve Halk odaları hayata geçirilmiştir. Köy Eğitimcileri ve Köy Enstitüleri projeleri ise sadece o günler için değil kalıcı ve etkili projeler olarak bugünde tartışılmaktadır.

Bir ülkenin kalkınmasının anahtarı akıl, bilim ve sanata önem verilmesine bağlıdır. Nitekim Snelman ve arkadaşlarının Finlandiya'da bilim ve sanata önem verdiklerini görüyoruz. "bilgi olmadan, bilgi sağığı duymadan, öğrenme isteği olmadan ne bilim ne de bilim adamlarım olur. Snelman; "Aynı zamanda sanat olmadan, sanat ru-

hu olmadan sanat olmaz bu temeldir” demektedir. Atatürk’ün de bilim sanata verdiği önem ortadadır. Hayatta gerçek yol göstericinin bilim ve fen olduğunun ifade etmesi, sanatsız kalan bir toplumun yaşam damarlarından birinin kopmuş olduğunu ifade etmesi bu duygu ve ifadelere ne kadar benzemektedir? Ayrıca bilim ve sanattan kopmuş, koyu bir despotizmden kaynaklanan Osmanlı rejimine de eleştiriler getirirken bilim ve sanattan koptuğu için geri kaldığını fetihçi siyasetlerle sınırlarını genişlettiğini ancak halkının yoksul ve sefil olduğunu birçok kez vurgulamıştır.

Atatürk, “Beyaz Zambaklar Ülkesinde” kitabını okuduğunda bir zamanlar yokluk ve yoksulluk içindeki Finlandiya’da yapılanların, aynı koşullardaki Türkiye’de de yapılanlara çok benzediğini görmüş ve çok heyecanlanmıştır. Turgut Özakman Cumhuriyet adlı eserinde Atatürk’ün bu kitabı okuduğunda çoktan devrimleri yaşama geçirdiğinden bahsetmektedir. Atatürk’ün bu kitabı okuduğunda kafasında şu düşünceleri geçirdiğini düşünür. “Bizim idealistlerimiz Finlandiya’dan iki kez daha büyük: Finlandiya’dan yüz kez daha geri, üstelik savaş yorgunu, ortaçağı yaşayan, okur-yazarı yok denecek kadar az, hastalıklarla boğuşan, sanayisi tarımı, ekonomisi gelişmemiş ve dışa bağımlı, bilim ve sanat, kültür alanında çok geri kalmış, üstelik bir kısım insanları ilerlemeye dirençli bir Türkiye’yi uyandırmak, aydınlatmak, düze çıkartmak için yokluk içinde savaşıyorlar. Doktorlar, öğretmenler, fen memurları, tarımcılar bir gün bile dinlenmeden köy köy geziyorlar. Salgın hastalıklarla, bataklıklarla, bilgisizlikle boğuşuyorlar, kışlalar, yurttaş yetiştirmeye çabalıyorlar. Bütün ülke arı kovanı gibi... (Özakman,2010:294)

SONUÇ

Tarihin bazı milletler için yaşattığı zor koşullar aynı zamanda onlara kurtuluş çarelerini de yaratmaları imkanı vermiştir. Aynı zamanda milletler için kurtarıcı kişilerin ortaya çıkması böylesi zor zamanlar olmuştur. Coğrafya’nın ve tarihsel koşulların topyekûn tarihin yarattığı bu durum ele aldığımız hem Finlandiya hem de Türkiye için ortak kaderler ortaya koymuştur. Grigoriy Petrov’un yazdığı kitabında belirttiği Finlandiya’nın aydınları, başta Snelman olmak üzere Finlandiya’nın hem tarihsel dışa bağımlı bir ülke olmaktan kurtarılmasını hem de kısa zamanda aydınlığın öncülüğünde bık-

madan yılmadan bir mücadele vererek ülkeyi bayındır bir hale getirdiklerinden bahsetmektedir.

Finlandiya'nın mucizesini anlatan bu kitap Türkiye'de Türkçeye çevrildiği zaman Atatürk Ulusal Kurtuluş Savaşını başarmış cumhuriyeti kurarak devrimlerin büyük bir kısmını tamamlamıştı. Bu kitabı okuduktan sonra Mustafa Kemal heyecanlanmış olmalı ki buradaki mücadeleden etkilenmiş ve geliştirdiği birçok projede bunlardan yararlanmıştı. Hatta bu kitaptaki bahsedilenleri değiştirerek birer veciz söze dönüştürmüştür. "sağlam ruh sağlam vücutta bulunur" sözünü "sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" şeklinde ifade etmiştir. Yine kitapta geçen; "Bizler Alman, Fransız ya da İngilizlerden iki, üç, on kat daha fazla çalışmalıyız. Onlara yetişmeliyiz... ve onları geçmeliyiz." sözleri Atatürk tarafından; "Türk Kültürünü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmalıyız" şeklinde ifade edilmiştir. Türk kadınına siyasi hakları verirken bu hakların Finlandiya'da 1906 yılından itibaren erkek ve kadınlar için seçme seçilme hakkı olarak uygulandığını belirtmektedir. (İnan,2010:129)

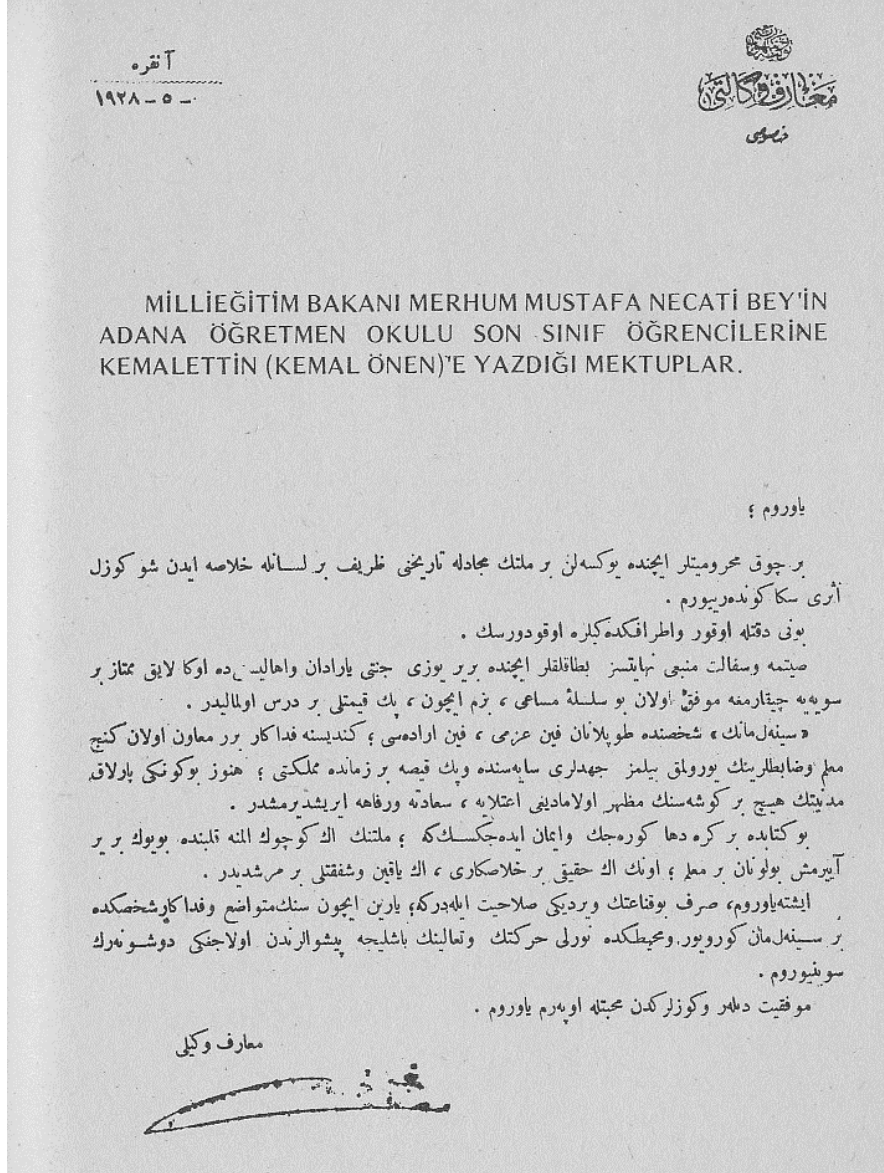
Nitekim halkına hizmet edenleri o halk unutmaz Snelman'ı Fin halkı unutmamıştır; Mustafa Kemal'i de Türk halkı unutmamış, sonuza kadar da unutmayacaktır.

Kaynakça

- Atatürk'ün Bütün Eserleri. İlgili ciltleri, Kaynak Yayınları. İstanbul, 1998-2011
- Atatürk, M. Kemal, Medeni Bilgiler, 2.baskı İstanbul, 2010
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. Ankara, 1997
- Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, c, IV, Ankara,1964
- Akarsu, Bedia, Atatürk Devrimi ve Temelleri, 3. baskı, İstanbul, 2003
- Akyüz, Yahya, Türk Eğitim Tarihi, Ankara,1982
- Aydoğan, Metin. Atatürk ve Türk Devrimi, "Ülkeye Adanmış Bir Yaşam" İzmir, 2008
- Aydoğan, Metin. Türkiye Üzerine Notlar, 1923-2005, İzmir,2005
- Başgöz, İlhan, Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk, Ankara, 1995.
- Binbaşoğlu, Cavit, Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi, İstanbul, 1995.

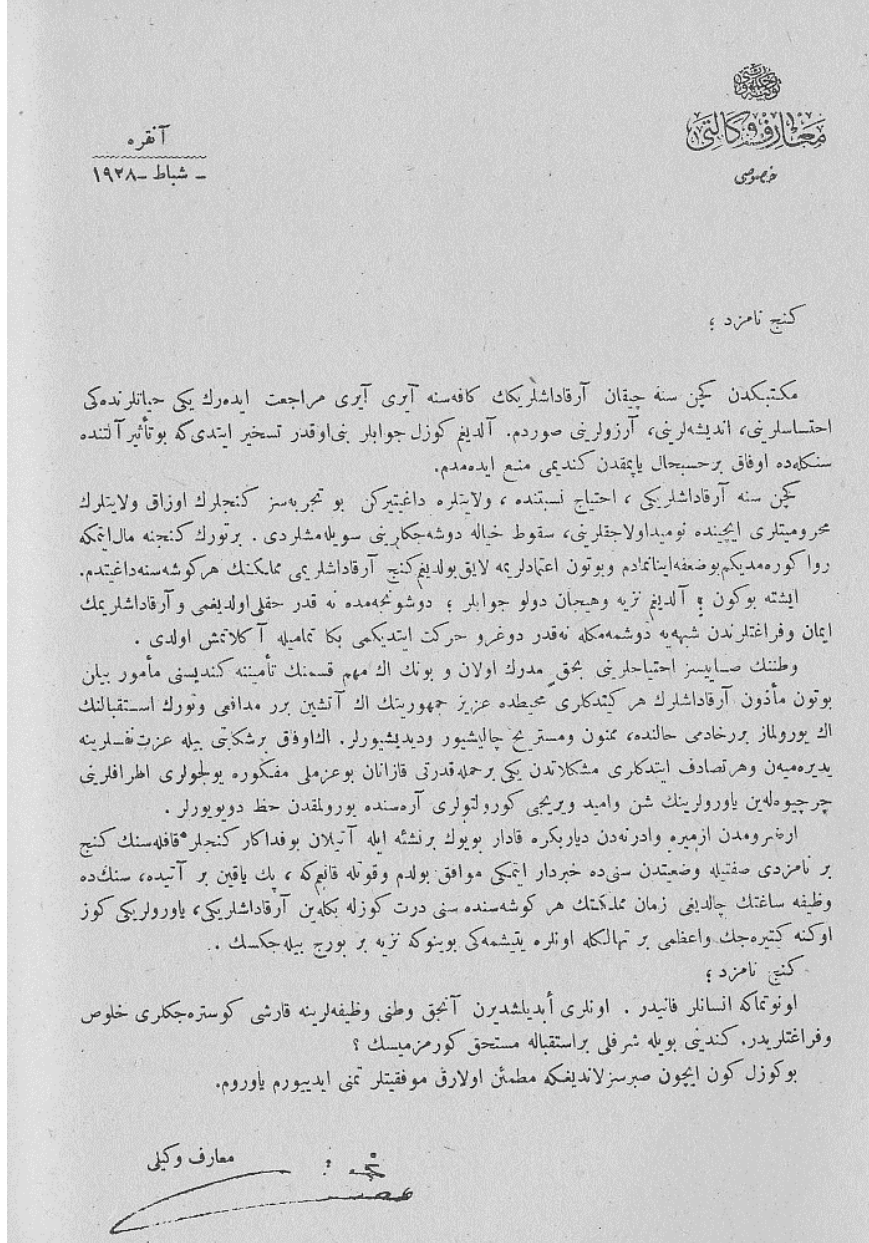
- Ergün, Mustafa Atatürk Devri Türk Eğitim, A. Ü. DTCF Yayınları: Ankara, 1982:38
- Ergin, Osman, Türkiye Maarif Tarihi V, İstanbul, 1977.
- Erdem, Alırıza, "Atatürk'ün Eğitim Liderliğinin Başarısı: Türk Eğitim Devrimi" Belge, Sayı 2 (Yaz 2011/II)
- Eskicumalı, A. (2003), Eğitim ve toplumsal değişme: Türkiye'nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü, 1923-1946, *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 19 (2), 15-29.
- İnan, M. Rauf. "Mustafa Necati", Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1980:10-13
- Kafadar, Osman, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları", Modern Türkiye'de Siyasi
- Düşünce :Modernleşme ve Batıcılık, İletişim yay., İstanbul, 2002, s. 351-381.
- Kinross, Lord. Atatürk. Modern Türkiye'nin Doğuşu. İstanbul, 1994
- Kocatürk, Utkan. Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri. Ankara. 1999,
- Meydan, Sinan, Akl-ı Kemal, 2 cilt, İstanbul, 2012
- Ozankaya, Özer. Cumhuriyet Çınarı, Ankara, 1994
- Özakman, Turgut. Cumhuriyet, "Türk Mucizesi" Ankara, 2010
- Petrov, Gregoriy, Beyaz Zambaklar Ülkesinde. Rusçadan çeviren. Elnur Osmanov, İstanbul, 2007
- Şeren, Mehmet. Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri. *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 28, Sayı 1 (2008) 203-226*
- Sakaoğlu, Necdet, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi, İletişim yayınları, İstanbul, 1992.
- Özden, Barış Alp 1930'lu yıllarda Öğretmenlerin Meslek Birlikleri, *Journal of Historical Studies*, 1(2003), 1-8.
- Turan, Şerafettin. Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünceler, Kitaplar, Ankara, 1989
- Tonguç, İsmail Hakkı, Canlandırılacak Köy, Ankara, 1998
- Tanyol, Cahit. Atatürk ve Halkçılık. Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, Atatürk'ün Doğumunun 100.Yılı Dizisi, Birinci Baskı. Ankara, 1981
- Zafer, Zeynep, Rus Yazarı Grigoriy Petrov'un Sürgün Dönemi Eserleri, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 23, Güz 2009, s.141-155.

BELGE I:

EK: I. Tanyol, Cahit. Atatürk ve Halkçılık. Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, Atatürk'ün Doğumunun 100.Yılı Dizisi, Birinci Baskı. Ank,1981, s,185

BELGE II:

EK: II. Tanyol, Cahit. Atatürk ve Halkçılık. Türkiye İş Bankası Kültür yayımları, Atatürk'ün Doğumunun 100.Yılı Dizisi, Birinci Baskı. Ank,1981, s,189

BELGE III:

